

**DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN
GSYİH İLE EŞ BÜTÜNLEŞME İLİŞKİSİNİN ARAŞTIRILMASI:
TÜRKİYE 1925-2017 DÖNEMİ
Burhaneddin AKBABA
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Rasim YILMAZ**

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN GSYİH İLE EŞ BÜTÜNLEŞME
İLİŞKİSİNİN ARAŞTIRILMASI:
TÜRKİYE 1925-2017 DÖNEMİ

Burhaneddin AKBABA

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Rasim YILMAZ

TEKİRDAĞ-2020
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

15/06/2020

Burhaneddin AKBABA

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burhaneddin AKBABA tarafından hazırlanan “Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin GSYİH ile Eş Bütünleşme İlişkisinin Araştırılması: Türkiye 1925-2017 Dönemi” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca 15.06.2020 günü saat 11:00’da yapılmış olup, tezin kabulüne OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Rasim YILMAZ	Kanaat:	İmza:
Üye:	Prof. Dr. Murat ÇETİN	Kanaat:	İmza:
Üye:	Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKIREL	Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

15/06/2020

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdür V.

ÖZET

Kurum, Enstitü	: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
Anabilim Dalı	: İktisat Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin GSYİH ile Eş Bütünleşme İlişkisinin Araştırılması: Türkiye 1925-2017 Dönemi
Tez Yazarı	: Burhaneddin AKBABA
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Rasim YILMAZ
Tez Türü	: Yüksek Lisans Tezi/2020
Sayfa Sayısı	:142

Bu tez çalışmasının amacı Türkiye’de vergi gelirlerinin GSYİH üzerindeki etkisini 1925-2017 arası, zaman serisi verilerini kullanarak analiz etmektir. Çalışmada öncelikle vergi kavramı incelenmiştir. Vergilerin özellikleri ve çeşitleri belirtilmiştir. Türkiye’de yürürlükte olan vergiler açıklanmıştır. Vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki dağılımı, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler ayrımı ile gösterilmiştir. Vergilerin ekonomik büyümeye etkilerine değinilmiştir. Çalışmanın ekonometrik kısmında 1925-2017 GSYİH büyümesi ile dolaylı vergiler büyümesi ve dolaysız vergiler büyümesi değişkenleri ARDL sınır testi kullanılarak eş bütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın durağanlık analizi için ADF birim kök testi kullanılmıştır. 1925-2017 döneminde eş bütünleşme tespit edilmiştir. Eş bütünleşme varlığının ardından 1925-1983 ve 1984-2017 alt dönemleri eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda 1925-1983 alt döneminde de eş bütünleşme ilişkisi tespit edilirken 1984-2017 alt döneminde eş bütünleşme tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Dolaysız Vergiler, Dolaylı Vergiler, Eş Bütünleşme

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Social Sciences Institute
Department : Economics Department
Thesis Title : Investigation of The Co-Integration of Indirect and Direct Taxes With GDP: Turkey 1925-2017 Period
Thesis Author : Burhaneddin AKBABA
Thesis Adviser : Prof. Dr. Rasim YILMAZ
Thesis Type, Year : Master Thesis/2020
Number of Pages : 142

The aim of this thesis study is to analyze the impact of tax revenues on GDP in Turkey using time series data from 1925 to 2017. In the study, the concept of tax was examined first. The characteristics and types of taxes are specified. Taxes in according to legislation in Turkey are also explained. The distribution of taxes in total tax revenues is illustrated by indirect taxes and direct taxes. The effects of taxes on economic growth have been addressed. In the econometric part of the study, the relationship between 1925-2017 GDP growth and co-integration using ARDL border testing, variables for indirect tax growth and direct tax growth were investigated. ADF unit root test was used for the study's static analysis. Co-integration was detected in the period 1925-2017. After the presence of co-integration, co-integration analysis was carried out on sub-periods 1925-1983 and 1984-2017. As a result of the study, the relationship of co-integration was determined in the sub-period 1925-1983, while co-integration could not be detected in the sub-period 1984-2017.

Keywords: Direct Tax, Indirect Tax, Cointegration

ÖNSÖZ

'Muallimler! Cumhuriyetin fedakâr öğretmenleri ve eğitimcileri, yeni nesli! Sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır.'

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Ekonomik ve sosyal açıdan toplumun yaşam kalitesini artırarak iktisadi büyümeyi sürdürmek, gelişmekte olan ülkelerin temel hedeflerinden bir tanesidir. Ekonomik büyümeyi hedefleyen yapıların temel unsurlarından birisi de vergi gelirinin büyümedeki rolüdür. Çünkü vergi gelirleri gelişmekte olan bir toplumda ekonomik büyümeye artı değer katmalı ve toplumun refah seviyesini azaltmamalıdır.

Çalışmanın tüm ilgililere fayda sağlamasını temenni ederim. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada değerli vaktini ve bilgisini esirgemeyen, yüksek lisans eğitimimde danışmanlığımı yapan saygıdeğer Hocam PROF. DR. Rasim YILMAZ'a teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, beni maddi ve manevi olarak hiç yalnız bırakmayan aileme de şükranlarımı sunarım. Lisans ve lisansüstü eğitim hayatıma katkısı olan tüm hocalarıma ve değerli arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Burhaneddin AKBABA

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. VERGİ TANIMI VE KAVRAMLARI	4
1.1. Vergi Nedir.....	4
1.2. Vergide Esas Kavramlar	6
1.2.1. Verginin Konusu	6
1.2.2. Vergi Yükümlüsü.....	7
1.2.3. Vergiyi Ortaya Çıkaran Durum	8
1.2.4. Verginin Matrahı.....	9
1.2.5. Vergi Sorumlusu	10
1.2.6. Vergi Yükü	11
1.2.7. Vergi Muafiyet ve İstisnaları	14
1.2.8 Vergilerin Nitelikleri.....	15
2. TÜRK VERGİ SİSTEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	17
2.1. Osmanlı Devleti Zamanında Vergi Sistemi.....	17
2.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türk Vergi Sistemi.....	19

2.3. Günümüzde Yer Alan Vergiler ve Türk Vergi Sistemi.....	20
2.3.1. Dolaysız Vergiler.....	22
2.3.1.1. Gelir Vergisi.....	23
2.3.1.2. Kurumlar Vergisi	25
2.3.1.3. Miras ve İntikal Vergisi	26
2.3.1.4. Motorlu Taşıtlar Vergisi.....	27
2.3.1.5. Emlak Vergisi.....	28
2.3.2. Dolaylı Vergiler	29
2.3.2.1. Katma Değer Vergisi	30
2.3.2.2. Özel Tüketim Vergisi.....	31
2.3.2.3. Gümrük Vergisi.....	32
2.3.2.4. Damga Vergisi	32
2.3.2.5. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	33
2.3.2.6. Şans Oyunları Vergisi	34
2.3.2.7. Özel İletişim Vergisi	34
3. DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME	
ÜZERİNE ETKİLERİ.....	36
3.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme Etkileme Kanalları	36
3.1.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	36
3.1.2. Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	38
3.1.2.1. Gelir Vergisi.....	39
3.1.2.2. Kurumlar Vergisi	43
3.1.2.3. Servet Vergileri	43
3.1.3. Dolaylı Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	44
3.1.3.1. Katma Değer Vergisi	44
3.1.3.2. Özel Tüketim Vergisi.....	45

3.2. Vergilerin Arz Talep Üzerinden Ekonomik Büyümeye Etkileri.....	45
3.2.1. Vergilerin Emek Arz İlişkisi Üzerindeki Etkisi.....	48
3.2.2. Laffer Eğrisi ve Etkisi.....	50
3.2.3. Vergilerin Talep Üzerinde Etkisi.....	51
3.3. Vergilerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Üzerindeki Etkileri	52
3.4. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri.....	54
3.5. Vergilerin Kaynak Tahsisi Üzerindeki Etkileri.....	55
3.6. Vergilerin Bütçe Gelirleri Üzerindeki Etkisi.....	57
4. TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	61
4.1. Literatür Taraması	61
4.2. Ekonometrik Analiz Yöntemi ve Veri Seti	69
4.2.1. Türkiye 1925-2017 Analizi.....	70
4.2.2. Türkiye 1925-1983 Alt Döneminin Analizi.....	91
4.2.3. Türkiye 1984-2017 Alt Döneminin Analizi.....	109
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	119

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: 2002-2017 Yılları Arası Vergi Yükünün Dağılımı (%).....	14
Tablo 2.1: Türk Vergi Sistemindeki Vergilerin Şablonu	22
Tablo 2.2: 2019 Gelir Vergisi Tarifesi	24
Tablo 3.1: Vergilerin Sınıflandırılması	59
Tablo 3.2: Vergi Türlerinin Bütçedeki Payları	60
Tablo 4.1: Tanımlayıcı İstatistikler	70
Tablo 4.2: Korelasyon Matrisi	71
Tablo 4.3: Birim Kök Testi Sonuçları.....	75
Tablo 4.4: Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları.	77
Tablo 4.5: Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları	78
Tablo 4.6: ARDL (1, 4, 0) Modeli Tahmin Sonuçları, Uzun Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler	81
Tablo 4.7: ARDL (1, 4, 0) Modeli Tahmin Sonuçları Kısa Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler	85
Tablo 4.8: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları	89
Tablo 4.9: 1925-1983 Alt Dönem Tanımlayıcı İstatistikler.....	92
Tablo 4.10: 1925-1983 Alt Dönemi Korelasyon Matrisi	92
Tablo 4.11: 1925-1983 Alt Dönemi Birim Kök Testi Sonuçları	95
Tablo 4.12: 1925-1983 Alt Dönemi Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları	96
Tablo 4.13: 1925-1983 Alt Dönemi Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları	97
Tablo 4.14: 1925-1983 Alt Dönem ARDL (1, 4, 2) Modeli Tahmin Sonuçları, Uzun Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler	100
Tablo 4.15: 1925-1983 Alt Dönem ARDL (4, 0, 4) Modeli Tahmin Sonuçları, Kısa Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler	104
Tablo 4.16: 1925-1983 Alt Dönem Granger Nedensellik Analizi Sonuçları.....	108
Tablo 4.17: 1984- 2017 Alt Dönemi Tanımlayıcı İstatistikler.....	109
Tablo 4.18: 1984-2017 Alt Dönemi Korelasyon Matrisi	110
Tablo 4.19: 1984-2017 Alt Dönemi Birim Kök Testi Sonuçları	113

Tablo 4.20: 1984-2017 Alt Dönemi Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları	114
Tablo 4.21: 1984-2017 Alt Dönemi Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları	115

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 3.1: Gelir Vergisinin Yatırımlar Üzerine Etkisi	41
Grafik 3.2: Gelir Vergisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi.....	42
Grafik 3.3: Genel Tüketim Vergisinin Sadece Gelir Etkisinin Olduğu Durum.....	47
Grafik 3.4: Emek Arz Eğrisi	49
Grafik 3.5 : Arthur Laffer Eğrisi.....	50
Grafik 3.6: Vergi Harcamaları Sayesinde Oluşan İlave Gelirin İzahı	52
Grafik 3.7: Vergilerin Milli Gelir Üzerindeki Etkisi	54
Grafik 3.8: Nötr Vergi ve Vergi Öncesi Kaynak Dağılımı	56
Grafik 3.9: Kaynak Dağılımında Değişikliğe Neden Olan Vergi Etkisi.....	57
Grafik 3.10: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Bütçe Gelirlerinde Oransal Durumu ...	58
Grafik 4.1: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1925-2017).....	71
Grafik 4.2: UECM CUSUM Test Grafiği.....	79
Grafik 4.3: Uzun Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	80
Grafik 4.4: Uzun Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği	83
Grafik 4.5: Kısa Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	84
Grafik 4.6: Kısa Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği	87
Grafik 4.7: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1925-1983).....	93
Grafik 4.8: 1925-1983 Alt Dönem Uzun Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	99
Grafik 4.9: 1925-1983 Alt Dönem Uzun Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği	102
Grafik 4.10: 1925-1983 Alt Dönemi Kısa Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	103
Grafik 4.11: 1925-1983 Alt Dönem Kısa Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği	106
Grafik 4.12: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1984-2017)...	111

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADF	: Augmented Dickey Fuller
ARDL	: Sınır Testi Yaklaşımı
bkz.	: Bakınız
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DF	: Dickey Fuller
DLIVERGİLER	: Dolaylı Vergiler
DSIZVERGİLER	: Dolaysız Vergiler
DV	: Damga Vergisi
ECT	: Hata Düzeltme Terimi
EV	: Emlak Vergisi
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GDP	: Gross Domestic Product
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GV	: Gelir Vergisi
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HMB	: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KV	: Kurumlar Vergisi
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MAKS	: Maksimum
MİN	: Minimum
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
ÖİV	: Özel İletişim Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PP	: Phillips Peron
SHGM	: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	: Variance Auto Regresif Model
vd.	: Ve Diğerleri
VİV	: Veraset ve İntikal Vergisi
VUK	: Vergi Usul Kanunu
WB	: World Bank

GİRİŞ

Devletlerin hakimiyet anlayışı, devletlerin etkinlik alanlarının günümüzde de genişlemesine yol açmaktadır. Kamu ihtiyaçlarının karşılanmasına paralel olarak; artan hizmet taleplerinin karşılanabilmesi devletlere birçok görev getirmiştir. Zamanla devletler; idari alanda hizmet vermeye ek olarak, ekonomik, sosyal ve ticari alanlarda da hizmet vermeye başlamıştır. Bu bağlamda, devletlerin bir diğer görevi ekonomik büyüme ve gelişmeyi sağlamaktır.

Her ne kadar ekonomik büyüme ve gelişme tüm ülkelerde önemli olsa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum daha da büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkeler belirli bir büyüme oranını sürdürmek için daha kolay bir çaba sarf ederken; gelişmekte olan ülkeler, belirli bir büyüme ve ekonomik gelişme seviyesine ulaşmada gelişmiş ülkelere oranla daha fazla çaba sarf etmektedirler. Bu yüzden bir ülkenin milli geliri ne kadar iyi olursa, gelişmişlik seviyesi de bu oranda hızla artış gösterecektir.

Vergilerin hükümetler için önemli bir gelir kaynağı olduğu bilinmektedir. Vergi mükellefleri, ülkelere vergi ödemekle yükümlüdür ve bu vergiler devletlerin getirdiği kanunla vergiye doğrudan uygulanır. Devletlerin doğrudan vergi alması, devletlerin en önemli gelir kaynağı olması nedeniyle ekonomik büyüme ve milli gelirin artması için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu ifadenin doğru olduğu görülmektedir.

Devletlerin temel amaçlarından biri ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu hedefe nasıl ulaşılacağı konusunda birçok görüş vardır. Arz yanlı ekonomistler vergi oranlarındaki artışın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olacağını savunmaktadırlar. Ancak, bununla birlikte, vergi oranlarında bir düşüş gözlenirse, ekonomik büyümeyi tetikleyecek ve milli gelirin büyümesi üzerinde de olumlu bir etkisi olacaktır (Laffer, 2004, s. 2).

Vergiler üzerine doğrudan ve dolaylı vergiler açısından çeşitli görüşler dikkate alındığında, klasik iktisatçıların bu konuya ilişkin görüşleri genellikle şu şekildedir: Doğrudan vergilendirme, üretimi azaltma etkisine sahiptir ve bu da üretimi

kısıtlamakla birlikte ekonomik büyümeyi önler. Aksine, dolaylı vergiler için klasik iktisatçılar vergiyi, tüketimdeki tasarruf artışı olarak nitelendirmektedir. Tasarruf artışı, klasik iktisatçılar açısından ekonomik büyümeye katkı sağlayacak bir düşünce olarak öne sürülmektedir.

Klasik iktisadın kurucusu olarak tanınan A. Smith açısından vergi; mükelleflerin maddi güçlerine göre paralel olarak belirlenmesi gerektiğini ve vergi tutarının olabilecek en az seviyeden alınması gerektiğini ifade etmektedir. Vergiler dört temel ilke çerçevesi içinde olmalıdır. Bunlar adalet, kesinlik, uygunluk ve ekonomik olma ilkeleridir.

J. B. Say 'ın vergi anlayışına göre; devlet tamamen kötüdür. Devleti kötü olarak tanımlayan Say; devletin vergilerini de kötü biçimde kullanan bir birim olarak belirtmiştir. Vergi toplanması ekonomiyi kısıtlatacağı görüşüne çalışmalarında yer vermiştir (Pekşen, 2018, s. 4).

Wagner vergiyi milli gelirin adaletli dağılması ve devletin sosyal görevlerini yerine getirebilmesi adına halktan alınan aidat olarak tanımlamıştır (Pekşen, 2018, s. 5).

David Ricardo açısından vergi, ülke endüstrisinden ve arazisinden gelen kazançtan devlete teslim edilen paydır. Klasik maliyecilerin ardından yenilikçi iktisatçılar, vergiyi kamu giderlerinin finansmanını sağlayan maddi değer olarak nitelendirmiştir. Yenilikçi iktisatçılara göre devletler bu gelirler sayesinde var olacaktır ve toplumsal düzeni sağlayacaktır (Yamak, 2011, s. 15).

Geçmişten günümüze iktisatçıların ve maliyecilerin görüşleri değerlendirdiğinde klasik maliyeciler vergiyi kamusal gereksinimlerin karşılanmasında kullanılan zorunlu mali yükümlülük olarak ifade etmektedir. Modern maliyeciler ise bu gereksinimin yanına ek olarak hükümeti toplumsal ve iktisadi hayata müdahale edebilen bir araç olarak ifade etmişlerdir. Temelde aynı düşünceye sahip olunsada ilave gereksinimler vergiye yüklenmiştir (Ertekin, 2006, s. 25).

Tüm ülkelerin kendilerine özgü toplumsal ve iktisadi yapıları mevcuttur. Bu yapılarında yine kendilerine özgün olduğu varsayılan vergi sistemleri bulunmaktadır. Bunun yanında küreselleşmenin en uç noktalarda olduğu bu zamanlarda ekonomik

faaliyetler sayesinde etkileşim çok yüksek mertebelere ulaşmaktadır. Kullanılan vergi sistemlerinin vergi yapılarındaki etkileşimi gün geçtikçe artmaktadır.

Türk Vergi Sistemi'nde kullanılmakta olan vergilerin incelendiği bu çalışmada vergi gelirleri Türkiye'deki kamu gelirlerinin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanını sağlayan en önemli kalem olan vergilerin doğru bir şekilde toplanması gerektiği hususi bir durumdur. Böylelikle vergi hasılatının da verimli bir şekilde kullanılması zorunluluğu doğmaktadır.

Bu tez çalışması dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde vergi kavramına genel bir bakış yapılacaktır. Verginin temel özellikleri açıklanacaktır. Verginin teorik yapısı hakkında bilgiler verilecektir. İkinci bölümde Türk Vergi Sistemi'nin tarihsel süreci üzerindeki değişimler ifade edilecektir. Vergilerin yansıtılma özelliğine göre gruplara ayrılacaktır. Dolaylı ve dolaysız vergilerin neler olduğu ve bu vergilerin hangi işlemlerden alındığı açıklanacaktır. Üçüncü bölümde sınıflandırılmış olan vergilerin ekonomik büyüme üzerine etkileri hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra dördüncü bölümde çalışmaya dair daha önce yapılmış araştırmalardan bahsedilecektir. Literatür incelemesinin ardından ekonometrik analiz yapılacaktır. Analiz ile vergilerin milli gelir üzerine olan katkısı incelenecektir ve bu konuya ilişkin tespit edilen ekonometrik bulgular yorumlanacaktır.

1. VERGİ TANIMI VE KAVRAMLARI

1.1. Vergi Nedir

Verginin insanlık tarihinde eski dönem koşullarının hızlı bir şekilde uygulanması açısından dinamik bir etkinliğe sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Ulusların gelişen ve değişen kamu ihtiyaçlarını finanse etmek için geçmişten günümüze kadar, en önemli kaynak olarak vergiyi kullandıkları görülmektedir. Literatürde, birçok vergi tanımlarına yer verilmektedir.

Vergi; “devlet kamu harcamalarının finansmanı için egemen güç temelinde toplanması zorunlu bir kamu geliridir” biçiminde tanımlanmaktadır. Ancak, bu vergi tanımı için yeterli değildir. Kamu harcamalarını finanse etmenin yanı sıra, 1929 krizi sonrası maliye politikasının artan önemi ile mali politikaların birincil olarak vergi kullanımının arttırdığını söylemek gerekmektedir. Diğer bir ifade ile vergi; devletlerin, iktisadi, mali ve kamusal amaçlara yönelik, kamu harcamalarının kaynağını oluşturması açısından, siyasal örgütlerin azası olduklarından mal ve parayla ilgili güçlerini kullanarak ücret ödenmeden ve bilinen şartlara göre vatandaşlarından talep edilen kamusal güce dayanan, zorunlu iktisadi kıymetlerdir (Tüğen ve Eker, 1995, s. 153).

Sayar (1975, s. 78)’ın görüşüne göre vergi; devletin yapmak zorunda olduğu harcamaları veya ödemeleri karşılayabilmek adına, gerçek veya tüzel kişilerden zorla aldığı parasal değerdir. Vergi kelimesinin kökeni yerli bir terim olup hediye, armağan anlamına gelmektedir. Hediye ifadesinin bahsedilmesindeki amaç, hediyein karşılığının olmamasıdır. Bu tanımlamaya istinaden verginin mükellefler tarafından devlete hediye ettikleri para varsayımına ulaşılmaktadır. Bu varsayımın teoride olduğu aşıkardır. Elde edilen vergi gelirlerinin önemli kısmı toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kullanılmaktadır.

Vergi kavramı geçmişten günümüze ulaşana kadar birçok değişime uğramıştır. Vergi kelimesinin tanımı incelendiği zaman aynı temel kavramlar etrafında çeşitli tanımlamaların yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu tanımlamalar çerçevesinde vergi kelimesi sosyal, mali, hukuksal, siyasal, iktisadi terimler içerisinde yer alan önemli bir literatüre sahiptir.

Vergi, hakimiyet esasına dayanarak hükümetler tarafından zorla alınan parayı temsil eder. Zorla alınan bu para karşılığında mükellefler ödemiş oldukları paraya karşılık bir hak iddia edememektedir. Burada açıklanmak istenen, ödenen paranın karşılığının tam olarak alınamamasından kaynaklanmaktadır, ayrıca vergi karşılıksızdır sonucuna varılabilir. Mükellef olarak bahsedilen ve vergiyi ödemekle yükümlü olan taraf sadece şahıstan ibaret değil, tüzel kurum ve kuruluşlarda olabilmektedir. Vergi zorla, para olarak hem tüzel hem de şahsi kişilerden devletin iktidarlık gücüne dayanarak aldığı en önemli kamu geliri kaynağıdır.

Henry Laufenburger'e göre vergi; ülke sınırları içerisinde yaşayan bireylerin kamusal ihtiyaçların karşılanabilmesi adına cebren ödemesi gereken yükümlülüktür. Neurmark ise vergi tanımında vergiyi belirleyen bir otoritenin bulunması gerektiğini ve kimden ne miktarda ne kadar ölçüde vergi alınmasına karar verilmesinin bu otoritenin görevi olduğunu ifade etmektedir. Bu tanımlamada bahsedilen otoritenin kamu makamlarındaki yetkili kişiler olduğuna ulaşılmaktadır. Vergiyi ödemekle yükümlü olanların iktisadi olarak bir varlığa sahip olmaları gerektiği, varlıklarındaki azalmaya karşılık gelecek şekilde bir beklenti içine girmemeleri gerektiği ifade edilmektedir (Dikmen, 1973, s. 372).

Birbirleri ile etkileşim içinde yaşayan insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek adına birtakım gereksinimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek adına oluşturulan organizasyonda devlettir. Devlet, kendisine görev kılınmış olan sorumlulukları karşılayabilmek adına gelire ihtiyaç duyar. Söz konusu geliri karşılayabilen en makul kaynak vergidir. Bu açıklamalara göre vergi için en temel kaynağın devlet varlığının olmasıdır sonucuna ulaşılmaktadır (Şentürk, 2017, s. 2). Güncel yaşantıların her alanında karşılaşılan vergi, Amerika Devleti vatandaşı olan yargıç Oliver W. Holmes tarafından, "Uygar toplumda hayatını sürdürebilmek için ödenmesi gereken bedeldir" olarak tanımlanmıştır (Sağbaş ve Şen, 2015, s. 119).

Diğer yandan, Benjamin Franklin verginin önemini "Dünya da kesin olan iki temel kavram var ise bu kavramların biri kesinlikle vergidir" şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer Birleşik Devletler vatandaşı olan John Stossel ise vergiyi; "Vergi ve ölüm

kaçınılmaz iki kavram olmasına karşın, ölüm her yıl tekrarlanmaz fakat buna karşın vergi ise sürekli tekrarlanan kavramdır” biçiminde ifade etmiştir (Demir, 2013, s. 108).

Devlet, görevlerini yerine getirebilmek adına gerektiğinde gelirlerini türlü faktörlerle karşılayabilmektedir. Kamunun en önemli gelir kaynağı cebri güce dayanan vergilerden oluşmaktadır. Dünyadaki önde gelen ülkeler incelendiğinde vergi ülkelerin mali sistemleri içerisinde ilk göze çarpan gelir kaynağıdır.

T.C. 1982 Anayasası'nın 73'üncü maddesine göre vergi; Herkes, kamu harcamalarını karşılamak için maddi şartları göz önünde bulundurulmak kaydı ile taraflarına düşen vergi tutarlarını ödemek zorundadır. Vergi yükünün adil ve uyumlu biçimde dağılımının yapılması maliye politikasının kamusal hedefidir. Vergi, harçlar ve benzeri yükümlülükler anayasaya dayanarak uygulanır, yenilenir veya kaldırılır. Muafiyet hükümlerinde değişiklik yapma yetkisi, istisnalar ve vergi, görev, harç ve benzeri yükümlülüklerin kanunda belirtilen alt ve üst limitler dahilindeki indirim ve indirim oranları, Bakanlar Kurulunun alacakları kararlar neticesinde uygulamaya konulmaktadır şeklinde tanımlanmıştır (Gerçek ve Bakar, 2017, s. 8).

T.C. 1982 Anayasası'nın 73'üncü maddesi ile ilgili genel olarak kabul gören bir vergi tanımı yapılmaktadır. Ayrıca, içerdiği görevlerin ve benzeri mali yükümlülüklerin, keyfi vergilerin yükümlülüklerin uygulanamayacağına, ancak bu yükümlülüklerin kanunla belirleneceğine, değiştirileceğine ve kaldırılacağına karar verildiği bu madde ile belirtilmektedir (Gerçek ve Bakar, 2017, s. 9).

1.2. Vergide Esas Kavramlar

Vergide ana kavramlarının, vergide ele alınan olay olan konusu, vergi yükümlüsünü gösteren vergi mükellefi, vergiye neden olan vaka, verginin hesaplamasının ölçütü olan matrahı ve vergi muafiyeti istisnaları olarak listelenir (Pehlivan, 2008, s. 94).

1.2.1. Verginin Konusu

Vergilendirilen her şey, verginin konusudur. Verginin ne olduğuna göre, olay, işlem, işlem veya durum verginin konusunu oluşturur (Uluatam, 1999, s. 73).

Vergi, verginin üzerinden alındığı, üstüne vergi tanımlanan ve bu sebepten doğrudan veya dolaylı yöntemlerle verginin temelini niteleyen bir iktisadi unsurdur. Vergide mevzu sadece mal ya da hizmetlerle kısıtlı değildir. Bir işlem, eylem veya kazanç verginin mevzusunu oluşturabilir. Yasama organı ön gördüğü takdirde o zamana kadar vergi ile hiç bahsi geçmemiş bir ekonomik etken üstüne vergi konulmasını sağlayabilir. Her zaman vergi yasalarının ilk maddeleri, vergilerin konularını düzenler. Vergiler genellikle isimlerini konularından alır. Verginin konusu, verginin ne üzerinden alınacağını belirten başlıca etken olup yasa koyucu tarafından belirlenmedikçe ilgili etken üzerinden vergi alınmamaktadır (Muter, 1997, s. 58).

Vergi konusunu niteleyen esas öğeler servet, gelir ve tüketimden oluşmaktadır. Bu öğeleri temsil etmeyen bir konu üzerinden vergi alınması olanaksızdır. Kanuni şartlar açısından vergi konusunun belirtilmiş ve kanunlarda yer almış olması gerekmektedir (Muter, 1997, s. 58).

Türkiye Cumhuriyeti'nde, vergi konuları Türkiye Cumhuriyeti yasaları ile belirlenmektedir. Vergi Usul Kanunu (VUK) uyarınca, verginin konusu genel bütçeye dahil olan vergiler, harçlar, il özel idareleri ve belediye vergileri harçlarından oluşmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu (GVK) açısından vergi; gerçek bireyler tarafından elde edilen kazançlarının konu alınmasıdır. Emlak Vergisi Kanunu'na göre vergilerinin konusu, Türk toprak sahası içerisinde yer alan arsa ve arazilerden oluşmaktadır (Sarı, 2016, s. 15).

1.2.2. Vergi Yükümlüsü

Vergi mükellefi, kavramsal olarak birtakım işlemleri yapmak ayrıca bir şeyi yerine getirmekle yükümlü olan kişidir. Vergi Usul Kanunu' un sekizinci maddesinin ilk paragrafında vergi mükellefi, maddeye esasen “verginin yükümlüsü şahsi payına tahakkuk eden vergi tutarını ödemek görevinde olan gerçek ya da tüzel bir kişidir” şeklinde tanımlanır (Bulutoğlu, 1976, s. 19).

Vergi amme ve alacakları yasası açısından üzerine vergi borcu hesaplanan gerçek kişi ya da tüzel kişilere vergi mükellefi denilmektedir. Kanunlar ve usuller açısından verginin asıl borçlananıdır. Bundan dolayı kanuni açıdan mükellef olarak da isimlendirilir.

Verginin tüm ekonomik yükünü taşıyan gerçek ya da tüzel kişiye “fiili mükellef” denilmektedir. Gerçek yük üzerinde olan fiili mükellef, vergi taşıyıcısı ya da yüklenicisi olarak da adlandırılmaktadır. Kanuni mükellef doğan vergiyi başkasına yansıtamazsa aynı anda verginin fiili mükellefi olmaktadır. Yansıtılabilen vergiler genellikle dolaylı vergilerdir. Vergiyi başkasına yansıtabilen ve vergi yükünden kurtulabilen kişiye “aracı mükellef” denilmektedir (Çoban, 2008, s. 42).

İki çeşit mükellefiyet vardır. Bunlar tam ve dar mükellefiyettir. Türkiye’de yerleşmiş veya Türkiye’ye yerleşmiş sayılanlar tam mükellef olarak kabul edilmektedir. Bir yıl içerisinde 6 aydan uzun süre ikamet edenler tam vergi yükümlüsü adı altında nitelendirilir. Dar mükellefiyet kapsamına ise; yurtiçinde yaşamayan ama kazancını Türkiye’de elde eden şahıslar girmektedir (Çoban, 2008, s. 42).

1.2.3. Vergiyi Ortaya Çıkaran Durum

Resmi olarak VUK’ un 19 numaralı maddesinde “alacak vergisi, vergi yasalarının vergiyi bağladığı ya da yasal durumun olgunlaşmasına bağlı olayın oluşmasından kaynaklanmaktadır” şeklinde ifade edilmektedir. Her şeyden önce, vergi alacağının ortaya çıkışı, vergi kanunlarında belirtilen vergi verme olayının gerçekleşmesine bağlıdır. İlgili maddeye esasen, verginin doğmasını gerektiren vaka, vergi yükümlüsü ile verginin konusuyla arasında bağlantıyı oluşturan olayın ortaya çıkması şeklinde açıklanmaktadır (Kıldış, 2006, s. 48).

Vergi mükellefi olan kişinin verginin konusu ile temas etmesi sonucunda ortaya vergi borcu çıkmaktadır. Temasa istinaden vergi borcunun oluştuğu görülmektedir. Vergiyi doğuran olayla beraber vergilendirme süreci başlamaktadır. Vergiyi doğuran olay devleti alacaklı konuma getirirken, mükellefi borçlu konumuna getirmektedir. Vergilendirme süreci 4 aşamadan oluşur. Bu aşamalar; tarh, tebliğ, tahakkuk, tahsildir (Pehlivan, 2012, s. 69).

Tarh: Vergi kanun ve usullerindeki nispet ve matrahlar üstünden verginin hesaplanmasına tarh denilmektedir.

Tebliğ: Vergi usul ve kanunlarına göre hesaplanan verginin vergi mükellefine ya da vergi sorumlusuna yazı yolu ile bildirilmesine tebliğ denilmektedir.

Tahakkuk: Hesaplanan ve tebliğ edilen verginin ödenebilir hale gelmesine denilmektedir.

Tahsil: Verginin usul ve kanunlara uygun şekilde ödenmesine tahsil denilmektedir (Pehlivan, 2012, s. 69).

1.2.4. Verginin Matrahı

Verginin tarh edilmesi için diğer bir ifade ile hesaplanabilmesi açısından kabul edilen miktara veya değere matrah denilir. Miktarın üstüne önceden belirlenen oranları uygulayarak toplam vergi tutarına ulaşılır. Matrah brüt kazancın üstünden yani gelirden giderin çıkarılmasının ardından oranlanan tutardır. Vergi matrahı 2 şekilde belirlenmektedir.

- 1- Değer esaslı matrah (Advalorem), iktisadi kıymetin ederi baz alınarak hesaplanmakta ve hesaplanan matrahta kanunda ifade edilen oranla vergi belirlenmektedir.
- 2- Miktar esaslı matrah (Spesifik), maddi ederi az olan vergi konularına uygulanan matrah türüdür.

Vergi matrahı, vergi mükelleflerinin ödeyeceği vergi miktarının hesaplanmasında esas olan değeri ve bedeli temsil eder. Vergi hukuku iki farklı matrah tarifесinden bahseder (Tosuner ve Arıkan, 2013, s. 58). Bu matrah tarifeleri şu şekildedir:

- Spesifik tarife
- Advalorem tarife

Vergi matrahına tabi olan değerın sayılabilir veya ölçülebilir olması durumunda, belirli bir esas, eder, fiyat gibi iktisadi kıymetten elde edilebilirse, advalorem (değeri üzerinden alınan vergi anlamındadır, örnek; KDV) edilemez ise spesifik tarife türünü oluşturur. Vergi kanunu, vergi matrahını belirtir ve vergi türlerine göre farklı şekillerde ortaya çıkar (Tosuner ve Arıkan, 2013, s. 58).

1.2.5. Vergi Sorumlusu

Verginin asıl muhatabı olmadığı halde mükellef adına şekli ve maddi yükümlülükler sebebiyle vergi dairesine karşı sorumlu olan kişidir. Mükellef adına işlem yapar, ödenen vergi mükellefin hesabından düşer. Mükellef adına vergi dairesi ile muhatap olur, işlem yapar ama ceza olarak bir bağlayıcılığı yoktur.

Verginin konusuna göre mükellef olmamalarına rağmen, gerçek vergi yükümlüsüne konu olan vergi tutarını vergi dairesine ödemek ve bunun dışındaki görevlerin tamamlanmasını sağlayan kişilere vergi sorumlusu denir. Vergi Usul Kanunu'nun 8. maddesinin 2. fıkrasına göre “vergi sorumlusu, bahse konu olan ilgili vergi borcunu ödemek üzere vergi dairesi ile görüşen şahıstır” olarak ifade edilmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2013, s. 94).

Ana vergi mükelleflerinden vergi dairesine gerekli vergiyi ödemekle yükümlü ve diğer yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda olan kişilere; vergi konusu nedeniyle, Vergi Usul Kanunu'nda bahsedilen maddede vergi mükellefi denmektedir Gerçek'e göre vergi sorumlusu, bireylerin üç türde sorumluluğundan oluşmaktadır (Gerçek, 2005, s. 160-162). Bunlar:

Vergi kesen durumundaki vergi sorumlusu: Başkasının vergi ödemesinden sorumludur. Örneğin, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesi ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24. maddesi uyarınca, vergi indirimlerinden, alacaklıların vergi dairesine ödedikleri ücretler için yapılan ödemelerden sorumlu olan bazı gerçek ve tüzel kişiler çalıştığı kişiler veya başkalarına yaptıkları ödemeler sorumlu tutulmaktadır (Gerçek, 2005, s. 160).

Fer'i vergi borçlusu durumundaki vergi sorumlusu: Başkasının vergisini kendi malvarlığından ödemekten sorumlu olanlardır. Örneğin, Vergi Usul Kanunu'nun 10. maddesine göre; kanuni temsilcilerin sorumluluğu, Vergi Usul Kanunu'nun 12. maddesine göre mirasçılardan sorumlu olduğu bu nitelikte bir sorumluluktur. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 34. maddesine göre tasfiye memurlarının sorumluluğu, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 39. maddesine göre işi devralanların sorumluluğu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında kanununun 57.

maddesine göre kefillerin sorumluluğu bu nitelikte bir sorumluluktur (Gerçek, 2005, s. 161).

Vergi ödevlisi durumundaki vergi sorumlusu: Bu tür vergi sorumlusu olan kişiler, başka birinin vergi görevlerini düzeltmekten sorumlu olan kişilerdir. Bu kişileri örneklendirmek gerekirse, Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 13. Maddesi gereğince, Damga Vergisi Kanunu'nun 27. Maddesi ve Harçlar Kanunu'nun 128. maddesi ve noter, trafik, tapu sicili, banka, belediye mükellefleri vergi görevlerinin eksiksiz ve doğru olup olmadığını kontrol etmek ve eksiklik durumunda hareket etmekle yükümlüdür. İşlem yapanlar için, vergi mükellefinin ödemek zorunda olduğu vergi yükümlülüğü ile bir ilişki kurarak sorumluluk yüklenen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Gerçek, 2005, s. 162).

1.2.6. Vergi Yüğü

Kamusal ihtiyaçlarının karşılanmasında en önemli gelir kaynağı olan vergiler, vergi ödemekle yükümlü olan kurumlar veya şahıslar tarafından ödendiğinde varlıklarında ödenen vergi miktarı kadar azalmaya sebep olacaktır. Mükelleflerin ödedikleri vergi miktarının mükellefi huzursuz edip etmediğı, mükellefler üzerinde baskı oluşturup oluşturmadığı hissiyatının sonucu vergi yükünün varlığını ortaya koymaktadır. Bu yük vergiyi ödemekle sorumlu olanlar için aynı baskıyı oluşturmamakta olup hissedilen baskı çeşitlilik göstermektedir. Kurumların veya şahısların vergiye karşı tutumunu gösteren en önemli etken, hissedilen bu vergi yükünün etkisinden kaynaklanmaktadır. Ekonomiye bakıldığında vergi yükünün herkes için tek biçim olmadığı gözlemlenmektedir.

Vergi baskısı; bireylere, topluma ve sosyal gruplara ait olan ödeme kabiliyetleri karşısında meşakkat veren vergi tutarını rasyonel bağıntı olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, belirli iki tarih arasında hükümet ve diğer kamu iktisadi teşebbüslerine, şahıslarına yapılan ödemeler ile söz konusu ödemeleri yapan mükelleflerin aynı süre zarfındaki gelirleri arasındaki rasyonel bağıntı hissedilen vergi baskısını belirtmektedir. Hissedilen vergi baskısı tek bir birey için bireysel vergi yükü şeklinde hesaplanabilir. Bunun yanı sıra gelir farklılıklarına ya da başka özelliklere göre tasnif edilenlerin hissedilen vergi baskısı da matematiksel olarak

hesaplanabilmektedir. Ek olarak iktisadın tamamı için hissedilen toplam vergi baskısı da matematiksel olarak bir değer ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, vergilerin sorumluları üzerinde oluşturduğu maddi etki vergi yükünü niteler (Sugözü, 2010, s. 181).

Mali araştırmalarda yukarıda da belirtildiği gibi ödenen vergi tutarı ile gelir seviyesi arasındaki rasyonel bağıntıları yansıtan objektif vergi yükü, vergi mükelleflerinin vergilere göstermiş oldukları davranışların belirlenmesini sağlayan mühim bir unsurdur. Hissedilen vergi baskısı maddi tutarlarla hesaplanabilen bir oranı ifade eder. Bu ifade vergi tazyiki olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca mükelleflerin vergi ödemekle hissettikleri psikolojik baskıyı da ifade etmektedir. Bu nedenle vergi mükellefinin vergi ödevi sebebiyle yaşadığı memnuniyetsizlikten ötürü; hissettiği baskı (sübjektif unsurlar), vergi mükellefinin gelirindeki ve servetindeki azalışları gösterme yönüyle vergi yükünden ayrılmaktadır. Vergi yükü terimini öznel ve nesnel olarak iki türde değerlendirmek mümkündür (Kılıçaslan ve Yavan, 2017, s. 37).

Genel olarak bilinen tanımlamaya göre kazanca oranı biçiminde ifade edilen vergi yükü, kamusal ihtiyaçları giderebilmek adına katlanılan sorumluluk göstergesidir. Vergi yüküne karşı gösterilen tavır, mali politikalara veya vergi politikalarına karşı gösterilen tavrı barındırır. Vergi politikaları açasından dikkatli olunması gereken bir karar mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Türk, 1981, s. 336). Vergi baskısı bir açasından mikro bir etken taşırken diğer açasından da makro bir etken taşımaktadır. Mevcut yönetimde olan hükümet görevlilerinin uyguladığı politikalara göre piyasadan, hareketlilik içinde olan ekonomiden belli bir oranda likidite kısılması oluşacaktır. Piyasadan çekilecek olan bu likidite bir takım makroekonomik göstergelerde farklılıklar oluşurmaktadır (Tekbaş ve Dökmen, 2007, s. 197-198).

Hane halklarının, bireylerin veya kurumsal kişilerin toplam bütçelerinden ne kadarlık kısmını vergi ödemek için ayırdığı, ödeme gücünün ana göstergesi olarak ifade edilmektedir. Gelire oranla belirlenen ödeme gücünü, menkul değerlerden yani servetten, çeşitli vergiler alınmasından dolayı ödeme gücünün belirleyicileri gelir ve servettir. Vergi baskısının ne kadar hissedildiğini gösteren oran kesin bir sonuç değildir, vergi yükünü yorumlamaya, yol göstermeye yarayan teorik bir değerdir.

Servetten de vergi alınması vergi yükünü arttırdığı öngörüsüne karşın, yıpranma payları, müfettişlerin görüşleri, gözlemci raporlarının sonuçlarına göre vergi baskısının azalmasına da sebep olabilmektedir (Tekbaş ve Dökmen, 2007, s. 199).

Vergi yükünün hesaplanmasında kabul edilmiş formül sözel olarak vergi gelirin gayrisafi milli hasılaya bölünmesi ile hesaplanır. Bu hesaplamanın uygulanması sonucunda bulunan değer kesin bir yargı içermemektedir. Bulunan bu sonuç yol gösterici, yorumlamaya, anlamaya ve analiz etmeye yarayan bir değer olarak anlaşılmalıdır (Selen, 2011, s. 313).

Türkiye'deki vergi sisteminde GSMH'nin arttırılması ve kalkınmanın sürdürülebilmesi adına vergiyi tabana adaletli biçimde dağıtmak çok önemli bir faktördür. Kaynak dağılımının bozulmaması ve tasarrufların arttırılması da sağlanmalıdır (Avcı, 1988, s. 8).

Kazançlarının belirli bir kısmını vergi ödemek için ayırmak zorunda olan mükellefler, üzerlerinde bir psikolojik baskı hissederler. Hissedilen bu psikolojik baskının, yani vergi yükünün hesaplanabilen veya hesaplanamayan olmak üzere iki türü vardır. Ölçülemeyen yani ölçülmesi kesin olarak imkânsız olan baskı, subjektif vergi yükü mükelleflerin maddi kazançlarının, maddi varlıklarının herkeste eşit olmamasından dolayı bilinemez. Subjektif vergi yükünün ortaya çıkması da zaten ölçülememe durumudur. Ölçülmesi mümkün olan kısmına ise objektif vergi yükü denir. Objektif vergi yükünün ölçülmesine imkân veren durum ise kazançlar ile ödenen verginin oranlanması sonucu hesaplanmasıdır (Taşkın, 2010, s. 71).

Vergi yükleri GSMH'deki artış veya azalışlardan doğrudan etkilenmektedir. Ülkelerin iktisadi düzeylerinin karşılaştırılmasında gelişmişlik teriminin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Gelişmişlik seviyelerinin de göstergelerinden sayılan vergi yükü, vergi yükü oranına göre az gelişmiş ülkeler için, gelişmekte olan ülkeler için ve gelişmiş ülkeler için farklıdır. Bahsedilen sebeplere istinaden gelişmişlik düzeyleri arasında kıyaslama seçeneklerinden biri de vergi yüküdür.

Türkiye'de 2002-2017 yılları arası GSMH (2), Vergi geliri (1) ve Vergi yükünü gösteren değerler Tablo 1.1'de yayınlanmıştır. Tablo 1.1'deki veriler GİB internet sitesinden alınmıştır.

Tablo 1.1: 2002-2017 Yılları Arası Vergi Yükünün Dağılımı (%)

	GSYİH	VERGİ GELİRLERİ	VERGİ YÜKÜ (%)
YILLAR	(2009 BAZLI)	(*)	(2/1)
2002	359.358.871	65.188.479	18,1
2003	468.015.146	89.893.112	19,2
2004	577.023.497	111.335.368	19,3
2005	673.702.943	131.948.778	19,6
2006	789.227.555	151.271.701	19,2
2007	880.460.879	171.098.466	19,4
2008	994.782.858	189.980.827	19,1
2009	999.191.848	196.313.308	19,6
2010	1.160.013.978	235.714.637	20,3
2011	1.394.477.166	284.490.017	20,4
2012	1.569.672.115	317.218.619	20,2
2013	1.809.713.087	367.517.727	20,3
2014	2.044.465.876	401.683.956	19,6
2015	2.338.647.494	465.229.389	19,9
2016	2.608.525.749	529.607.901	20,3
2017	3.110.650.155	626.082.415	20,1

Kaynak: GİB, 2019.

1.2.7. Vergi Muafiyet ve İstisnaları

Muaf olmak, yasanın açık hükümlerine uygun olarak vergi yükümlüsü olunması gereken durumdan dışlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nda işlemlerin muaf bırakılması, Emlak Vergisi Kanunu'nda özel bütçeli idareleri olan (medeniyet vakıfları dahil) binalar, il özel idareleri, belediyeler, köy tüzel kişiliği, yasa ile kurulan üniversiteler ve devlete ait binalar vergiden muaf tutulmaktadır (Kırbaş, 2012, s. 93).

İstisna; vergiye tabi olan veya bazıları teknik birimlerde ifade edilenlerin bir kısmının veya tamamının vergiye konu olmamasıdır. Sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve yönetsel sebeplerden dolayı, hükümet belirli sektörlerin gelişmesini isteyebilir; küçük çiftçi ve esnafa, el sanatları yapanlara, siyasi açıdan karşılıklı olarak diplomatlara tanınan vergi muafiyetine, bilimin ve sanatın gelişmesi için bu faaliyetlerden elde edilen kazançların, ihracatı arttırmak adına birtakım vergilerde indirim uygulanması da vergi istisnasına örnektir (Ayan, 2006, s. 12).

1.2.8 Vergilerin Nitelikleri

Vergileri diğer kamu gelirlerinden farklı kılan bir takım, ismine münhasır, özellikleri bulunmaktadır. Vergi; ödenmek mecburiyetinde olan bir meblağı temsil eder. Bu meblağın reddedilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Sorumlularına ödememe gibi bir seçenek sunmamaktadır. Ülke sınırları içerisinde yaşayan her vatandaş ayrıca ülke sınırları içerisinde bulunan dış ülke vatandaşları da devlet tarafından vergilendirilmek üzere mükellef statüsünde olan birer potansiyel adaydır. Vergiler toplumun ihtiyaç duyduğu gereksinimleri giderebilmek adına, toplumun yararına olacak bir gaye ile toplanır. Vergi yapısı gereği karşılıklı yarar sağlama özelliği taşımaz. Kamunun yararına toplanan vergiler, vergiyi ödemek durumunda bulunanların yararına olmak zorunda değildir. Örneğin; bir kamu geliri olan harç; bir hizmetten faydalanabilmek için ödenen bedeldir. Harçta bir kamu geliridir. Harcı ödeyen biri hizmetten faydalanmak için ödeme yapmaktadır. Harç ödemesi aslında bir hizmetten yararlanma durumu oluşmaktadır yani fayda sağlanmıştır. Vergide bu durum söz konusu değildir. Verginin konu olabilmesi için; servet, gelir, harcama gibi durumların olması gerekmektedir.

Vergiler; vergiyi ödemek zorunda olanlardan alınan bir kamu geliridir. İktidar bir yapının olabilmesi için birtakım mecburiyetler, mecburiyetlere uymayanlara karşı birtakım yaptırımların olması gerekmektedir. İktidar yapıda bulunan devlet, verginin tahsil edilmesini mecbur kılmıştır. Vergiye karşı tutumda olanlar, olumsuz görüş besleyenler, olumsuz tavır ve davranışlarda bulunabilirler, vergiyi ödemekten kaçabilirler, kaçınabilirler ancak verginin tahsil edilebilmesi adına bazı yaptırımların olması gerekmektedir. Bu yaptırımların var olmasını sağlayan en önemli kaynak

verginin anayasada bir maddeye dayanmasıdır. Anayasa bir devletin en üst merciidir (Arslan, 2011, s. 24).

Verginin nakit olarak tahsil olması çok önemli bir özelliktir. Devlet ihtiyaçları takas vb. gibi yöntemlerle giderilemeyeceği için para en uygun vergi toplama aracıdır (Akdoğan, 2009, s. 117). Kamu gelirlerinin para ile karşılanması gerekir;

- Kamusal ihtiyaçları karşılamak üzere alınır.
- Ödeme gücüne göre alınır.
- Zora dayanarak alınır.
- Şahsi bir karşılık söz konusu değildir.
- Parasal bir değer ile alınır.
- Vergi devlet veya devletin vermiş olduğu yetkiyi barındıran kurumlar tarafından alınır.
- Gerçek veya tüzel kişilerden alınır.
- Vergiler kesindir.
- Kanunlara dayanır (Akdoğan, 2009, s. 118).

2. TÜRK VERGİ SİSTEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern anlamda, Türkiye anayasa hukuku çerçevesinde ve temel, sosyal, politik, ekonomik bağlamda belirlenen hedeflere hizmet eden bir vergi sisteminin oluşturulması 20. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden aldığı mirasla beraber yeni bir yapısal bir sistem kurmaya çalışmıştır ve bu sürecin oldukça uzun sürdüğü bilinmektedir. Çağdaş vergi sistemlerine uygun olarak birçok kaynaktan vergi almak temelinde kurulan Türk Vergi Sistemi, ekonomik dengenin sağlanması, üretim ve tüketimin denetim altına alınması gibi amaçlara da hizmet ederek mali politika aracı olarak da kullanılmaktadır (Kaneti, 1989, s. 263).

Cumhuriyet Beyannamesi ile 1923 yılında başlayan süreç, Türk Vergi Sistemi'nin kurulmasında temel yapı taşı olmuştur. Bir süre Osmanlı Devleti'nden, yeni yönetim tarafından devralınan yapı ile Türk Vergi Sistemi devam etmiştir, bu yapı üzerinde meydana gelen temel değişikliklerden sonra; gelir, servet ve gider vergileri için yeni düzenlemeler yapılarak Türk Vergi Sistemi kurulmuştur (Öner, 2018, s. 27).

2.1. Osmanlı Devleti Zamanında Vergi Sistemi

Osmanlı Devleti, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında uzun yıllar egemenlik kurmuş bir devlettir. Üç kıtaya uzanan geniş bir coğrafyaya hakimiyet kurmuştur. Egemenlik kurduğu topraklarda din, dil, ırk, mezhep, örf, adet, gelenek ve görenekleri açısından oldukça çeşitlilik gösteren kitleleri hakimiyeti altında bulundurmıştır. Devlet, kamu görevlerini uygulayabilmek için gelir elde etmek zorunda kalmasından dolayı halkına da vergi koyması zorunluluğu doğmuştur.

Üç kıtaya uzanan topraklarda, varlığını koruyan Osmanlı Devleti, tüm devletlerde de görüldüğü gibi vergi koyma ve vergi toplama vazifesinden yoksun değildi. Topladığı vergiler sayesinde hakimiyetini sürdürmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin vergi sistemini anlayabilmek için Osmanlı'nın o zamanki hukuk kurallarıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde o dönemde görülen hukuk kuralları İslam'a dayanmaktadır. Bu sebeple vergi kurallarının yani hukuk kurallarının da İslam'dan ayrıldığı düşünülememektedir. Osmanlı Devleti üç kıtada söz sahibi olduğu sürece vergi sisteminde çeşitli değişikliklerde bulunmuştur. Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı toprakları içinde yaşayan Hıristiyan tabakanın

bulunması, vergi sisteminde ve hukuk sisteminde birtakım değişikliklerin yapılmasına sebep olmuştur (Sarı, 2016, s. 51).

Osmanlı tarihinde ilk vergi uygulaması, kurucunun (I. Osman); “Her kim pazarda satış yapıp para kazanırsa bunun iki akçasını versin, satamazsa hiçbir şey vermesin ve bu kuralı kim bozarsa tanrı da onun dinini ve dünyasını bozsun” yazılı buyruğu ile Osmanlı Devleti’nde başladığı bilinmektedir (Arslan, 2017, s. 7).

Şeriat Hukuku kurallarına göre yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan vergi sistemi bu hukuk kurallarına göre hareket etmektedir. Padişahın sınırsız vergi yetkisine sahip olduğu ve mevcut geleneklere göre belirlediği geleneksel vergilerin yanı sıra; öşür, zekât, haraç ve kişi başına düşen vergiler, imparatorluğun vergi sistemine dahil edilirdi. Merkezi bir vergi idaresi kuramayan Osmanlı Devleti'nin vergi uygulaması, toprak biçimi ve ordu sistem ile birleşik olarak uygulanmaktadır. Merkezi yönetim sisteminin ağırlığı ile çalışan vergi sistemi, vergilerin kamu görevlileri tarafından tahsil edilmesini ve doğrudan devletin harcamalarında kullanılması gerekmektedir. Başka bir ifade ile bir bölgenin vergi alma, tahakkuk ve tahsil yetkisi kamu görevlilerine devredilmiştir. Tımar sistemi dışındaki vergiler sözde vergi çiftliği yöntemiyle toplanmıştır. Bu yöntemde göre, toplanan verginin bir kısmı komisyon karşılığında mültezim adlı kamu görevlileri tarafından toplanılmaktadır (Şener, 1998, s. 80).

Osmanlı, devlet teşkilatındaki İkinci Mahmut döneminin idari reformları ile Maliye Bakanlığı yapısına karşılık gelen mali yetkiler, eyalet valilerine verilmiştir. Bu yetki eyalet valilerine mali vesayet tebliği ile ulaştırılmıştır. Finans gözetiminin kurulması ve gözetim yapısı içinde tasarlanan mali kuruluş ve vergi sisteminin işleyişi gözaltı yapısı içindeki komisyon ve meclisler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Takip eden dönemde, Tanzimat Fermanı'nın bildirisi ile toplumda ve devlet yapısında belirlenen ilkelere uygun olarak vergi sistemi düzenlemeleri ve idari ile ilgili yapılan düzenlemeler ışığında yeni bir vergi sistemi oluşturulmuştur. Ancak, bu gelişmelere rağmen, vergi sistemi tamamen kapsayıcı olmamıştır ve bu nedenle yasal olmayan vergilerin bu dönemde kamu görevlileri tarafından toplanmaya devam ettiği görülmüştür (Şener, 1990, s. 80).

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın yayımlanması ile vergi sisteminin iyileştirmesi hedeflenmiştir. Ancak, fermanların yayımlanmasından sonra, 1881 yılında imparatorluk dış borçlarını ödeyememiştir ardından Muharrem Kararnamesi beyanının yayımlanması ve Düyun-u Umumiye kurulduktan sonra vergi sisteminin iflas ettiği görülmüştür (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2004, s. 10).

Cumhuriyetin ilanına yani yeni Türk Devleti'nin kurulmasına kadar, Türk Vergi Sistemi'nde geçen sürede uygulamaya devam eden; aşar, ağnam ve hayvan vergileri, damga resmi, münhasır vergi türleri olarak yer almaktadır. Belirtilen bu vergilerin bir kısmının cumhuriyetin ilanından sonra da uygulandığı görülmektedir (Kayan, 2000, s. 85-86).

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türk Vergi Sistemi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batılı devletlerin devlet ekonomisi üzerinde ciddi yıpratıcı etkileri vardı. Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile batılı devletlerin ülke iktisadı üzerinde olan baskısından kurtulmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk zamanlar finansal açıdan ciddi düzeyde negatif şartlar barındırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edildikten sonra, 5432 numaralı VUK' un hayata girmesine kadar faaliyette olan vergi sistemini yöneten ilke; vergilendirme ile ilgili kural ve kurumlarla genel bir yasal düzenlemenin bulunmaması ve mevcut vergi uygulamaları özel kanunlar ile hazırlanmıştır. Kanunlar neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk zamanlarında, Osmanlı vergilerini toplamaktan ve vergi miktarlarını arttırmak dışında başka bir uygulama yapılmamıştır. Ardından, 1926'dan bu yana, bu vergi sisteminin ortadan kaldırılması başlatılmış ve modern bir vergi sistemine doğru ilk adımlar atılmaya başlandığı görülmektedir (Kaşıkçı, 2007, s. 54).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Osmanlı Devleti'nden aldığı kötü miras ile uzun yıllar süren savaşlar ve savaşların sonucunda Kurtuluş Savaşı'ndan galip çıkan yeni Türk Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan vergi sistemine bir süre reform paketleri uygulayarak kullanmaya devam etmek zorunda kalmıştır. Vergi sisteminin gerekliliği ekonomik ve finansal açıdan önemli olması nedeniyle, ilk adım olarak yeni bir vergi sistemi oluşturmak adına atılmıştır. Osmanlı Devleti'nden

kalan vergi sistemi, İzmir Ekonomi Kongresi'nin ardından kaldırılmasına karar verildi ve 1925'te yürürlükten kaldırıldı. Bu süreçlerin ardından Türk Vergi Sistemi cumhuriyetin ilanı ile yapılan birçok değişiklikle hükümet tarafından kabul edilmiştir (Türk, 1981, s. 338).

2.3. Günümüzde Yer Alan Vergiler ve Türk Vergi Sistemi

Türk Vergi Sistemi'nin oluşumu, sınırları ve işleyişinde uygulanacak kuralları belirlemek için bazı ilkelere ve kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, gerekli ilke ve esasları oluşturan, vergi sisteminin ve vergi hukukunun oluşumunu sağlayan kaynaklara ihtiyaçların dayandığı temeller; yasama, yürütme, yargı faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Şu an ki yasama faaliyetleri tarafından oluşturulan Türk Anayasası; hukuk, uluslararası vergi anlaşmaları, yürütme organının faaliyeti tarafından oluşturulan Bakanlar Kurulu Kararı, Statü Düzenleme Genel Tebliğ, Özel Kurallar (Mukteza); Anayasa Mahkemesi kararları, İçtihat yargılaması ve yargının faaliyetlerinden kaynaklanan adli içtihat hukuku, vergi hukukunun oluşumunun sınırlarının belirlenmesi vergi sisteminin çalışma kurallarına kaynaklık ettiği görülmektedir (Oktar, 2018, s. 31).

Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlükte olan 1982 Anayasası, Türk Vergi Sistemi'nin temelini oluşturmaktadır. Anayasanın 73'üncü maddesi, kişilerin ve kurumların ekonomik gücüne göre adil ve adaletli bir şekilde vergi alınacağını öngörmüştür. Alınan tüm vergiler, vergi kurallarının yasal çerçevesinde, vergi prosedürünün başlangıcından sonuna kadar kanunlarda öngörüldüğü hususlar dahilinde uygulanmaktadır.

Bu düzenlemelerde yer alan hususlar, anayasa ya da vergi ile ilgili kanunlarda açık ve net olarak tanımlanan vergi, "kamusal gereksinimlerin karşılanması için özel bölümden kamusal bölüme, kanunun zor kullanımına uygun, karşılıksız ve kati olarak yapılan parasal aktarım" şeklinde ifade edilmektedir. Verginin, karşılıksız olduğu, özel sektörden, kamu sektörüne doğru bir aktarım olduğu, hukuksal cebir kullanılan, kesin ve parasal bir ödeme olduğu belirtilmiştir. Bunun sonucunda, kesin çizgilerle

ayrılmayan, iç içe geçmiş olan vergi unsurları ve vergi ilkeleri tespit edilmiştir (Saban, 2009, s. 89).

Bu düzenlemeye dayanarak, anayasada veya vergi kanunlarında açıkça tanımlanmayan vergi, öğretide, özel kesimden kamuya yönelik olarak kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yasal güç kapsamında kesin para transferi olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak iç içe geçmiş vergi unsurları ve açıkça ayrılmayan vergi ilkeleri belirlenmektedir (Saban, 2009, s. 90).

Bu yasal çerçeveye ve anayasal temele dayanan Türk Vergi Sistemi'ni oluşturan temel yasalar; Gelir Vergisi Kanununun 193 ve 5520 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Gelir Vergilerini düzenleyen; 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu, 210 sayılı Değerli Kağıtlar Kanunu, 6802 sayılı, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu, 2464 sayılı Belediye Gelir Kanunu, 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, servise uygulanan vergileri düzenleyen 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunları Türk Vergi Sistemi'ni oluşturan temel vergi yasalarıdır. Bu temel yasalara ek olarak, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun bir başka metninde vergi sürecinin nasıl yürütüleceğini ve yönetileceğini düzenleyen yasa olarak Türk Vergi Sistemi'ne dahil edilmiştir (Bilici, 2016, s. 5).

Türk Vergi Sistemi'nde, kuralların bütünü olarak tanımlanabilen veya vergi sistemi içerisinde işleyişine göre farklı vergi konularının vergilendirilmesi için belirlenen yönetmeliklerin uygulanması, vergi konusunun vergi düzenlemesine göre vergilendirilmesi yoluyla gerçekleştirilir. Bu durum vergi üreten olayın ortaya çıkması ve vergi sürecinin sona ermesi ile ortaya çıkmaktadır.

Türk Vergi Sistemi'nde dört başlık altında sınıflandırıldığı şablon Tablo 2.1'de gösterilmiştir. Bu tablo oluşturulurken üç ana başlık ve bunun dışında uygulanan vergiler gösterilmiştir (Çoban, 2019, s. 7).

Tablo 2.1: Türk Vergi Sistemindeki Vergilerin Şablonu

Gelire Konu Olan Vergiler	Harcamalara Konu Olan Vergiler	Servete Konu Olan Vergiler	Diğer Vergiler
1.Gelir Vergisi	1.Katma Değer Vergisi	1.Emlak Vergisi	1.İlan ve Reklam vergisi
2.Kurumlar Vergisi	2.Özel Tüketim Vergisi	2.Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV)	2. Eğlence Vergisi
	3.Gümrük Vergisi	3.Veraset ve İntikal Vergisi	3. Haberleşme Vergisi
	4.Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)		4. Elektrik ve Havagazı Vergisi
	5.Özel İletişim Vergisi		5. Çevre Temizlik Vergisi

Kaynak: Çoban, 2019, s. 7.

2.3.1. Dolaysız Vergiler

Dolaysız vergi isminin tanımlanmasında bir aracı olmaması özelliği mevcuttur. Mükellefler vergi borcunu ödemekte doğrudan doğruya borçlu durumdadır, bu borcu başka bir kurum ve kişiler üzerinden ödeyememektedirler. Dolaysız vergilerin konusu servet ve kazanç olduğu düşünüldüğünde, kurum, kuruluş veya kişilerin gelirleri ve servetleri farklılıklar gösterecektir. Bu sebepten dolayı, dolaysız vergilerde gelir ve servetin miktarına göre ödenecek vergi oranı arasında doğru orantı oluşmaktadır (Sarı, 2016, s. 15).

Dolaysız vergilerin ödeme gücü ile vergi oranının doğrusal olduğu değerlendirildiğinde yüksek kazanç sahibinin daha yüksek miktarda vergi ödemesi, vergilemede adalet ilkesine uygun olduğunu verginin adil dağıldığının göstergesi olarak kabul edilir. Dolaysız vergilerde mükellef kesin ve katidir. Mükelleflerin bu vergiyi başka mükelleflere devretme gibi bir durumu söz konusu değildir. Dolaysız vergilerde bu yansıtma veya devretme durumunun olmaması, mükelleflerin dolaysız vergiler için düşüncelerini olumsuz etkilemektedir. Dolaysız vergilerin mükelleflere psikolojik olarak bir etkisi söz konusudur. Vergi tazyiki olarak da adlandırılan bu psikolojik baskı en çok dolaysız vergilerde hissedilmektedir (Sarı, 2016, s. 15).

Mal-mülkün değerinden ve kazanç miktarı üzerinden alınan vergilere dolaysız, yansıtılmayan vergiler denmektedir. Dolaysız vergiler iki sınıfa ayrılmıştır. Kazanç üzerinden hesaplanan vergiler GV (Gelir Vergisi) ve KV (Kurumlar Vergisi) üzerinden hesaplanan vergilerdir. İlk grup gelir üzerinden alınan vergileri temsil eder. Mülk veya Mal varlığı üzerinden alınan MTV (Motorlu Taşıtlar Vergisi), VİV (Veraset ve İntikal Vergisi), EV (Emlak Vergisi) türlerdir. Bu üçü de servet grubunu temsil eder (Sarı, 2016, s. 16).

2.3.1.1. Gelir Vergisi

Gelir Vergisi Kanunu'nun 193 sayılı birinci maddesine göre, kişilerin gerçek gelirleri Gelir Vergisi'ne tabi tutulmaktadır. İlgili yazılı yasanın diğer maddesi kazançları şu şekilde nitelendirmiştir. Gelir olarak sayılanlar: Menkul sermaye iradi, tarımsal temettü, serbest meslek temettüsü, ticari temettüler vb. şeklindedir. Stopaja tabi olan gelirler, serbest meslek kazançları, emlak sermayesi geliri, menkul kıymetler sermaye geliri ve tarımsal gelirler ile ticari kazançlar kaynakta kesinti yöntemi ile vergilendirilir.

İki tip Gelir Vergisi yükümlüsü bulunmaktadır. Bunlar, tam ve dar gelirli mükellef olarak sınıflandırılmıştır. Hem Türkiye'de, yurtiçinde geliri olan, hem de yurt dışında geliri olan kişiler tam mükellef sayılırlar ve yurtdışındaki tüm gelirlerinin tamamından vergilendirilmektedirler. Dar kapsamlı mükellef, Türkiye'de, yurtiçindeki maddi kazançları üzerinden vergilendirilmektedirler. Gelir Vergisi, götürü işlemlerde vergilendirilenler dışındaki kazançlara dayanarak alınmaktadır (Erdoğan, 2012, s. 12). 2019 yılı Gelir Vergisi'ne tabi gelire uygulanan vergi oranları, aşağıdaki Tablo 2.2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2: 2019 Gelir Vergisi Tarifesi

Matrah	Vergi oranı
18.000 TL'ye kadar	% 15
40.000 TL'nin 18.000 TL'si için 2.700 TL, fazlası	% 20
98.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL), fazlası	% 27
98.000 TL'den fazlasının 98.000 TL'si için 22.760 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'den fazlasının 148.000 TL'si için 36.260 TL), fazlası	% 35

Kaynak: GİB, 2019.

Tablo 2.2'de görüldüğü üzere 2019 yılı için Gelir Vergisi oranları matrah dilimlerine göre %15 ile %35 arasında değişmektedir. Gelir Vergisi artan oranlı tarife yapısına sahip olduğu için; her matrah dilimi için giderek artan vergi oranları belirlenmiştir. Matrahın 18.000 TL'ye kadar olan ilk diliminde %15, matrahın ikinci diliminde 40.000 TL'nin 18.000 TL'si için 2.700 TL, fazlası için %20 vergi oranı uygulanmaktadır. Üçüncü dilime gelindiğinde 98.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL, fazlası için %27 vergi oranı yer almaktadır. Matrahın son diliminde ise 98.000 TL'den fazlasının 148.000 TL'si için 36.260 TL, fazlası için %35 vergi oranı uygulanmaktadır.

Gelir Vergisi elde edilen kazanç miktarına göre alındığından dolayı, Gelir Vergisi hasılat toplamı geleneksel ülkeler için toplamda yüksek hasılat göstermemektedir. Bireysel gelirin düşük olduğu ülkelerde kişilerden alınan Gelir Vergisi'nin miktarı düşük olmaktadır (Demirli ve Güran, 2009, s. 162-163).

Gelir vergileri ile ilgili bir inceleme yapıldığında gelişmekte olan ülkeler için, Gelir Vergisi'nden elde edilen gelirler toplam vergi gelirleri içindeki oranı gelişmiş ülkelere göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerden daha çok vergi toplanmasına karşın gelişmiş ülkeler için Gelir Vergisi toplam vergi hasılatı içinde dolaylı vergilerden daha fazla hasılat elde edildiği sonucuna varılmaktadır. Gelir Vergisi'nin ülkelerin ekonomik durumlarından doğrudan doğruya etkilenmesi bu durumu açıklamaktadır (Demirli ve Güran, 2009, s. 187).

2.3.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi'nin literatürü incelendiğinde, araştırmacıların öznel yargılarının etkisinde kalan tanımlamalar yapılmıştır. Bu durumu zamanın ve dönemin şartlarının, Kurumlar Vergisi üzerinde, net bir biçimde etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Kurumlar Vergisi tüzel kişilerden değil kurumlardan alınmaktadır. Kurum ve tüzel kişi birbirinden farklı kavramlardır. Kurumlar Vergisi kurumun elde ettiği kazançlara hitaben alınır, kurum faaliyetinin sonucu olarak Kurumlar Vergisi oluşmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından reel anlamda uygulanmaya başlayan Kurumlar Vergisi dünya genelinde çoğu ülke tarafından hala uygulanmaktadır ve ülkelerin vergi gelirleri içerisinde Kurumlar Vergisi önemli bir yer teşkil etmektedir.

Bulutoğlu (1976, s. 452)'na göre iki tip Kurumlar Vergisi sınıflandırılması yapılmıştır. İlk tip Kurumlar Vergisi değerlendirmesine göre, faaliyette bulunan kurumların hali hazırda ortakları bulunmaktadır. Kurumun elde ettiği kazançlar ortakların kazançlarını oluşturmaktadır. Bu sebepten Kurumlar Vergisi olmamalıdır. Kişiler, Gelir Vergisi altında bu kazançlarından vergilendirilmelidir. İkinci tip değerlendirmeye göre; kurumlar bir hukuki şahsiyet temsilindedir. Kurumun, kendine özgü amacı ve finansman sistemi olmasından dolayı ayrı bir vergi ödemelidir.

Kurumlar Vergisi, 1950'de Alman Kurumlar Vergisi Kanunu'na dayanarak hazırlanmış ve 5422 sayılı kanun ile vergi Türk topraklarına getirilmiştir. Söz konusu yasa, 2007 yılında yürürlüğe giren 5520 sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırıldığı bilinmektedir. Kurumlar Vergisi Kanununun (KVK) 1. maddesi gereği, sermaye şirketlerinin, vakıfların, kamu işletmelerinin, derneklerin veya kooperatiflerin gelir kazançları ve iş ortaklıkları Kurumlar Vergisi'ne tabi olacaktır. Kurumlar, Gelir Vergisi'nin 2. maddesinde belirtilen gelir unsurlarından oluşmaktadır (Büyükçulcu, 2006, s. 35).

Gelir Vergisi'nde olduğu gibi Kurumlar Vergisi'nde de iki tür vergi yükümlülüğü bulunmaktadır. Kurumlar Vergisi Kanunu Madde 1'e göre, Türkiye'de az sayıda kurum yasal çerçeve içerisinde iş merkezlerinde yer alanlar tam mükellef ve yurt dışında bulunanlar ise, dar mükellef olarak adlandırılır. 5220 sayılı kanun ile vergi mükellefi beyanına dayanan Kurumlar Vergisi oranları 2007 yılında değiştirilmiştir

(Çoban, 2008, s. 42). 2007'den 2017 yılına kadar %20 olarak belirlenen oran 2018 yılında %22 ye yükseltilmiştir. 2019 yılı içinde Kurumlar Vergisi oranı %22 olarak kullanılmaktadır.

2.3.1.3. Miras ve İntikal Vergisi

Miras ve İntikal Vergisi aslında karşılık olmadan zenginleşmenin bedeli olarak alınan bir vergidir (Turhan, 1998, s. 116). Churchill' e göre Miras Vergisi hayatı sona eren kişinin vergilendirilmesidir (Gale, 2001, s. 1). İntikal Vergisi ise geriye kalan varlıkların üzerinden vergi alınmasıdır. Miras ve İntikal Vergisi ayrı ayrı vergi halinde görünse de tek vergi altında alınmaktadır (Şafak ve Yurtsever, 2015, s. 27).

İntikal ve Miras Vergisi, 1926 yılında 797 sayılı Miras Vergisi Kanunu akabinde Türk Vergi Sistemi'nde yerini almıştır. 1931 ve 1941 yılları arasında türlü değişiklikler geçiren vergi sistemi, şu anki halini 1959'da 7338 sayılı Miras ve İntikal Vergisi Kanunu ile almıştır. Gün geçtikçe vergi oranları ve istisnalar üzerinde yenilikler yapıldığı görülmektedir (Güneş, 2017, s. 137).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına ait mallara Miras ve İntikal Vergisi ile sahip olan kişilerin miras yoluyla herhangi bir şekilde başka bir kimseye aktarılması bu kanuna dayanmaktadır. Bu kanun ile yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının yurt dışına miras yoluyla kişiye kalan malları taşınmasını da öngörmektedir. Ancak, eğer Türkiye'de ikamet etmeyen yabancı bir kişi tarafından miras kalan bir Türk vatandaşı, yurtdışında mülk edindiğinde veya vergiye tabi olmayan bir şekilde vefat etmek durumunda kaldığında, vergiye tabi tutulmamaktadır (Dönmez, 2009a, s. 252-254).

Türk Vergi Sistemi'nde Miras Vergisi, artan oranlı bir vergi çeşididir. Vergi oranları, devredilen malların mirasına veya ani olmayan transferine bağlı olarak değişmektedir. Vergi tarifesinin vergi tabanı, her yıl Vergi Usul Kanunu uyarınca belirlenerek, yeniden değerlendirilmesi yapılır ve böylece vergi oranı arttırılarak uygulanmaktadır (Dönmez, 2009a, s. 256). Aşağıda yer alan Tablo 2.3'te 2019 yılına ait Miras ve İntikal Vergisi tarifeleri gösterilmektedir.

Tablo 2.3: Miras ve İntikal Vergisi Tarifeleri

Matrah	Verginin Oranı (%)	
	Veraset Yoluyla	İvazsız
	İntikallerde	İntikallerde
İlk 290.000 TL için	1	10
Sonra gelen 700.000 TL için	3	15
Sonra gelen 1.500.000 TL için	5	20
Sonra gelen 2.700.000 TL için	7	25
Matrahın 5.190.000 TL'yi aşan bölümü için	10	30

Kaynak: Deloitte, 2019.

Tablo 2.3 incelendiğinde miras transferlerine vergi dışı transferlerden daha düşük vergi oranlarının uygulandığı görülmektedir. Örneğin, vergi matrahının ilk dilimindeki 290.000 TL için, miras transferleri için %1 vergi oranı uygulanmaktadır ve karşılıksız olmayan transferler için bu oran %10'a yükselmektedir. Miras vergileri ve intikal vergileri artan oranlı tarife yapısına sahip olduğundan, vergi oranları, vergi matrahının son diliminde mirasta %10'a, karşılıksız olmayan transferlerde %30'a yükseldiği görülmektedir.

2.3.1.4. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu Taşıtlar Vergisi dünyada çoğu ülke tarafından uygulanan bir vergi türüdür. Refah seviyesinin artması, gelirlerin artmasıyla birlikte motorlu araçlarının kullanımını da arttırmaktadır. Artan motorlu araç sayısı, daha fazla Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) toplanmasını doğurmaktadır. Ayrıca araç sayısının artması yol, köprü, park yeri gibi çeşitli maliyet kalemleri oluşturmaktadır. Bu kalemler belediyelerin iş yükünün artmasına sebep olmaktadır.

Artan araçlar idari yönetimler için daha fazla vergi toplama potansiyeli oluşturmaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi taşıt sayısının fazla olması ve genel olarak il sınırları içerisinde olmasında dolayı tahsilatı yerel yönetimlere bırakılmıştır. MTV bir mülkiyete sahip olma kapasitesinden alındığında dolayı, özel tüketim vergilerinin bir türüdür (Ulusoy ve Akdemir, 2013, s. 111-112).

1957 yılında ilk kez getirilen motorlu taşıtların vergilendirilmesi özel otomobil vergisi ile başlatılmıştır. Özel olarak otomobil vergisi 23 Şubat 1963 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Motorlu Taşıtlar Vergisi'ne çevrilmiştir. Dolayısıyla 24.03.1981 tarihli ve 2434 sayılı kanun kapsamında yapılan değişiklikle vergi, özel otomobil vergisinden Motorlu Taşıtlar Vergisi'ne (MTV)'ye çevrilmiştir. Bu uygulama ile motorlu taşıtlara ek olarak, hava ve deniz taşıtları da MTV kapsamına dahil edilmiştir (Çetinkaya vd., 2007, s. 254).

Motorlu Taşıtlar Vergisi belirli bir vergidir. Yani, araçların modelleri ve silindir hacimlerine göre Motorlu Taşıtlar Vergisi'nde bu kıstaslara göre vergilendirilme yapılmaktadır. Tüm vergilerde olduğu gibi Motorlu Taşıtlar Vergisi'nde de kayıt ve tescil işlemi yapılması gerekmektedir. Bu yüzden, Karayolu Trafik Kanunu'na göre trafik branşlarında ve işyerlerinde kayıtlı tescilli olan motorlu taşıtlar, Ulaştırma Bakanlığı SHGM' ye kayıtlı ayrıca tescilli olan tayyare ya da helikopterler ise, liman ve belediye siciline tescil ettirilmesi gerekmektedir (Gönül, 2008, s. 18).

2.3.1.5. Emlak Vergisi

Emlak bir diğer adıyla Mülkiyet Vergisi 1319 sayılı kanunla 11 Ağustos 1970 yılında, Türk Vergi Sistemi'ne girmiştir. Bu vergi, bina ve arsa sahiplerini içeren vergidir. Bu vergi kanununa göre arsa ve bina sahipleri vergi mükellefi olarak kabul edilmektedir ve Türkiye'de sayıları oldukça yüksektir. 1970 yılında Emlak Vergisi Kanunu'nda bazı önemli değişiklikler yapılmıştır. 1319 sayılı kanun yasası ile Emlak Vergisi belediyelere bırakılmış ve 2002 yılında 3239/4751 sayılı yasa değişiklikleri ile Emlak Vergisi beyannamesinin yürürlükten kaldırıldığı bilinmektedir (Çetinkaya, Gümüş ve Edizdoğan, 2007, s. 225).

Bu verginin konusu, Türkiye sınırları içerisinde bulunan bina yapılarıdır. Bu yasada yapı terimi, malzemedan bağımsız olarak karada ve sudaki tüm sabit inşaatları kapsamaktadır.

Arazi Vergisi'nin konusu, Türkiye sınırları içerisinde yer alan tüm arsaları kapsamaktadır. Arazi ve arsa vergisinin vergi mükellefi, toprağının vergi mükellefi, varsa irtifa hakkı sahibi, toprağı mülk sahibi olarak koruyan kişilerdir. İlgili kanunun hükümlerine göre belirlenen arazinin vergi değeri, Arazi Vergisi'nin vergi matrahı

olarak kabul edilir. Arazi Vergisi oranı, araziler için %2 ve arsalar için %4 olarak kabul edilmiştir. Bu oranlar, büyükşehir belediye sınırları içerisinde %98 artışlı olarak uygulanmaktadır (Sarı, 2016, s. 53). Bina Vergisi'nde olduğu gibi, Bakanlar Kurulu da bu vergi oranlarını yarıya düşürmeye ve üç katına kadar artırmaya yetkilidir (Edizdoğan, Bilge, Ferhatoğlu ve Özker, 2007, s. 245).

Emlak Vergisi'nde bina sahiplerinde durum arsa sahiplerine göre biraz daha farklıdır. Bu yüzden bina vergisinde bina sahibinin üzerinde mülkiyet hakkı olan gerçek ve tüzel kişileri temsil etmektedir. İrtifa hakkı, bir başkasına ait olan bir mülkün kullanım ve yararlanma hakkını veren hakkın aynısıdır. Eğer binanın sahibinden başka bir irtifa hakkı sahibi varsa, vergi mükellefi irtifa hakkı sahibidir. Bina vergisi matrahı, binanın vergi değeridir (Sarı, 2016, s. 76). Büyükşehir belediyeleri sınırları dahilindeki konutlarda Bina Vergisi oranı binde 3 (%0,3), diğer binalarda ise binde 3 (%0,3)'tür. Büyükşehir dışı bölgelerde konutlar için binde 2 (%0,2), diğer binalar için binde 3 (%0,3)'tür. Bakanlar Kurulu, bu vergi oranlarını yarı yarıya düşürmeye ve üç katına kadar artırmaya yetkilidir (Dönmez, 2009b, s. 284-288).

2.3.2. Dolaylı Vergiler

Dolaysız vergilerde olduğu gibi dolaylı vergilerde de amaç kamu harcamalarının finansmanını sağlamaktır. Gelir Vergisi'nde şahısların mali durumlarına göre toplanan vergilerin aksine, şahısların yapılan harcamalarına istinaden toplanılan vergilerin bir çatı altında sınıflandırılmasını kapsamaktadır. Dolaylı vergilere yansıtılabilen vergiler denilmektedir.

Özpehriz'e (2011, s. 54) göre dolaylı vergiler tüketim ve harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Dolaylı vergiler bireysel gelire orantılı değildir. Mali güç ile ilişkilendirilememektedir. Dolaylı vergilerin gelir ile ilişkilendirilememesi vergilemede adalet ilkesine ters bir durumdur. Vergi koyucular dolaylı vergilerin toplumun refah seviyesi düşük olan kesimi üzerinde olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için temel ihtiyaç ve gıdalar için düşük vergi oranı belirlemektedir. Ülke ekonomisi içerisinde dolaylı vergi payının yüksek olması o ülkenin vergilemede adaletsizlik olduğunu göstermektedir.

Dolaylı vergilerde vergi mükellefi ile verginin ödenmesinden sorumlu kişiler farklıdır. Mükellef vergi borcunu doğrudan doğruya ödememektedir. Vergi borcuna konu olan mal veya hizmetin fiyatına yansıtılan bu vergi türü, bu hizmeti satın alan tarafından ödenmek durumunda bırakılır. Bu vergilerin özelliklerinden yararlanılarak başkalarına yansıtılan vergilerdir.

Dolaylı vergiler; Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Gümrük Vergisi (GV), Damga Vergisi (DV), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), Şans Oyunları Vergisi ve Özel İletişim Vergisi'nden (ÖİV) oluşmaktadır (Erdoğan, 2012, s. 17).

2.3.2.1. Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV), 3065 sayılı kanun ile 1984 yılında kabul edilmiş ve 1 Ocak 1985'te, Türk Vergi Sistemi ile yürürlüğe girmiştir. Katma Değer Vergisi'nin yürürlüğe girmesi ile bazı vergiler Türk Vergi Sistemi'nden kaldırılmıştır. Bu vergilere ek olarak, Ticari Vergi Kanunu, Spor-toto Vergisine ilişkin Finansman Kanunu ve Şeker İstihdam Vergisi üzerine 6747 sayılı kanun ile Türk Vergi Sistemi'nden kaldırılmıştır (Herakman, 2009, s. 227-228).

Çeşitli Katma Değer Vergisi maddeleri, bugüne kadar çeşitli kanunlarla değiştirilmiştir. 3065 sayılı KDV Kanunu (1984), Katma Değer Vergisi'ne tabi işlemler, ilgili kanunun birinci maddesinde, ticari, sınai, tarıma dayalı serbest meslek faaliyetleri çerçevesinde yapılan teslimatlar, her türlü mal ve hizmet ithalatı kaynaklarından faydalanan bir vergi çeşidi olarak tanımlanır. Katma Değer Vergisi'nin ödemesi, söz konusu tanımda bahsedilen işlemleri yapan kişilerdir. Mal teslimatlarına ve hizmet performanslarına uygulanacak Katma Değer Vergisi oranları vergilendirilebilir işlemler hariç %18, listeye dahil edilen teslimatlar ve hizmetler için %1, kanuna ekli (II) sayılı listede teslimatlar ve hizmetler %8 olarak belirtilmiştir.

Katma Değer Vergisi uygulamasını Türkiye'de zorunlu kılan nedenler, ekonomik ve finansal sebepler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenlerin en başında ekonomik nedenler gelmektedir. Bu yüzden yatırımları teşvik etmek, ihracatı geliştirmek, sanayi üzerindeki vergi yükünü azaltmak, enflasyonist baskıyı önlemek ve kaynakların en uygun tahsisine uygunluğu sağlamak gerekmektedir. Finansal

sebeplerde ise; vergi adaletinin sağlanması, vergi geliri ve kaçakçılığın etkisi, doğrudan vergi sisteminin uygulanmasının tamamlayıcı niteliğinin sağlanması, diğer ülkelerin vergi sistemleri ile uyumlaştırılması gerekmektedir (Akan, Arslan ve Kaynak, 2008, s. 114).

2.3.2.2. Özel Tüketim Vergisi

2002 yılında 4760 sayılı kanun gereği Özel Tüketim Vergisi yürürlüğe girdi. Bu vergi uygulamasıyla 16 vergi, harç, fon, hisse vergi sisteminden kaldırılmıştır ve Özel Tüketim Vergisi adı ile tek bir çatı altında toplanmıştır. Özel Tüketim Vergisi dar ve tek adımlı bir vergi çeşididir. ÖTV (Özel Tüketim Vergisi), kanuna ekli I numaralı, II numaralı, III numaralı ve IV numaralı listelerde yer alan ürünlerin ilk alım, satım ve teslimatına ilişkin bir kereye mahsus olmak üzere alınan bir vergi türüdür. ÖTV yasasına ekli yukarıda belirtilen numaralı ürünler, yerli eşyalar, yabancı eşyalar üzerinde ayırım yapılmaksızın Özel Tüketim Vergisi'ne dahil edilmiştir (Çapar, 2004, s. 126).

Türk Vergi Sistemi'ne Özel Tüketim Vergisi'nin getirilmesi ile Katma Değer Vergisi'nin yürürlüğe girmesinden sonraki en önemli ikinci dolaylı vergi çeşidi olarak bilinmektedir. Türkiye'deki Özel Tüketim Vergisi uygulamalarına geçiş nedenleri şu şekildedir:

- a) Gümrük birliğine girişte mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak
- b) Belirli mal ve hizmetlerin ithalatına uygulanan çeşitli vergilerin kaldırılması nedeniyle kamu gelir kaybını telafi etmek.
- c) Özel Tüketim Vergisi'ne tabi mallar üzerinden toplanan vergi, fon ve hisselerin sadeleştirilmesi, dolaylı vergi mevzuatını Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinde uyumlaştırma ihtiyacı gerekmektedir (Taylar, 2010, s. 437).

Özel Tüketim Vergisi mükellefleri, kanuna ekli listelerde yer alan malları üreten, inşa eden veya ithal eden bu malları açık artırma yoluyla satan kişilerdir. Özel Tüketim Vergisi, Katma Değer Vergisi gibi üretim zincirinin tüm aşamaları vergilendirilmemektedir. Özel Tüketim Vergisi, üretilen ürünlerin ilk aşamasında

alınan bir vergi türüdür. Bu nedenle Özel Tüketim Vergisi bir maliyet unsuru olup, ilgili malın fiyatı içinde alıcılara yansıtılmaktadır (Erdoğan, 2012, s. 19).

İlgili yasa gereği, ÖTV'ye konu olan mallar, listedeki diğer mallar için ara mal olarak imalatında kullanılıyorsa, ödenen vergi tutarı üzerinden Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan şartların usulüne uygun olarak ödenecek olan vergiden düşülür (Bilici, 2004, s. 260).

2.3.2.3. Gümrük Vergisi

Gümrük Vergisi Kanunu, AB uyum mevzuatı çerçevesinde; 1972 tarihli 1615 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmış ve yerine 4458 sayılı yeni Gümrük Vergisi Kanunu getirilmiştir. Bu yasa değişikliği 5 Şubat 2002 yılında Türk Vergi Sistemi'nde yürürlüğe girdiği bilinmektedir (Bilici, 2004, s. 264).

Gümrük Vergisi Türkiye'ye ithal edilen mallar üzerindeki vergi konularını oluşturan bir vergi çeşididir. Gümrük Vergisi'ne tabi olan vergi mükellefi, ithal edilen tüm malların sahibidir. Gümrük Vergisi'nde, vergi mükellefi tarafından sunulacak giriş beyanı esas alınmaktadır. Bu vergi çeşidinde yapılan beyan ve inceleme sonucuna göre vergi memuru tarafından tahakkuk ettirilmektedir (Arslan, 2011, s. 24).

2.3.2.4. Damga Vergisi

1964 tarihli ve 488 sayılı kanun ile Damga Vergisi Kanunu düzenlenmiştir. Bu vergi, yasal işlemlere ve bu işlemlerin temeli olan belgelere uygulanan bir vergi türüdür. Damga Vergisi konusu, yasaya ekli olan tablo (I) 5'teki kağıtları oluşturur. Damga Vergisi Kanunu'nda, karşılıklı yapılan sözleşmeleri bildirmek ya da kanıt sunmak üzere beyan edilecek olan belgeler ile e-imza (elektronik imza) kullanmak suretiyle internete yüklenilebilen, elektronik veri olarak biçimlendirilen belge veya dokümanları ifade etmektedir. Resmî kurumlar ve kişiler arasındaki işlem belgelerini, kişiler Damga Vergisi olarak ödemektedir (Edizdoğan vd., 2007, s. 335-337).

Damga Vergisi'nin temeli, ilgili tablo (I) 'de kağıtların üzerinde belirtilen yazılı fiyatlardır. Eğer fiyat yazılmazsa, kâğıdın kalitesi esas alınmaktadır. Birinci durumda, bir advalorem (kilo, litre, metrekare vb.) temeline dayalı ve ikinci durumda, miktar esaslı bir matrah temeli bulunmaktadır. Damga Vergisi'nin birkaç ödeme şekli

vardır. Bunlar, genellikle kâğıda bir pul eklenerek ödenir ve diğer bir ödeme şeklide damga basılarak yapılmaktadır (Erdoğan, 2012, s. 20).

2.3.2.5. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Türk Vergi Sistemi'nde; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu ile vergi sistemine girmiştir. Vergi sisteminde 1985 yılında Katma Değer Vergisi'nin yürürlüğe girmesi ile 6802 sayılı vergi kanunu kaldırıldı. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Katma Değer Vergisi kapsamında olmasına rağmen Katma Değer Vergisi beyanı içinde verilmediğinden, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Türk Vergi Sistemi'nde ayrı bir vergi olarak uygulanmaya devam edilmiştir. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin mükellefleri adından da belirtildiği üzere, sigorta şirketleri ve bankalardır (Akdoğan, 2003, s. 442).

Bu vergi çeşidinin konusu, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu uyarınca bankalar ve sigorta şirketleri tarafından yapılan işlemler dışında, yaptıkları işlemler dikkate alınmaksızın, lehlerine herhangi bir ad altında nakit veya hesapta aldıkları paraları kapsamaktadır. Bu tanımlamaya göre, bankalar ve sigorta şirketleri tarafından bankacılık ve sigorta işlemleri dışındaki tüm işlemlerden elde edilen para, vergiye tabi sayılmaktadır (Öncel vd., 2004, s. 419).

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin hizmet bedelinden yararlanan mükellef bu vergiyi, hizmet alan mükellefe yansıtmaktadır. Bu nedenle, bankalar ve sigorta şirketleri aracı olarak sınıflandırılmaktadır. Vergi matrahı, vergi konusu olan para miktarını yansıtır. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin oranı yasa da %5 olarak öngörülmüştür. Bakanlar Kurulu'nun bu oranı değiştirmeye yetkisi bulunmaktadır. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, sorumlu tarafın beyanına dayanarak alınmaktadır. Vergilendirilebilir işlemlerin vergi dairesine zorunlu ay içerisinde takip eden ayın 15. günün akşamına kadar bildirilmesi gerekir ve bu süre zarfında vergi mükellefinin vergiyi ödemesi gerekmektedir (Bilici, 2004, s. 265).

2.3.2.6. Şans Oyunları Vergisi

Türk Vergi Sistemi'nin 6802 sayılı vergi kanununun 40. maddesinde düzenlenen Şans Oyunu Vergisi, son olarak 2007 yılında 5602 sayılı kanun ile "vergi, fon ve şans gelirlerinden payların düzenlenmesi yasası" başlığı altında yenilenmiştir ve halen bu kanun altında kullanılmaya devam edilen bir vergidir.

Vergi sisteminin 5602 sayılı kanuna göre, yasal olarak belirtilen koşullar içerisindeki tüm şans etkinliklerinden edinilen gelir, Şans Oyunları Vergisi kapsamı içerisinde yer almaktadır. Bu verginin vergi mükelleflerine, şans oyunları düzenleme hakkı yetkisi verilmiş kuruluşlardır. Bu hak ve yetkinin devredilmesi durumunda vergi mükellefi, edinen kurum, kuruluş veya özel bir tüzel kişi olarak bilinmektedir.

Kanunda 5602 sayılı yasanın 6. maddesinde vergi matrahı, şans oyunlarından elde edilen gelir tutarı olarak belirtilmektedir. Aynı maddede vergi oranı spor müsabakalarına göre spor bahislerinde %6, at yarışlarında %8, diğer şans oyunlarında ise %11 olarak belirtilmektedir (Erdoğan, 2012, s. 21).

2.3.2.7. Özel İletişim Vergisi

Özel İletişim Vergisi, Türk Vergi Sistemi'nde Deprem Vergisi olarak da adlandırılmaktadır. Bu vergi türü, 1999 Marmara depreminin yarattığı ekonomik sıkıntılardan kurtulmak amacıyla 4481 sayılı kanunla 2002 yılına kadar uygulanmak üzere yürürlüğe girmiş bir vergi çeşididir. Daha sonra yapılan çeşitli hukuki düzenlemelerle kalıcı bir vergi haline gelmiştir. Bu verginin konusu, her nevi cep telefonu işletmecisi tarafından verilen tesis, devir, nakil ve haberleşme hizmetleri ile radyo-televizyon yayınlarının uydu platformu, kablo ortamında iletilmesine ilişkin hizmetlerin vergilendirilmesine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Özel İletişim Vergisi tek aşamada, bir defaya mahsus alınan bir vergidir ve bu verginin mükelleflerince düzenlenen faturalarda gösterilmesi zorunluluk arz etmektedir (Edizdoğan vd., 2007, s. 360).

Özel İletişim Vergisi'nin mükellefi, telekomünikasyon altyapısını kuran ve işleten kurumuyla bir vazife ya da ayrıcalık sözleşmesi imzalayarak yine ilgili müesseseden alınan izine istinaden telekomünikasyon hizmetleri sağlayan firmalardır.

Bu verginin matrahı, Katma Değer Vergisi'nin matrahını oluşturan unsurlardan oluşmaktadır (Işık, Yıldız, Aygün, Karaca ve Peran, 2005, s. 299).

Özel İletişim Vergisi'nin vergi oranları;

- Tüm mobil telekomünikasyon işletmeciliği kapsamındaki tesis, transfer ve iletişim hizmetleri %25 olarak belirlenmiştir.
- Uydu ve kablolu yayın yoluyla radyo ve televizyon yayınlarının iletimi için hizmetler %15 belirlenmiştir.
- Herhangi telekomünikasyon işletmeleri için %15 olarak belirlenmiştir.

Diğer vergi çeşitlerinde olduğu gibi, Bakanlar Kurulunun; %24 oranını %9, %14 oranlarını ayrı ayrı veya ikisini bir alarak indirme ve yükseltmeye yetkisi bulunmaktadır (Işık vd., 2005, s. 299).

3. DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme Etkileme Kanalları

Ekonomik büyüme, zaman içinde gerçek gayrisafi yurt içi hasılda devamlı bir artış olmasıdır ve bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli iyileştirmelerinin tek yolu, gayrisafi yurt içi hasılanın sürekli artış göstermesinden geçmektedir. Bu nedenle, tüm ülkelerin temel ekonomik hedeflerinden birisi de hızlı ekonomik büyüme sağlamaktır (Ünsal, 2009, s. 14).

Büyüme olgusu gelişmekte ve gelişmiş olan ülkelerde uygulanan ekonomik politikaların temelini oluşturmaktadır. Büyüme olgusu, günümüze kadar birçok araştırmanın konusu olduğu bilinmektedir. Yapılan tüm çalışmalarda, büyüme sürecinde etkili olan birçok faktör, çalışmaların ana konusunu oluşturmuştur ve araştırılan faktörlerden en önemlisinin vergi gelirleri olduğunu söylemek mümkündür. Büyüme olgusunda vergi geliri ile ilgili olarak, vergi tüm ülkelerin kamu ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan en önemli finansal kaynak olmasının yanı sıra, vergi gelirleri de hedeflenen ekonomik politikaların gerçekleştirilmesinde önemli bir araçtır olarak kullanılmaktadır (Terzi ve Oltulular, 2006, s. 2).

Bu bağlamda vergi gelirleriyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ekonomistler, bu durumu en merak edilen konulardan birisi haline getirmiştir. Bireylerin yatırım ve bireylerin kaynak kullanım kararlarını doğrudan etkileme gücüne sahip olan vergiler, çeşitli kanallardan ekonomik büyümeyi etkileyebilir (Gül ve Kenar, 2009, s. 17).

3.1.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Bireysel gelir ve servet vergileri ile kurumlar vergisinin içinde olduğu dolaysız vergiler ile yurtiçi mal ve hizmetlerden ve uluslararası ticaretten alınan dolaylı vergiler ekonomilerde farklı fonksiyonlar ve etkiler gösterir. Direkt vergiler tasarrufa ve yatırıma yönelme eğilimi yüksek, marjinal tüketime yönelme eğilimi az olan yüksek gelir gruplarına, dolaylı vergiler ise görece daha düşük gelir seviyesine yönelik sonuçlar doğurur. Vergilemenin esas amacı gerek gelişmiş gerekse

gelişmekte olan ülkelerde kamu masraflarını karşılamak üzere kaynak oluşturmaktır. Bununla beraber dolaylı vergilerin toplam vergi gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğu gelişmekte olan ekonomilerde, vergi gelirlerinin dağılım özelliklerinin iktisadi gelişme ve gelişme bandı üzerinde etkili olması beklenir. Dolayısıyla her iki vergi sınıfı siyasi politikalara aracı olmaktadır (Açıkgöz, 2008, s. 93).

Sermaye birikimi, ekonomik büyümenin anahtarıdır. Sermaye birikimi, ekonomik yatırımlara kanalizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, verginin ekonomik ve yatırım kararları üzerindeki etkisi de sermaye birikimini etkilemektedir (Erdoğan, 2012, s. 23).

Ekonomik literatürde, artan vergilerin ekonomik yatırım davranışlarını değiştirerek büyüme oranını azaltacağı kabul edilmektedir. Düşük vergi oranları, insanları daha fazla çalışmaya, paradan tasarruf etmeye ve yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Daha fazla iş, ekonomideki toplam üretimi arttırır. Üretimdeki bu artış aynı zamanda ekonomik büyüme anlamına geldiği söylenmektedir (Aktan, 1998, s. 44).

Yatırımlarda kullanılacak olan vergi dağılımının değiştirilmesi yatırım hacmini etkiler. Yatırımcılar vergi sonrası iadelerine göre yatırım yapacakları bölgeyi seçtiklerinde vergi oranlarındaki artışlar yatırımları azaltmaktadır. Vergiler yatırımları azaltırken, gelirler vergilendirmesine yol açmayan yatırımları arttırır (Türk, 2010, s. 226).

Düşük gelirli gruplardan gelen vergiler neredeyse yalnızca tüketimi etkiler. Orta gelir gruplarından gelen vergilerin kısa vadede tasarruf üzerinde etkisi bulunmaktadır. Vergilendirme, sabit tüketim düzenine sahip yüksek gelir gruplarında gönüllü tasarruflarda güçlü bir azalmaya yol açmaktadır. Bu yaklaşıma göre, artan vergi sisteminin gönüllü ekonomik büyüme üzerinde tek oranlı veya gerileyen vergi sisteminden daha olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir (Turhan, 1998, s. 317).

Vergi indirimleri ve yatırımlar arasındaki ilişki de doğrudan ekonomik büyüme ile ilgilidir. Vergi indirimlerinin yatırımlar üzerindeki etkileri şöyle sıralanabilir:

Mevcut geliri artırarak ve vergi tasarrufu yaparak yatırım maliyetini azaltarak yatırımın karlılığını artırır. Buda ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Vergi için ayrılmış olan finansal kaynakların bırakılmasını ve yatırımlara dönüştürülmesi ile ekonomik büyümeye katkısı olacaktır. Yatırımların daha da artmasına neden olur.

Vergilendirme, özel yatırımlar üzerinde sınırlı bir etkiye sahiptir, çünkü esas olarak bazı kaynakların özel sektörden kamu sektörüne aktarılmasıdır. Bu sınırlayıcı etki ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Vergilendirme, özel sektör tarafından yatırım potansiyelinde bir azalmaya ve dolayısıyla yatırım potansiyelinin azalmasına yol açmaktadır, çünkü satın alma gücü vergilendirmeye azalan insanlar ve dolayısıyla harcanabilir gelirleri, tasarruflarının yanı sıra tüketimini azaltmak zorunda kalacaklardır. Buda ekonomik büyümeyi olumsuz yöne etkileyecektir (Uluatam, 1999, s. 318).

Tüketim ve yatırımın neden olduğu vergilendirmedeki azalmaya bağlı olarak toplam talepteki düşüş, yatırımların gelecekteki gelirler hakkındaki beklentileri değiştirerek yatırımların vergi öncesi karlılığını azaltır. Buda ekonomik büyümeyi olumsuz yöne etkileyecektir. Vergileme, yatırımların vergi sonrası karlılığını değiştirerek yatırım kararlarını etkiler. Bunların sonucu olarak ekonomik büyümeyi olumsuz yöne çekmesi beklenmektedir (Uluatam, 1999, s. 319).

Vergi gelirlerinin milli gelir üzerine olan etkisini incelerken, ekonomik büyüme ile arasındaki ilişkisinde incelenmesi gerekmektedir. Milli gelir üzerindeki ekonomik büyümenin katkısı incelendiğinde vergi oranlarındaki artış ve azalışı temel almak yeterli olmayacaktır. Çünkü farklı vergi tipleri ve yapıları, büyüme üzerinde farklı etkiler yaratabilir. Vergilerin ekonomik büyüme ve milli gelir üzerindeki etkisini doğrudan ve dolaylı vergi sınıflandırmasına göre ele almak gerekmektedir (Erdoğan, 2012, s. 25).

3.1.2. Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Tüm ülkelerde ekonomik büyümeyi etkileyebilecek birçok unsur bulunmaktadır. Bu etki unsurları arasında vergi çeşitlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Yapılan tüm çalışmalarda, farklı vergi çeşitlerinin ekonomik büyüme ve milli gelir üzerindeki etki oranlarına farklı türlerde etkilediğine odaklanmaktadır.

Bu durum ekonomik büyümeyi en büyük oranda etkileyen yatırımlar için de geçerlidir. Bu nedenle, farklı vergi çeşitlerinin yatırımlar üzerinde farklı etkileri olduğunu söylemek gerekmektedir.

Genel olarak, gelir ve kurumlar vergileri gibi doğrudan vergilerin, ekonomik büyümeyi dolaylı vergilerden daha fazla etkilediği düşüncesi, yıllar boyu yaygın bir düşünce olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, doğrudan vergiler, vergi öncesi ve vergi sonrası karı etkilediği için yatırım getirisi üzerinde daha etkili sonuçlara sahip olduğu bilinmektedir. Bu yüzden ekonomik büyümeye, milli gelir üzerine olan etkisi düşünüldüğü takdirde, bu etkiye en verimli olacak vergi çeşidinin dolaysız vergiler yani doğrudan milli gelire katkısı olan vergi çeşidinin olduğunu söylemek gerekmektedir (Zee ve Tanzi, 1998, s. 3).

Dolaysız vergiler, ekonomik büyüme üzerine yatırım eğilimi yüksektir, son birim tüketim eğilimi düşüktür, gelir grupları için yüksek verimli sonuçlar verdiği bilinen vergi çeşididir. Ek olarak, doğrudan vergiler, gelir kaynağı ve gelir getiren bir faktör olarak ekonomik büyüme üzerinde çifte vergilendirilmesine yol açmaktadır. Bu çifte vergilendirme, bireyleri daha az tasarruf etmeye itmektedir. Buda ekonomik büyümeyi etkilediği gibi, milli geliri de etkilemektedir. Doğrudan vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenecek olursa hem Gelir Vergisi hem de Kurumlar Vergisi olarak incelemek gerekmektedir (Eker ve Tüğen, 1993, s. 197).

3.1.2.1. Gelir Vergisi

Gelir Vergisi'nde bireylerin gelirleri üzerindeki oranının artırılması, bireylerin yatırımları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Gelir Vergisi'nde vergilendirmenin satın alma gücü üzerindeki etkisi sınırlıdır. Bu yüzden, bireylerin geliri üzerindeki vergilerin artırılması, bireyleri mikro ekonomik tasarrufa yöneltecektir ve bununla birlikte sermaye birikimi üzerinde daraltıcı etkileri olacaktır (Paksoy ve Bakan, 2010, s. 158). Diğer bir ifade ile Gelir Vergisi bireylerin satın alma gücünü düşürmekte, tüketimini azaltmakta ve toplam talepte bir azalmaya yol açmaktadır. Talepteki bu düşüş, tüketici ve yatırım mallarının üretimi için yeni yatırımlara girme arzusunu zayıflatan işlerin durgunluğuna, karlarının azalmasına neden olur (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010, s. 79).

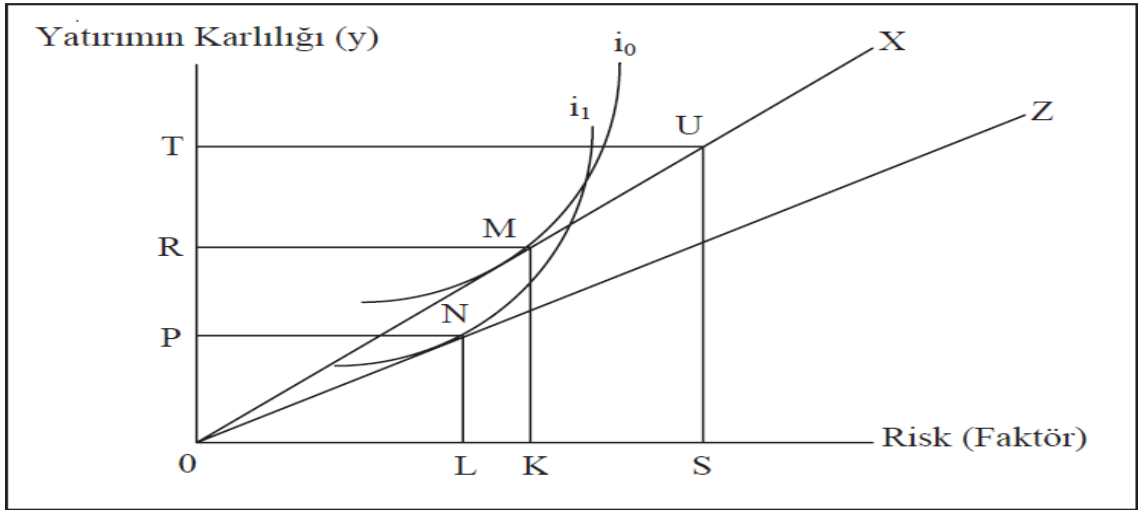
Genel olarak Gelir Vergisi'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin iki aşamada gerçekleştiği söylenebilir. Gelirin vergilendirildiği ilk aşamada Gelir Vergisi'nin oranları ne kadar yüksek olursa kişinin bireysel gelirindeki düşüş nedeniyle ekonomilerinde bir o kadar da düşüş gerçekleşecektir. Bu da bireylerin tüketimini kısmasını doğuracaktır ve ekonomik büyümeye olumsuz yönde etki yapacaktır (Yanpar, 2007, s. 39).

Bu vergi çeşidinin, tarife yapısının da ekonomik büyüme ve yatırım kararları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Oranı yüksek bir Gelir Vergisi'nin en önemli etkisi, düşük ve orta gelir gruplarına göre daha yüksek gelir gruplarına gelirleriyle orantılı olarak vergi vermesidir. Bu, ekonomideki para miktarı olarak bir azalmaya yol açar çünkü ortalama olarak; toplam gelirin tasarruflara oranı, gelir arttıkça artar. Bu nedenle, Gelir Vergisi oranları arttıkça, kişisel ekonomilerinin ve yatırımlarının düşmesi beklenmektedir. Milton Friedman'a göre; gelir vergisi artan oran yerine sabit oran olarak belirlenirse; ekonomideki toplam yatırımlarda artışa neden olacaktır. Bu nedenle, ülkenin hem milli geliri hem de vergi potansiyeli artarak, ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde artacağını öngörmektedir (Aktan, 1998, s. 43).

Yatırım kararları girişimcilerin, sermaye birikimini etkileyerek ekonomik büyümede büyük bir rol oynamaktadır. Girişimci yatırım yapma kararı aldığı anda, yatırıma başlamadan önce bir maliyet-fayda analizi yapar ve yatırımın geri dönüşünün maliyetten yüksek olması durumunda yatırım yapmaya başlamaktadır. Girişimci vergi için bir maliyet unsuru olduğundan, yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Yatırım kararları, girişimcilerin gelecekteki gelirlerine ilişkin beklentileri ile belirlenir. Bu nedenle, yatırımlara vergi girişimi (özellikle kar vergileri) dahil etmek, yatırım faaliyetlerini dar bir şekilde etkilemektedir. Özellikle, işletme vergilerindeki önemli bir artış büyük yatırımları engellemektedir.

Aşağıda yer alan Grafik 3.1'de artan Gelir vergisi oranının veya vergi oranındaki artışın yatırım kararları üzerindeki etkilerini göstermektedir (Şiriner ve Doğru, 2006, s. 44).

Grafik 3.1: Gelir Vergisinin Yatırımlar Üzerine Etkisi

Kaynak: Şener, 1998, s. 237.

Tüm gelirini elinde tutan bir girişimci için karlılık ve risk sıfırdır. Girişimci tüm gelirini en riskli yatırıma yönlendirirse, kârlılık en yüksek U seviyesine ulaşır. Vergi uygulanmadan önce girişimci, M noktasında OL riskini yükleyerek, OL riskini elde ederek dengeye ulaşır. Aynı faydayı sağlayan çeşitli risk ve karlılık oranlarının kombinasyonunu gösteren farksızlık eğrisi i_0 , OX yatırım fırsatı eğrisine teğet. Bu durumda, girişimcinin gelirine artan bir Gelir Vergisi uygulanırsa, girişimci karlılık oranı verginin etkisiyle azalacağından daha az riskli bir yatırım yapmayı tercih edecektir. Artan Gelir Vergisi oranının uygulanmasıyla, yatırım fırsatları eğrisi, OZ eğrisi üzerine düşecektir. Bu durumda, girişimci vergi sonrası yatırım fırsatları eğrisine teğet olan vergi sonrası farksızlık eğrisi tarafından belirlenen N noktasında dengeler. Dolayısıyla vergi sonrası yeni denge noktasına göre, girişimci, OL gibi daha az riskli bir OP gibi daha düşük bir karlılık oranı sağlayan bir yatırım yapmak tercih edilir (Şener, 1998, s. 237).

Aşağıda yer alan Grafik 3.2’de, Gelir Vergisi’nin ekonomik büyüme ve milli gelir üzerindeki etkisini göstermektedir.

3.1.2.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi'nde, yapılan yatırım fonlarından beklenen karı, risklere göre yatırım derecesini, şirketlerin ekonomik büyüme derecesini ve dolayısıyla yatırım yapılabilir fonların tedarikini etkilemektedir. Kurumsal yatırımlar büyük ölçüde kar ve kar beklentilerine bağlıdır. Kazançların çoğunu doğrudan yatırımlardan alan ve yatırım sermayesi getirisini azaltan bu vergi, yatırımlarda ve büyümede yavaşlamaya sebep olmaktadır. Birtakım gözlemler sonucunda, Kurumlar Vergisi oranının düşük olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin daha hızlı olduğu görülmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010, s. 148).

Bu vergi yapısının ekonomik büyüme üzerine etkisi, sermaye yatırımlarındaki garanti getiriyi azaltmaktır. Başka bir ifade ile yatırım için ayrılacak sermaye miktarını azaltmak için Kurumlar Vergisi kullanılmaktadır. Bu durumda, ortalama sermaye getirisi oranındaki bu düşüş, bireylerin mevcut gelirlerinin bir kısmının düşmesine neden olacaktır. Özellikle yüksek Kurumlar Vergisi kurum içi ekonomik büyümeyi büyük bir ölçüde azaltacaktır. Çünkü birçok işletme, yeni ortaklar edinmek veya tahvil ihraç etmek yerine, gelişmeleri için dağıtılamayan karlardan fonların sağlanmasına gereksinim duymaktadır. Bu yüzden Kurumlar Vergisi, büyüme iktisadî bakımından olumsuz yönde etkileyen bir vergi çeşidi olarak görülür. Böylelikle Kurumlar Vergisi, ekonomik gelişimi negatif etkilediği gibi, milli gelire de en az katkısı olan vergi çeşidi olarak günümüzde karşımıza çıkmaktadır (Nemli, 1996, s. 157).

3.1.2.3. Servet Vergileri

Ekonomik büyüme üzerine en fazla kısıtlayıcı etkiye sahip olan vergiler, Servet Vergileri ile Miras Vergileri olarak günümüzde bilinmektedir. Bunun en büyük nedeni, bu vergileri genellikle tüketimi daha az etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Genellikle zenginlik arttıkça, tüketimin artacağı ve ekonomik gelişimi de pozitif yönde katkı sağlayacağı görüşü tüm çalışmalarda göz önüne çıkmaktadır (Uluatam, 1999, s. 376).

3.1.3. Dolaylı Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Dolaylı vergiler, mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergi çeşididir. Bu vergi çeşidi, Türkiye ekonomisine uygun olarak kullanıldığı takdirde direkt vergiler gibi ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir. Dolaylı vergi, ekonomideki göreceli fiyatları etkileyerek tüketimi azaltmaya ve tasarrufları artırmaya yardımcı olabilir. Nitekim bir ekonomideki tüketici mallarına dolaylı olarak uygulanan bir vergi tüketim maliyetini artırabilir, bu tür mallar için harcamaları sınırlayabilir ve bu kaynakları yatırım harcamalarına aktarabilir. Böylelikle aktarılan yatırımlar arttıkça, ekonomik büyüme oranı da artacak ve milli gelire de olumlu yönde katkı sağlayacaktır (Temiz, 2008, s. 3).

3.1.3.1. Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi, servis ve hizmet birimleri ile tüm üretim sektörü tarafından yaratılan değerler üzerinden alınan bir vergi çeşididir. Katma Değer Vergisi'nin tarafsızlığı ve harcamaların vergilendirilmesi ile ekonomik büyümeyi etkilemekte ve milli gelir üzerinde teşvik edici bir etkiye sahip olmaktadır (Saraçoğlu, 2006, s. 67).

Birkaç çeşit Katma Değer Vergisi uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan birisi tüketim türündedir ve bu türdeki Katma Değer Vergisi sadece, tüketim malı üzerinden alınır ve yatırım malı için tekrarlayan vergileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, KDV yatırımları teşvik eden finansal bir araçtır. Bu tür KDV'nin yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur, çünkü tüketim tipi KDV yatırımların tabandan düşülmesine izin verir. Aksine, tüketim tipi KDV yatırımları teşvik etme özelliğine sahiptir (Erdoğan, 2012, s. 31).

Diğer Katma Değer Vergisi türleri, yatırımlar üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir çünkü brüt ürün tipi KDV yatırım malları tabanından düşülmez. Buna karşın, KDV gibi dolaylı bir verginin yalnızca yatırım mallarına veya yatırım mallarının diğer üretim faktörleriyle birlikte uygulanması gibi bu malların fiyatına yansımaları beklenmektedir. Bu nedenle, yatırım kararı veren bir girişimci için vergi nedeniyle sermaye mallarının fiyatındaki artış yatırım kararlarında değişikliklere yol açmaktadır. Yatırımcının vergi sonrası yatırımını, vergi öncesi yatırımlara kıyasla azaltması

beklenmektedir, çünkü üretim planında sermaye maliyeti arttıkça bir değişiklik olacaktır (Erdoğan, 2012, s. 31).

Bu vergilerin artırılması veya azaltılması, vergilerden muafiyet ve istisnalar, yatırım kararlarını ve dolayısıyla yatırım kararlarını, özellikle yatırım mallarının ithal edildiği durumlarda etkilemektedir. Bu yüzden, Katma Değer Vergisi'nin ülkelerin ekonomik büyümesine ve milli gelir üzerine önemli bir katkısı olduğunu belirtmek gerekir (Adalısoy, 2007, s. 69).

3.1.3.2. Özel Tüketim Vergisi

Tüm vergilerde görüldüğü üzere Özel Tüketim Vergisi de yatırım ve tüketim seviyesini, yatırım ve tüketim malları için ödenen değeri değiştireceğinden dolayı gelir dağılımını etkilemektedir. Özel Tüketim Vergisi'nin gelire etkisi açısından bakıldığında daraltıcı etki göstererek yatırım ve tüketim harcamalarını etkileyecektir. Böylelikle ekonomik yatırımlar ve tüketim kararlarının nispi payı etkilenirse, Özel Tüketim Vergisi'nin ekonomik büyüme üzerine olan ikame etkisi hakkında konuşmak mümkün olacaktır. Aksi takdirde ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi bulunmayan vergi çeşidi yorumu yapılır (Boratav, 1965, s. 155).

Zorunlu mallardan tüketilmeyen veya yüksek gelirli gruplar tarafından tüketilen mallara uygulanan tüketim vergisi, artan gelir vergisi gibi yüksek gelirli grupların gönüllü tasarrufları üzerinde azalan bir etkiye sahiptir. Genel tüketim vergisinin ekonomik büyümenin ilk aşamalarında uygulanması, gelişmekte olan bir ekonomide başarılı olmamasına rağmen, alkol ve tütün gibi malların yerli üretimi geliştikçe, bunlar üzerindeki Özel Tüketim Vergisi'nin önemli bir rolü olduğunu belirtmek gerekir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010, s. 249).

3.2. Vergilerin Arz Talep Üzerinden Ekonomik Büyümeye Etkileri

Vergilerin ekonomik büyüme üzerine etkisi, iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki doğrudan vergilerde ortaya çıkar. Doğrudan vergiler, vergilendirilebilir bireylerin gelirini azaltır. Bu vergileme türünde vergi mükellefleri, tüketim tercihlerini vergi tutarını düşükten sonraki kazançlarının durumunu göz önüne alarak belirlemektedir. Bu, vergi mükelleflerinin yüksek gelirli dilimlerdeki tasarruflarını

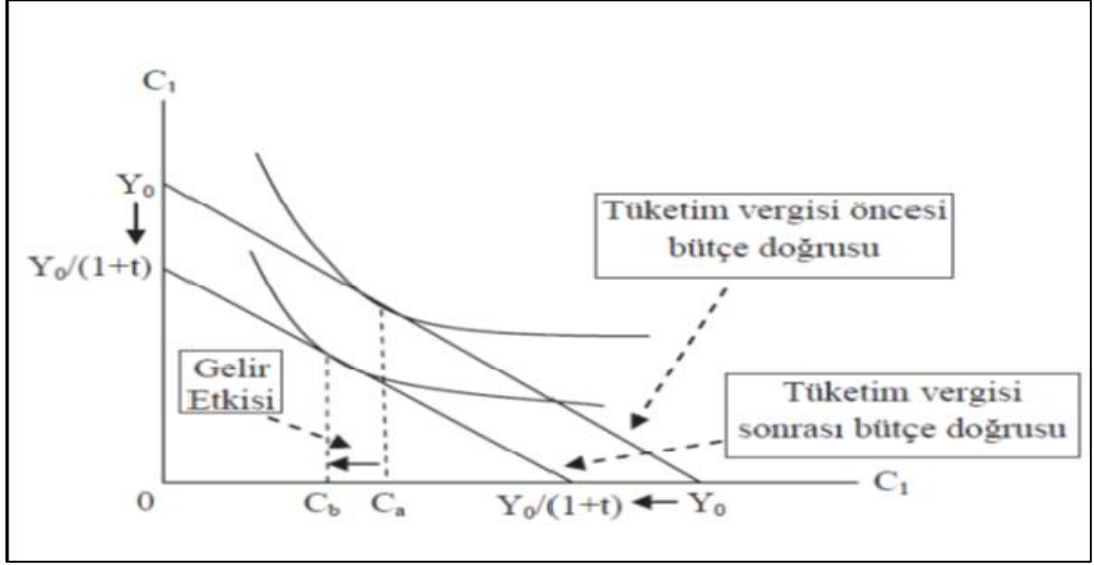
azaltır ve düşük gelirli dilimlerdeki vergi mükelleflerinin tüketimlerini azaltmalarına neden olur.

Bir diğer vergi çeşidi, dolaylı vergiler sınıfı başlığı altında görülür. Dolaylı vergileri basit şekilde; malların ve hizmetlerin kullanımından, satın alınmasından doğan vergilerdir. Bu nedenle, bu vergi oranlarının artırılması veya azaltılması tüketimi etkiler. Bu mal veya hizmetlere karşı tüketicinin tutumu, toplam talebin eksilmesine ya da artmasına sebep olur. Çünkü dolaylı vergilerdeki değişiklikler bu mal ve hizmetlerin fiyatlarına yansır. Dolayısıyla, dolaylı vergilerdeki değişiklikler mal ve hizmet fiyatlarını yükselttiğinde, bu mallara olan talep azalır ve fiyatların düşmesi durumunda ise taleplerin artması söz konusudur (Türk, 2010, s. 229).

Ekonomik büyüme üzerinde vergilerin değerlendirilmesi yapılırken, tüketim vergisinin de faydası olduğunu belirtmek gerekir. Bu yüzden, tüketim vergisi, alternatif tüketimin, cari tüketim fiyatını değiştirmemektedir. Bu nedenle, genel tüketim vergisi, bireylerin mevcut ve gelecekteki tüketim tercihlerini, dolayısıyla tasarruf kararlarını doğrudan etkilememektedir. Bir bireyin gelirini azaltan ancak nispi fiyatları değiştirmeyen tüm vergiler sadece gelir etkisine sahiptir (Sandalcı ve Yıldız, 2016, s. 1917-1919).

Genel tüketim vergisi uygulamasında ikame etkisi yoktur ve sadece gelir etkisi vardır. Bütün mal ve hizmeti aynı oranda vergilendiren genel tüketim vergisinin ikame etkisi yoktur ve yalnızca gelir etkisinin olduğu durumda genel bir oran belirlenmektedir. Aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 3.3) bu durum gösterilmektedir.

Grafik 3.3: Genel Tüketim Vergisinin Sadece Gelir Etkisinin Olduğu Durum

Kaynak: Atılğan, 2004, s. 142.

Bütün mal ve hizmetleri kapsayan bir tüketim vergisi türü, tüketim ve tasarruf arasındaki tercihi, tasarruf lehine değiştirebilmektedir. Ayrıca geçmiş yılların gelirlerinden yapılan tüketimi de kapsamı içine alabilmektedir. Dolayısıyla bu tarz bir verginin talebi kısıtlayıcı etkisi, gelir vergisinin etkisinden daha kuvvetli olacaktır (Atılğan, 2004, s. 142). Genel tüketim vergisinde muafiyet ve indirimler nedeniyle kapsam daraldıkça etkinlik de azalmaktadır. Çünkü talebin vergilendirilen mallardan vergi kapsamında olmayan mallara kayması söz konusu olabilmektedir (Ayan, 2006, s. 32).

Tüm hizmetleri ve malları genel çerçevesine alan bir tüketim vergisi, tasarruf ve tüketim arasındaki tercihi, tasarruf olarak değiştirebilir. Bunun yanı sıra, önceki yılların gelirinden elde edilen tüketim de dahil edilebilir. Dolayısı ile böyle bir verginin talep kısıtlayıcı etkisi, gelir vergisinin etkisinden daha güçlü olacaktır. Genel tüketim vergisindeki istisnalar ve indirimler nedeniyle teminat daraldıkça verimlilik azalmaktadır. Çünkü talep vergilendirilmiş mallardan vergi dışı mallara geçebilmektedir. Bu yüzden ekonomik büyüme üzerinde, tüketim vergisinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bir ülkede tüketim ne kadar çok olursa, ülkenin vergi geliri tüketim ile doğru orantılı şekilde artacaktır. Böylelikle ülkenin yatırımları daha da artarak, ekonomik büyümeye hız kazandıracak ve milli gelirinde artmasına neden olacaktır.

3.2.1. Vergilerin Emek Arz İlişkisi Üzerindeki Etkisi

İş gücü arzının en büyük belirleyicisi vergilerdir. Vergiler, işgücünün emeğe katılma kararını ve çalışmaya hazır olduğu zamanı etkilemektedir. Bu nedenle, yüksek vergiler, işçilerin çabalarının azalmasına ve işgücü piyasasına katılımlarının teşvik edilmemesine yol açmaktadır (Clemens, 2008, s. 9).

Emek gücüne dayanan vergilerdeki artış, emek gelirinin azalması anlamına gelir. Bu durum, çalışanların boş zaman tercihlerini olumsuz yönde etkilemekte ve ön plana daha fazla iş getirmekte, halkın tasarrufunu ve tüketimini azaltmakta, artan vergi ödemeyi tercih etmektedir. Gelir etkisi olarak da adlandırılan bu döngü, emek arzında artışa yol açmaktadır. Gelir etkisinin karşı tarafında, düşük vergiler nedeniyle azalan işgücü maliyetlerinden veya daha az vergi ödemek için daha az çalışmayı tercih eden çalışanlardan kaynaklanan ikame etkisi bulunmaktadır (Bulut, 2009, s. 111).

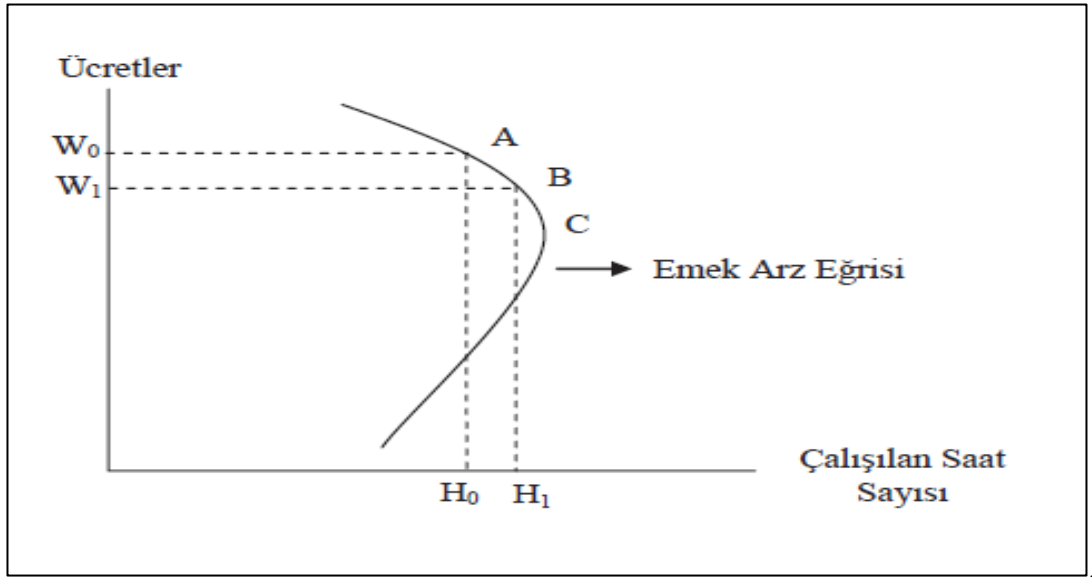
İşgücü arzında, vergilerin üzerindeki etkilerini belirleyen bir diğer faktör, vergi ödeyecek kişideki talebin gelire karşı esnek olmasından geçmektedir. Vergi ödeyecek kişilerin gelire karşı talepleri esnek ise ikame etkisi, emek arzını azaltarak ortaya çıkmaktadır. Borçların gelire karşı talepleri esnek değilse, işgücü arzı artar ve gelir etkisi ortaya çıkar. Ayrıca, eğlence talebinin gelir esnekliği ne kadar düşükse, yüksek gelir gruplarındaki gelir o kadar düşük gözlemlenir, gelir gruplarındaki yüksek gelirli kısımda ise, artan verginin gelir etkisine bağlı olarak işgücü arzındaki artış da bir o kadar zayıf olacaktır (Muter, 1997, s. 18).

Yapılan birçok çalışmada, dolaylı bir verginin doğrudan çalışma vergisinden daha az çalışma arzusunu etkilediği belirtilmektedir. Dolaylı vergilerde vergi ödemek zorunda olan insanlar, zorunlu harcamaları dışındaki harcamalarını kısıtlayarak vergi ödemekten kaçınmaktadırlar. Ancak, doğrudan vergilerdeki yüksek vergi oranının vergi mükelleflerinin çalışmasını engelleyerek işgücü arzına zarar verme eğiliminde olduğu teorik olarak kabul görmektedir. Bu yüzden emeğe dayalı vergilerin artması ile kişilerin ekonomisini olumsuz yönde etkileyecektir. Fakat ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayacaktır (Şiriner ve Doğru, 2006, s. 43).

İşgücü arzı eğrisi, iş gücü ile ücret miktarı arasındaki ilişkiyi göstermekte olan bir eğridir. İş gücü eğrisinde, ücretlerdeki artışın hem gelir hem de ikame etkisi olarak

adlandırılan iki etkisi bulunmaktadır. Kişilerin aylık kazançlarındaki gelirlerin artmasına gelir etkisi denilmektedir. Bu durum, bireylerin daha fazla serbest zaman tercih ettikleri ve daha az çalışma eğiliminde oldukları anlamına gelir. İkame etkisinde ise, bu durum biraz daha farklılık göstermektedir. Bu etki, bireyin ücret gelirinin artması nedeniyle alternatif boş zaman fiyatındaki artışın bir sonucu olarak, boş zaman yerine çalışmak istediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. İkame etkisinden elde edilen gelir etkisinin baskınlığı, ücretlerin artmasıyla çalışma saatlerinde bir azalmaya yol açmaktadır. Bu durumda, işgücü arzı eğrisi, grafikteki gibi geriye doğru bükülmüş gibi görünmektedir. Geriye eğik arz eğrisi ve bazı ücret seviyelerinde ücretlerdeki vergilerdeki artış işgücü arzını artırdığı görülmektedir (Stiglitz, 1994, s. 556).

Grafik 3.4: Emek Arz Eğrisi

Kaynak: Atılğan, 2004, s.143.

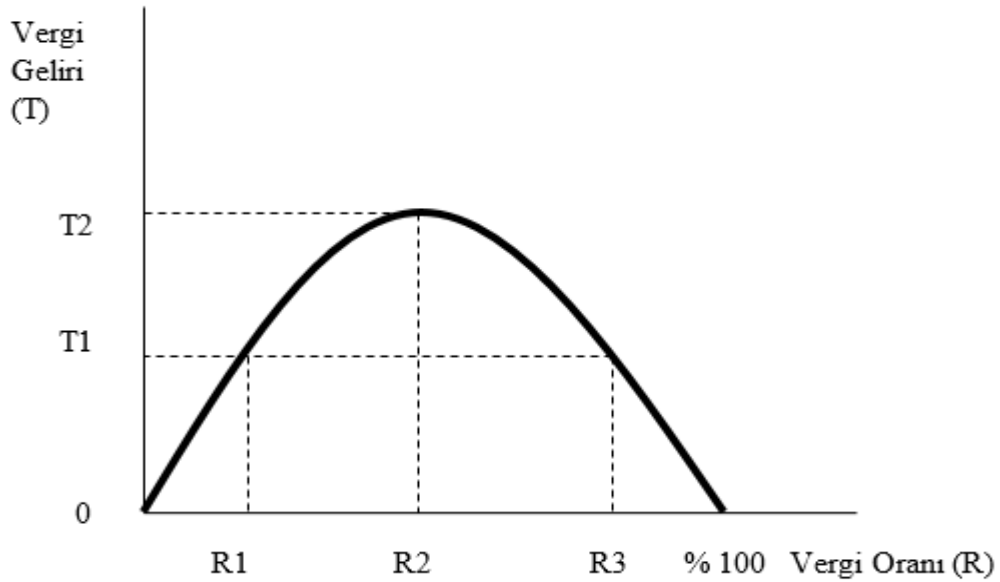
Sabit oranlı gelir vergisinin uygulanması, alınan ücret üzerinde indirim etkisi yaratmaktadır. Yukarıdaki grafikte (bkz. Grafik 3.4) arz eğrisi ile sabit oranlı bir gelir vergisi toplam çalışma süresini A'dan B'ye kaydırır ve çalışma süresinde artışa yol açtır. C noktasının üzerinde, verginin, emek arzını artıran ücretler üzerindeki gelir etkisi, emek arzını azaltan ikame etkisinden daha güçlüdür. Başka bir ifade ile C noktasındaki vergi emek arzını artırır. C noktasının altında, ücret vergisi işgücü arzını azalttığı görülmektedir (Atılğan, 2004, s. 143).

3.2.2. Laffer Eğrisi ve Etkisi

Amerikalı ünlü iktisatçı Arthur Laffer'in; 1970'lerin son zamanlarında, bulunulan dönemde yaşanan talep yönlü iktisada karşı ortaya çıkarttığı tepkiyi vergi indirimleri ile nitelendirmiştir. Laffer Eğrisi arz yanlı iktisadın temel taşı olarak nitelendirilir.

Laffer Eğrisi, arz yanlı iktisatçıların vergi oranlarına karşı bakış açısını gösteren eğri olarak nitelendirilir. Eğri temelde vergi geliri ile vergi oranı arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılır. Laffer Eğrisinin görünümünde, vergi oranları belirli bir seviyeye kadar artarken aynı zaman da vergi gelirleri de paralel olarak artış göstermektedir. Spesifik bir noktadan sonra vergi oranlarının artmaya devam etmesi vergi gelirlerinde ters yönlü etki göstermeye başlamaktadır. Vergi oranlarındaki artış devam ettikçe vergi gelirleri dip noktaya kadar düşecektir. Temelde bu ilişkiyi açıklayan eğriye Laffer Eğrisi denmektedir.

Grafik 3.5 : Arthur Laffer Eğrisi

Kaynak: Eğilmez ve Kumcu, 2016, s. 154.

Laffer Eğrisini şu şekilde yorumlanmaktadır: Vergi oranının sıfır olması, vergi diye bir durumun olmamasıdır. Vergi oranının tavan olması da kişilerin sadece vergi ödemek için çalışması anlamına gelmektedir. Durumun gerçek anlamda bu şekilde olması bireyleri çalışmamaya yönlendirir anlamına gelmektedir. Tüm kazanımlarını

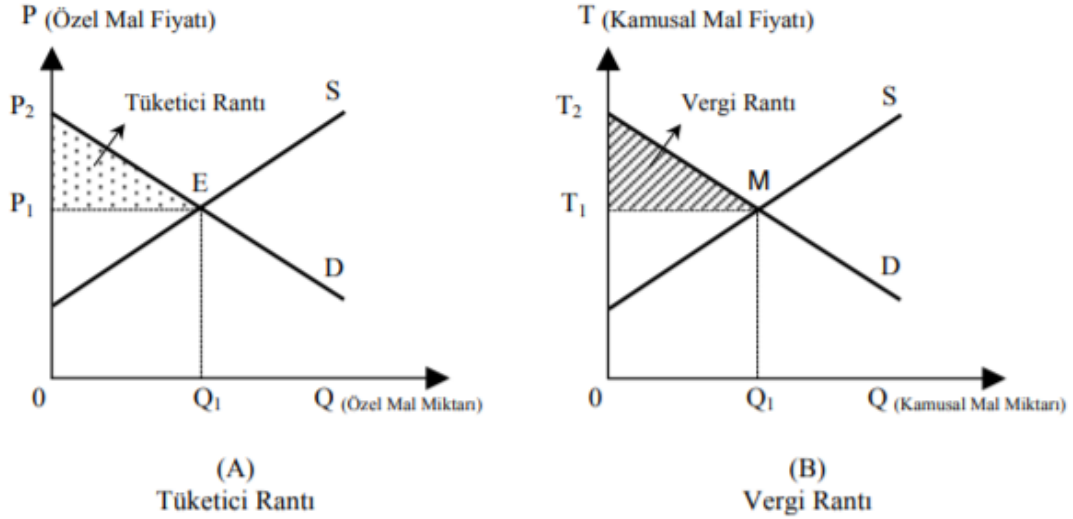
vergi olarak ödeyen birey artık çalışmayacaktır. Vergi oranının R1'den R2'ye yükseldiği durumda vergi gelirleri T1'den T2'ye yükselmektedir. Vergi geliri artmıştır. Devlet vergi oranını arttırarak daha fazla gelir elde etmiştir. Vergi oranının R2'den R3'e çıktığı durumda vergi geliri negatif yön almaktadır. Kişiler kazandıkları gelirlerinin çoğu kısmını vergi olarak ödeyecekleri bir durum oluşmaktadır. Kişiler çalışma vakitlerini kısacaklardır ve vergi hasılası artmayacaktır, aksine T2'den T1'e doğru vergi geliri azalacaktır. Görüldüğü üzere fazla olan vergi oranlarında yapılacak indirimler, bireyleri daha fazla çalışmasını sağlayacaktır. Bu sayede diğer yandan vergi ödememe arzuları oluşmayacaktır. Bireyler vergilerini ödemekten kaçınmayacağı için vergi gelirleri artacaktır (Eğilmez ve Kumcu, 2016, s. 154-155).

3.2.3. Vergilerin Talep Üzerinde Etkisi

Vergilerin, ekonomide mikro açıdan bakıldığında harcama ve tüketim üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Talep miktarını belirleyen unsurların başında talep edilen malın fiyatı olduğu aşikardır. Talep üzerinden vergilerin ekonomiye olan etkisi de bu bağlamda önemlilik arz etmektedir. Talep miktarının çok olması, üretimin üzerinde iki etki oluşturacaktır. Bir mala olan talep ne kadar artarsa o malın fiyatı da artacaktır. Bu fiyat artışı piyasada enflasyon etkisi oluşturma durumu doğursa da nominal anlamda GSYİH da artış meydana getirmiş olacaktır. Diğer etki ise malın üretiminin artması olacaktır. Üretimdeki artış da GSYİH üzerinde pozitif etki gösterecektir. Üretimin artması ve mala olan talebin ihracat oluşturması ile daha ileri milli gelir seviyesine ulaşılacaktır. Talebin kısılması veya azalması bu durumu tam ters bir şekilde yönlendirmektedir.

Talebin ekonomi üzerindeki etkileri bilindiğinde vergi oranlarının talebi kısımadan veya azaltmadan belirlenmesi ince bir konu oluşturmaktadır. Hangi vergilere hangi oranda vergi konulmasına bağlı olarak toplam talep etkilenecektir. Vergiler, bireyler ve piyasa üzerinde iktisadi etki oluşturmaktadır.

Grafik 3.6: Vergi Harcamaları Sayesinde Oluşan İlave Gelirin İzahı

Kaynak: Saraç, 2010, s. 272.

Yukarıdaki grafikte (bkz. Grafik 3.6) A bölümü, tüketici rantı kısmını ifade eder. Grafiğe göre, ekonomideki birtakım tüketiciler P_2 fiyat düzeyinden ödemeyi kabul ederken, arz ve talebin baş başa gelmesi ile fiyat düzeyi P_1 ve miktar düzeyi Q_1 miktarda E noktasındaki kadar tüketici ile P_1 - P_2 -E bölgesi kadar “tüketici rantı” ek gelir oluşur. B bölümünde ifade edilen kısımda vergi harcamaları için geçerlidir. Fakat bu kısımdaki farklılık, bahsedilen malın kamusal mal ve karşılığının kamusal fiyat manasına gelen vergi olmasıdır. Sonuç olarak, kimi mükellefler sunulacak kamusal mal karşılığında T_2 seviyesinde vergi ödeyebilecekken devlet, izlediği sosyo-ekonomik amaçlar kapsamında bu mükelleflerin yükünü T_1 oranına çeker ve bu mükellefler için T_1 - T_2 -M üçgeni kadar vergi rantı yani ek gelir sağlar (Saraç, 2010, s. 272).

3.3. Vergilerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Üzerindeki Etkileri

Vergi gelirleri, kamu hizmetlerinin sağlanmasında en önemli gelir kaynaklarından birisidir. Dünyada tüm ülkeler, temel işlevlerini yerine getirebilmek için bir gelire ihtiyaç duymaktadır, bu durum vergi tahsilâtının gerekliliğini oluşturmaktadır. Kamu hizmetleri için zaman içinde gerekli kaynakları sağlanmasının yanı sıra, vergilendirme, tasarrufları ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve gelir dağılımını iyileştirmek adına diğer sosyal ve ekonomik amaçlar içinde

kullanılmaktadır. Bu yüzden ekonomik seviyelerinde hızlı artış gösteren ülkelerde, milli gelir seviyeleri de yüksek olacaktır.

Vergi gelirini artıran faktörler ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, vergilerin en önemli işlevi kamu gelirlerini artırmak ve milli gelir seviyesini yükseltmektir. Kişi başına gelirin artması, sanayileşmenin altyapı ihtiyaçları ve kamu talepleri gibi faktörler, vergilendirilebilir yeni kaynaklar yaratmada etkilidir. Vergiler, bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin miktarını, üretim faktörlerinin gelirini ve fiyatlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilir. Gelişmekte olan ülkelerde, verginin kalkınma üzerindeki etkisi, tasarrufların belirlenmesi ve kaynak tahsisi üzerine kullanılmaktadır. Bu yüzden vergilerin, milli gelir üzerinde etkisi büyüktür (Yılmaz, 2006, s. 244).

Ülkelerin vergi gelirindeki değişimi, milli gelirin tüketim işlevi yardımıyla, gelirlerin denge seviyesi üzerindeki etkisi incelenir ve basit olması açısından kamu harcamalarının değişmediği varsayılır,

$$C=Co+cYd \quad (3.1)$$

$$Yd=Y-T \quad (3.2)$$

$$C=Co+c(Y-T) \quad (3.3)$$

$$C=Co+ cY- cT \quad (3.4)$$

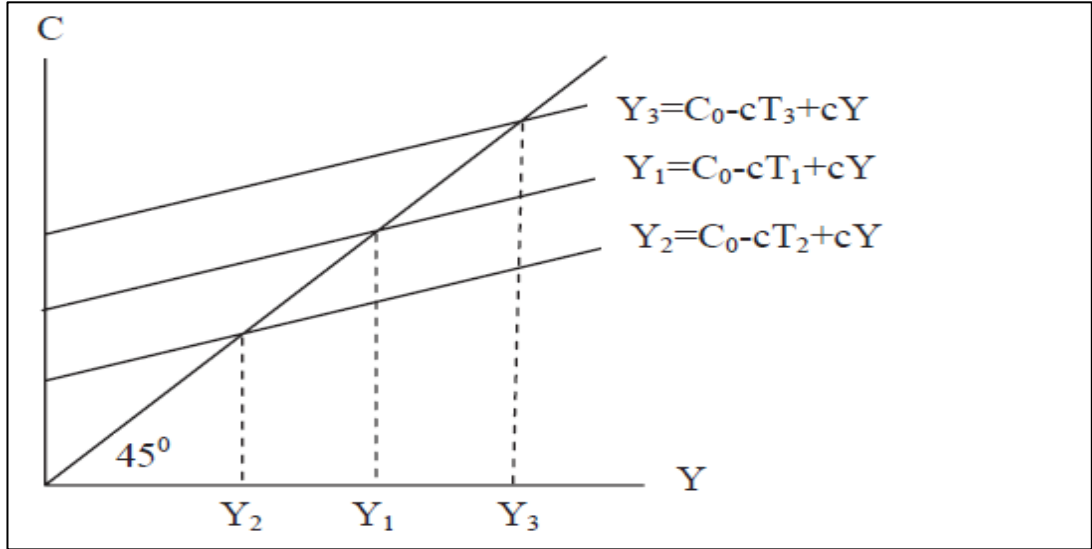
$$C=Co-Ct+cY \quad (3.5)$$

C =Tüketim, Co =Otonom Tüketim, c =Marjinal Tüketim Eğilimi, Y =Gelir

T =Vergi, Yd =Harcanabilir Gelir

Yukarıdaki fonksiyona göre vergi gelirlerinde (T) değişimlere bağlı olarak tüketimde (C) de değişimler meydana gelmektedir. Bir başka deyişle vergiler azalınca tüketim artmakta, tüketimin artmasına bağlı olarak da milli gelir artmaktadır (Erdoğan, 2012, s. 37).

Grafik 3.7: Vergilerin Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Erdem, Şenyüz ve Tathoğlu, 2013, s. 186.

Yukarıda yer alan grafiğe (bkz. Grafik 3.7) göre, vergiler arttıkça toplam talebin ve dolayısıyla milli gelir seviyesinin azaldığı ve vergilerin azalmasıyla birlikte toplam talebin ve dolayısıyla milli gelirin arttığı görülmektedir. Vergilerin T1'den T3'e düşürülmesinin milli gelir seviyesini Y1'den Y3'e çıkardığı ve T1'den T2'ye vergilerin artmasının milli gelir düzeyini Y1'den Y2'ye düşürdüğü görülmektedir (Erdem vd., 2013, s. 186).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme oldukça önemlilik arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelere nazaran gelişmiş ülkeler belirli bir büyüme oranını sürdürmek için daha kolay çabalar sarf ederken; gelişmekte olan ülkeler belirli bir büyüme seviyesine ulaşmaya çalışmaktadır. Ekonomik büyümeyi sağlamanın birçok yolu bulunmaktadır. Çalışmasının ekonometrik analiz kısmında, ekonomik büyüme, GSYİH büyümesi açısından ele alınarak, dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYİH üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

3.4. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri

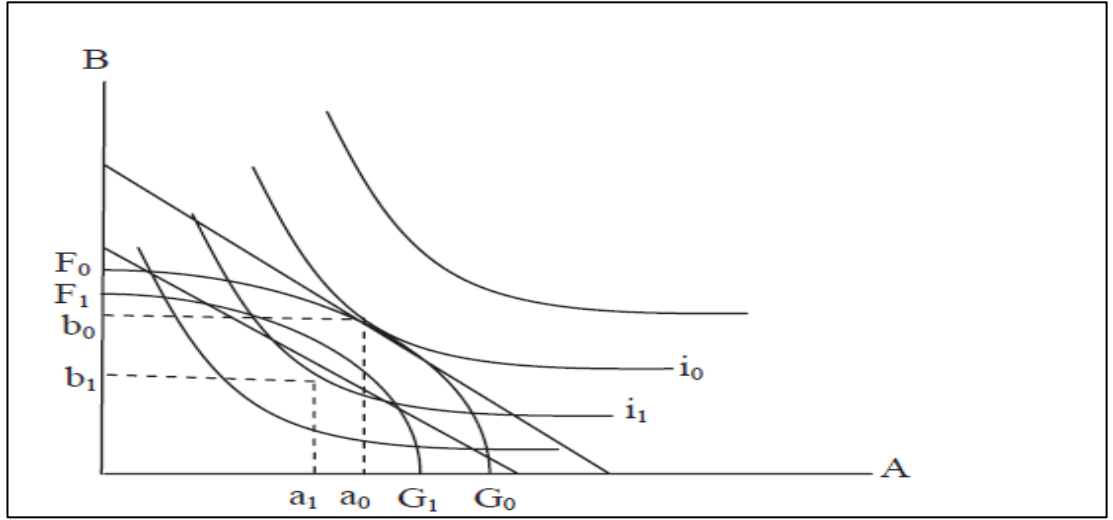
Gelişmiş ülkelere nazaran, gelişmekte olan ekonomilerde, tasarrufun yetersiz kalması durumunda, mevcut tasarrufların büyümeyi teşvik edecek alanlara ve özellikle yatırımlara yönlentilememesi, para ve sermaye piyasalarının etkin çalışıp çalışmadığı sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Kuşkusuz, ana makroekonomik hedeflerin, özellikle

de büyüme oranına paralel olarak istihdamdaki artışın sağlanmasına katkıda bulunması gerekmektedir. Bunun için etkili şekilde işleyen finansal piyasa mekanizması beklenmektedir. Bu çerçevede, finansal kesim üzerindeki vergi yükünde, artışın bir şekilde tasarrufların vergilendirilmesi bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu, finansal sektörden gelen fon dalgalanmalarına neden olabilir ve finansal piyasalarda olması gereken tasarrufları altın, döviz ve gayrimenkul gibi mezar alanlara çeker. Böylece, finansal piyasaların büyüklüğü, işlevselliği azaltılmış ve büyümenin bir finansçı olarak rolünün zayıfladığı görülmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006, s. 81).

3.5. Vergilerin Kaynak Tahsisi Üzerindeki Etkileri

Vergilerin kaynak tahsisi üzerindeki etkisi tüketici ve üretici dengesi üzerinde görünmektedir. Bu durumu daha iyi anlamak için, iki ürünün üretildiği ekonomi düşünülür. Aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 3.8), A ve B mallarının üretildiği bir ekonomide $F_0 G_0$ eğrisi, bu iki ürünün üretim olanakları eğrisini gösterir. Kayıtsızlık eğrisini temsil eder. Denge ve vergi olmadan, ekonomi A ve B mallarını üretecektir. Bu üretim noktasında, üreticilerin marjinal ikame oranı, üretim olanakları eğrisinin eğimine eşittir. Dolayısıyla A ve B mallarının son birim maliyeti oranları eşittir. Bu durumda, etkili bir kaynak tahsisi vardır ve refah seviyesi i_0 farksızlık eğrisine karşılık gelir. Hükümetin para stokunu tarafsız bir vergi ile artırdığını varsayalım. Tarafsız verginin, kaynakları özel sektörden çekmekten başka bir etkisi yoktur. Böyle bir vergi, özel sektörün malları satın alma ve satma kabiliyetini azaltıp bazı kaynakları devlet için serbest bırakır. Hükümet bu kaynakları vergi geliri harcayarak alır. Bu durumda, özel sektör için yeni üretim olanakları eğrisi $F_1 G_1$ olur. Bu yeni eğri, daha küçük bir A ve B ürününün üretim kompozisyonunu gösterir. Ancak, tarafsız vergi kararları etkilemediğinden, kaynak tahsisi etkili olmaya devam etmektedir. A fiyatının yeni fiyat eğrisi hem yeni üretim olanakları eğrisine hem de iyi A'nın farksızlık eğrisine teğettir. Fiyatlar hala etkilidir ve marjinal ikame oranları ve göreceli marjinal maliyetleri eşitliğe getirir. A ve B malları için aktif bileşikler a_1 ve b_1 'dir (Erdoğan, 2012, s. 40).

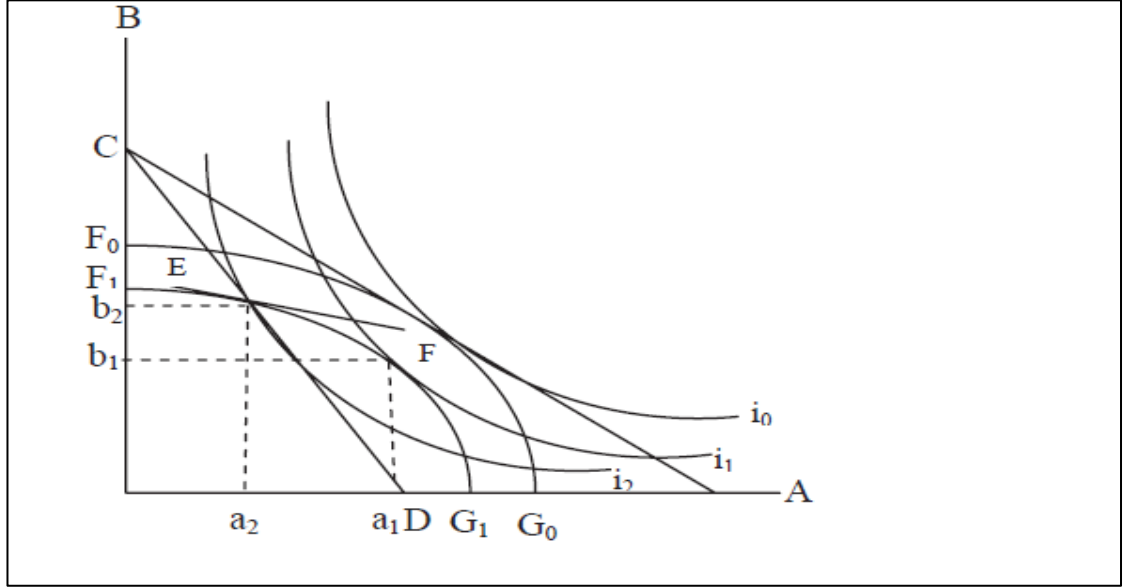
Grafik 3.8: Nötr Vergi ve Vergi Öncesi Kaynak Dağılımı

Kaynak: Eckstein, 1979, s. 73.

Hükümetin, A mülküne bir tüketim vergisi uygulayarak kaynakları özel sektörün kullanımından çekmek istediği varsayılır. Bu durumda, özel sektör için üretim fırsatları eğrisi, aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 3.9) gösterildiği gibi F_1G_1 'e düşecektir. Çünkü özel sektör üretimi için daha az kaynak kalıyor. Şimdi iki fiyat eğrisi var. Bu durumda, tüketiciler CD fiyat eğrisiyle karşı karşıya kalır ve A ürünü için üreticilerin satın aldığından daha yüksek bir fiyat öderler. Üreticiler için, EF fiyat eğrisi geçerlidir. Denge noktasında, malın kayıtsızlık eğrisi noktada a_2b_2 CD'sine teğet olacaktır. Bu noktada, son birim ikame oranı, CD'nin eğimi tarafından temsil edilen vergi öncesi nispi fiyatına eşittir. Tüketiciler, i_2 farksızlığı eğrisi tarafından yansıtılan bir refah seviyesine ulaşır (Eckstein, 1979, s. 73-74).

Grafik 3.9: Kaynak Dağılımında Değişikliğe Neden Olan Vergi Etkisi

Kaynak: Eckstein, 1979, s. 74.

3.6. Vergilerin Bütçe Gelirleri Üzerindeki Etkisi

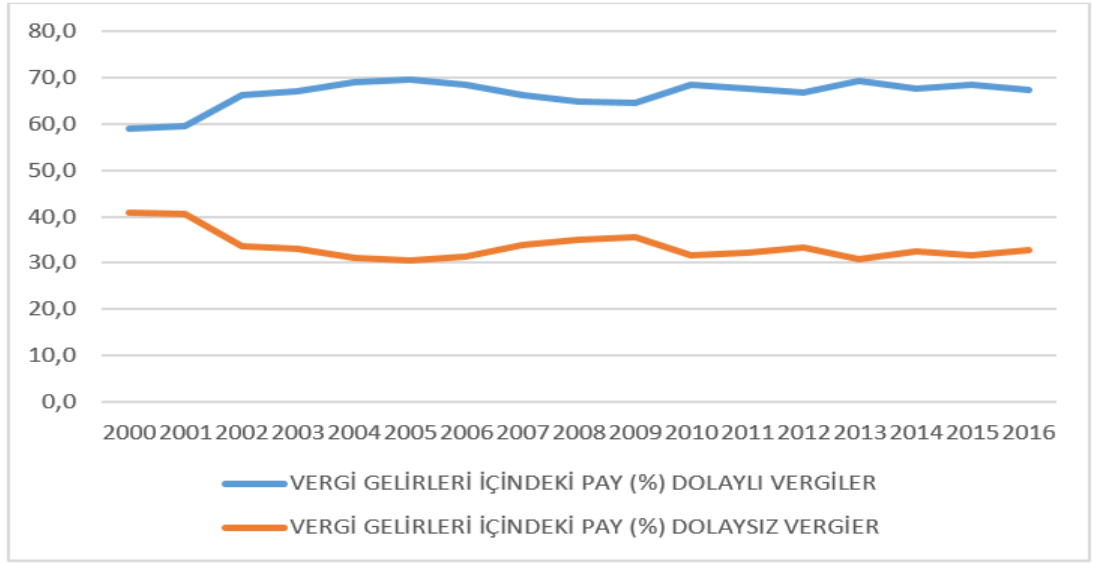
Doğrudan, dolaylı vergilerin yansıtıldıkları veya yansıtılmadıkları durumlarda vergi kriterleri çok çeşitlidir, ancak günümüzde yansıma ve verimlilik için en yaygın olarak kabul edilen kıstas verimlilik kriteridir.

Basit bir şekilde yansıtıldıkları takdirde, vergi ödemek zorunda olan bir kişi başka bir kişiye devredebiliyorsa, bu vergiye dolaylı vergi denilmektedir. Bu vergi türüne örnek verilmesi gerekirse Gümrük Vergisi örnek verilmektedir. Devletler de Katma Değer Vergisi göz önüne alındığında, satıcı malları satan kişiye vergi ödemekle yükümlü olsa da satıcı satış fiyatındaki gizli ve açık yolu alıcıya yansıtılmak zorunda olduğu vergiyi yansıtabilir. Bu yüzden, bu durumlara ek olarak, hiç yansıtılmayacak veya yansıtması çok zor olabilecek bazı vergiler de bulunmaktadır.

Bu türden bir gelir elde etmek için örnek gelir ve servet konusundaki bazı vergiler yansıtılmaları çok zor bir şekilde yansıtılmaz. Yukarıda belirtilen açıklamaları göz önüne alarak, yansıtması kolay olan vergilerin dolaylı vergiler olduğunu ve yansıtılmasının çok zor olduğu vergilerin doğrudan vergi olarak adlandırıldığı söylenir (Pehlivan, 2006, s. 143).

Bir vergi türünün temelinde verimlilik ya da kalıcı yükümlülüğü başlangıçtan itibaren belirginleştğinde, bu vergileri doğrudan vergi grubuna dahil edilebilir; oysa sürekli kaynağı olmayan vergileri dolaylı vergi grubuna dahil edilir. Çalışma da dolaylı ve doğrudan alınan vergilerin, Türkiye devletinin bütçe gelirlerinde dolaylı ve dolaysız vergiler açısından sınıflandırarak yüzdelerle incelenmiştir.

Grafik 3.10: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Bütçe Gelirlerinde Oransal Durumu

Kaynak:HMB, 2019

Yukarıda yer alan grafikte (bkz. Grafik 3.10) 2000'den 2017' yılına kadar geçen süre boyunca, Türkiye'nin vergi geliri dağılımındaki oranlar dolaysız ve dolaylı vergiler olarak gösterilmektedir. Grafikte görüldüğü gibi, Dolaylı vergilerdeki dalgalanmalar %60 ile %70 arasında görünmekle birlikte, dolaylı vergilerin payı %60'ın üstünde kalmaktadır. Dolaysız vergiler açısından, doğrudan vergilerin bütçe içindeki payının zaman içinde %40'lardan %30'lara doğru azaldığı görülmektedir. Son yıllara bakıldığında, dolaylı vergilerin vergi gelirlerinde daha yüksek olduğunu söylenebilir.

Dolaylı ve dolaysız vergilerin en önemlileri Tablo 3.1'teki gibi sınıflandırılır.

Tablo 3.1: Vergilerin Sınıflandırılması

A. Dolaylı Vergiler	B. Dolaysız Vergiler
Banka ve Sigorta Muamele Vergisi	i. Gelirden Alınan Vergiler
Gümrük Vergisi	Gelir Vergisi
Katma Değer Vergisi	Kurumlar Vergisi
Damga Vergisi	ii. Servetten Alınan Vergiler
Özel Tüketim Vergisi	Emlak Vergisi
	Motorlu Taşıtlar Vergisi
	Veraset ve İntikal Vergisi

Kaynak: Çoban, 2019, s. 7.

Türkiye'de dolaylı ve dolaysız vergi türlerine göz attıktan sonra bütçe gelirlerinde 2017 yılında vergi payından elde edilen gelirler de görülmektedir. Elde edilen payın verilerine göz atmak için Tablo 3.2'ye bakınız. Bu tabloda yer alan bütçedeki ana payın yaklaşık %50'sinin, vergi gelirlerinin yarısının özel tüketim vergisi ve katma değer vergisi gibi dolaylı vergi türünden elde edildiği görülmektedir. Dolaylı vergiler devlet gelirlerinin yaklaşık $\frac{3}{4}$ ini oluşturur.

Tablo 3.2: Vergi Türlerinin Bütçedeki Payları

Vergi Gelirleri	2016 Yılı	2017 Yılı	Bütçedeki Payı
Gelir Vergisi	123.686.147,00	143.962.939,00	22,99
Kurumlar Vergisi	46.898.425,00	57.868.208,00	9,24
Veraset ve İhtikal Vergisi	643.941,00	732.087,00	0,12
Motorlu Taşıtlar Vergisi	10.029.095,00	10.860.173,00	1,73
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	91.966.288,00	106.573.701,00	17,02
Özel Tüketim Vergisi	121.221.133,00	139.370.681,00	22,26
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	11.076.415,00	13.297.065,00	2,12
Şans Oyunları Vergisi	899.970,00	992.881,00	0,16
Özel İletişim Vergisi	4.990.373,00	3.865.892,00	0,62
Gümrük Vergisi	9.173.022,00	12.539.011,00	2,00
İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	76.842.064,00	100.105.977,00	15,99
Diğer Dış Ticaret Gelirleri	350.864,00	512.312,00	0,08
Damga Vergisi	13.655.558,00	15.812.610,00	2,53
Harçlar	18.172.027,77	19.587.275,78	3,13
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	2.546,19	1.574,89	0,00

Kaynak: GİB, 2019.

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın bütçe gelirleri verilerinden hazırlanmış olduğu tabloya göre, yakın zamanın örnek olarak alındığı 2016-2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti devletine, en yüksek katkı yapan vergi çeşidinin dolaylı vergiler olduğu görülmektedir. Türkiye vergiyle ekonomik büyümesini sürdüren bir devlet olduğu için, dolaylı vergilerin milli gelir üzerine etkisinin diğer vergilere oranla daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

4. TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

Vergilerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin incelendiği bu bölümde zaman serisi analizi kullanılmaktadır. Birçok bilimin uygulama alanlarına bakıldığında zaman serisi analizleri, istatistikler ve ekonometri metotları kullanılarak tahminler, varsayımlar, öngörüler yorumlanmaktadır. Zaman serisi analizini kullanmaktaki hedef gözlemlenen tarih aralığındaki ölçümlerin sonuçlarını gözeterek geçmişten çıkan sonuçlar neticesinde gelecek adına öngörü de veya yorumda bulunmaktır. Türkiye'nin 1925-2017 yılları arasındaki ölçümleri kullanılarak bu yıllar arasındaki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkisi matematiksel olarak ifade edilecektir. Ele alınan 1925-2017 yılları arası ampirik analizin ardından 1925-1983 ve 1984-2017 alt dönemleri analizleri de yapılacaktır. Dolaylı ve dolaysız vergilerin gelecekte GSYİH ya etkisini tahmin edebilmek adına, yön gösterici olması açısından, bu tarz çalışmalar önem arz etmektedir.

4.1. Literatür Taraması

Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar sonucunda geniş bir literatür bulunmaktadır. 1990'lı yıllara kadar, büyüme çalışmaları çoğunlukla dış büyüme modellerine odaklanmıştır. Bu modellerde, teknoloji dış kaynak olarak kabul edilir ve uzun vadeli dönemlerde büyüme, denge durumunda kişi başına düşen sabit gelir olarak kabul edilirdi. Bu nedenle, ekonomik büyüme vergi politikaları dahil olmak üzere devlet politikalarından etkilenmediği görülmektedir. Büyüme ile ilgili çalışmalarda vergi özellikle 1990'lı yıllarda ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar, uygulama alanı, başvuru süresi, kullanılan yöntem ve ilgili yetişkinlerin ölçümü gibi birçok faktöre bağlı olarak kendi aralarında değişebilmektedir. Literatürde çok sayıda araştırma olmasından dolayı, 1990'dan sonra yapılan bazı öncü çalışmalar ve ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki incelemeler bu başlık altında yer alacaktır.

Dolaylı ve dolaysız vergilerin uzun devre ekonomik büyüme üstündeki tesirleri konusunda, geniş bir literatür mevcuttur. Neo-klasik büyüme modelini savunan iktisatçılar, vergilendirmenin uzun devre büyüme üstünde herhangi bir

etkisinin olmadığını savunmaktadır. İçsel büyüme modelini savunan iktisatçılar ise, endirekt ve dolaysız vergilerin uzun dönem gelişme üzerinde negatif etki yaptığını iddia etmektedirler. Ayrıca, dolaysız vergilerin gelişme üzerindeki tesirinin, dolaylı vergilerden daha çok olduğu kabul etmektedirler

King ve Rebelo tarafından (1990) yılında, yapılan çalışmada, uzun dönemde gelir vergilerinin, şahsi geliri azaltıcı etkide bulunduğu ortaya konmuştur. Roubini ve Milesi-Feretti (1994) çalışmasında, istihdam ve fizyolojik sermaye vergilerinin, büyüme üzerinde negatif etkiler yaptığı kararına ulaşmıştır. (1995) çalışmada ise, faktör gelirlerini vergilendirmenin, büyüme üzerinde azaltıcı etkiler yapmış olduğu tespit edilmiştir. Engen ve Skinner (1996) çalışmasında, ABD ekonomisinde, vergilendirmenin uzun dönemde, ekonomik gelişme üzerinde orta düzeyde bir etki yaptığını ortaya koymuştur.

Easterly ve Rebelo (1993) çalışmasında gelir vergisi ortalama oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan 30 ülke de dahil olmak üzere 1970-1988 döneminde panel veri analizini kullanmıştır. Analizden elde ettikleri verilere göre, gelir vergisi ortalama oranları ile kişi başına tüketim artışına göre belirlenen büyüme oranları arasında negatif bir ilişki söz konusudur ve bu negatif ilişki önemsiz kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme, kişilerden alınan gelir vergilerin arttırılması ile artış gösterebilir. Böylelikle gelir vergileri de devletin milli gelirine artı yönde katkıda bulunacaktır.

Ferretti ve Roubini (1995), beşerî ve fiziksel varlık birikimine dayalı büyüme modelleri çerçevesinde tüketim ve gelir vergilerinin büyüme sürecindeki etkilerini ve ekonomik büyümenin devletlerin milli gelir üzerine katkısını yaptıkları çalışmada incelemiştir. Ekonomik büyümeye ilişkin vergileri etkileyen nedenler tartışılmış ve gelirlerin vergilendirilmesinin genel olarak büyümeyi azaltacağı sonucuna varılmıştır. Tüketim vergisinin büyüme üzerindeki etkilerinin büyük ölçüde işgücü arzı esnekliğine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, tüketim vergisinin, serbest zamanın çalışma ve boş zaman tercihlerine etkisi üzerinde bir sav göstererek büyüme oranını düşürdüğünü yapmış oldukları çalışmada tespit edilmiştir.

Chairman (1997) vergilerin Amerika ekonomisi için uzun vadeli ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmasında, 1970-1990 dönemlerini incelemektedir. Yapmış olduğu araştırmada, 1970'lerde ve 1990'larda vergi indirimlerinin ekonomik teşvikleri artırdığını ve Amerikan ekonomisi tarihinin, tüm zamanlarında düşük vergilerin önemini yapmış olduğu çalışmada göstermektedir. Araştırmanın sonucunda kamu harcamalarını ve düşük vergileri azaltmak, uzun vadeli ekonomik büyümeyi iyileştirmenin en doğru yolu olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra, bu çalışmada; düşük vergilerin olduğu toplumlarda ekonomik büyüme daha hızlı gerçekleşirse, devletin milli gelire olan katkısı da daha hızlı olacaktır, sonucuna da varılmıştır.

Myles'in (2000) yapmış olduğu çalışmada güncel modeller neticesinde elde edilen verilerin sonuçlarını tartışmıştır. Bunun yanı sıra, vergi sistemlerinin ekonomik büyüme ve milli gelir üzerine nasıl katkı yaptığı hususunda ortak bir düşüncenin ortaya çıkıp çıkmadığını, teorik sonuçlar ile değerlendirmiştir. Yapmış olduğu çalışmanın sonucunda, vergi sistemiyle vergi mükelleflerinin vergilendirmesi ile ekonomik büyümeyi ve milli geliri etkileyebileceği birçok faktör, çalışmanın sonucunda elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen deneysel sonuçlar neticesinde, vergi sisteminin ekonomik büyüme ve milli gelir üzerine olan etkisinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir.

Padovano ve Galli (2001), yapmış oldukları çalışmada, dünyada bulunan 23 OECD ülkesinin ekonomik büyümelerinin vergi oranları ile ilişkisinin olup olmadığını inceledikleri çalışmada 1950-1980 dönemlerine ait verileri kullanmışlardır. Yaptıkları çalışmanın analiz sonuçlarına göre, yüksek vergi oranlarının sürekli artması, uzun vadeli ekonomik büyüme ile vergi arasındaki ilişkinin olumsuz yönde olacağı sonucuna varılmıştır.

Vedder (2001), yapmış olduğu araştırmaya göre, vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermek için geniş bir Amerikan dönemini kapsayan ve kapsamlı vergilendirme dilimleri verilerinden yararlanmıştır. Vedder 1956, 1978 ve 1996 yılları için Amerika'da bulunan 40 kent ortalama vergi yükünü hesaplamıştır. Böylelikle, ortalama vergi yükü değeri, 40 yıl boyunca elde edilecek

vergi yükü değerleri ortaya çıkmıştır. Çalışmaya dahil edilen 40 kentten en yüksek vergi yüküne sahip 25 kent yüksek vergi oranları olan kentlerdir; Vergi yükünün en düşük olduğu 25 kent düşük vergi şehri olarak belirlenmiştir. Gelirdeki büyüme için iki farklı önlem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi enflasyon için düzeltilmiş toplam kişisel gelir, ikincisi ise nüfustaki değişime göre ayarlanan kişi başına düşen kişisel gelirdeki artış. Bu çalışmasının sonucunda Vedder'in bulduğu bulgulara göre vergi yükünün azalmasıyla ekonomik büyümenin arttığını ve devletin milli gelirine de katkısının bu büyümeyle artacağı sonucuna varmıştır.

Demircan (2003) yapmış olduğu çalışmasında vergilendirmenin milli gelir üzerine olan etkisi ile ekonomik büyümeye etkilerini incelemiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre, gelir vergilerinin ekonomik büyüme ve gelişme üzerindeki etkisi vergi indirimleriyle yakından ilgilidir. Vergi indirimleri doğrudan GSMH'de bir artışa ve dolayısıyla ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Öte yandan, harcama üzerindeki dolaylı vergiler, daha fazla vergi adaleti sağlamanın yanı sıra lüks tüketimi azaltmanın ve tasarrufları artırmanın yanı sıra ekonomik büyüme ve milli gelir üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğu düşüncesi, çalışmanın sonucunda elde edilen veriler ile kanıtlanmıştır.

Lee ve Gordon (2005) yapmış oldukları çalışmada, vergi politikalarının 1971-1998 dönemine ait verileri kullanarak bir ülkenin ekonomik büyümesinin nasıl etkilendiğini ve devletlerin milli gelirlerine katkısının nasıl olduğu araştırmasını yapmışlardır. 70 ülkenin kesit verileri ile yapılan analize göre, 1971-1998 Kurumlar vergisi ve ekonomik büyüme raporlama döneminde (ekonomik büyümenin diğer belirleyicileri kontrol altındayken) olumsuz yönde ilişkili olduğunu saptamışlardır. Buna ek olarak, çalışma, Koester ve Kormendi'nin etkili toplam marjinal vergi oranları da dahil olmak üzere, işgücü gelirleri ve diğer vergi değişkenlerine ilişkin ortalama vergi oranının, ekonomik büyüme oranları ile anlamlı bir şekilde ilişkili olmadığını sonucunu göstermektedir. Elde ettikleri sonuçların tahminlerine göre, kurumlar vergisinde %11'lik bir azalmanın, yıllık büyüme oranını %2 oranında artırabileceğini öne sürmektedirler. Böylece, ekonomik büyüme ne kadar hızla gerçekleşirse, devletin milli gelirine de katkısının bu yönde hızlı gerçekleşeceği sonucuna varılmıştır.

Anastassiou ve Dritsaki (2005), vergi gelirlerinin ekonomik büyüme ve devletin milli gelirine olan etkisini, Yunanistan devleti için inceledikleri bu çalışmada, 1966-2001 yılları arasındaki devletin vergilendirme verilerini kullanmıştır. Uzun ve kısa vadede değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçları neticesinde, benzer şekilde, vergi gelirlerinden ekonomik büyüme oranına tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görüşüne varılmıştır. Bu yüzden, yapılan araştırma sonucunda; kişilerin veya işletmelerden alınarak yatırım yapılan vergilerin sonucunda ekonomik büyümeye olumlu katkı sağladığı ve devletin milli gelirine katkı sağlamadığı sonucuna varılmıştır.

Durkaya ve Ceylan'ın (2006) yapmış oldukları bu çalışmada, 1980-2004 dönemine ait yıllık GSYİH, toplam vergi gelirleri, Türkiye ekonomisi için doğrudan ve dolaylı vergilerin verilerini kullanılarak, vergi gelirlerinin, ekonomik büyüme üzerine ilişkisini incelemiştir. Çalışmada, kısa vadeli ilişkileri araştırmak için hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi, uzun vadeli ilişkileri araştırmak için Engle-Granger Ko-Entegrasyon testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, doğrudan vergilerle ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tezcan ve Yılmaz (2007) yapmış oldukları araştırma da vergi gelirinin ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır ve bu çalışmada, 1980-2005 dönemine ait yıllık veriler, GSMH değişkenleri, doğrudan ve dolaylı vergi gelirleri, kamu ve özel sabit sermaye yatırımları için kullanılmıştır. Değişkenlerin durağan olup olmadığını belirlemek için genişletilmiş Dickey Fuller testi, serilerin eş bütünleşik olup olmadığını belirlemek için Johansen-Juselius eş bütünleşme testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmak için Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Uzun vadede ilişkili olan değişkenler için Hata düzeltme modeli oluşturulmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, GSMH ile dolaylı vergiler arasında olumsuz bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz ilişki dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanmaktadır. GSMH ile doğrudan vergiler arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Yapılan bu çalışmanın

sonucunda, dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Mucuk ve Alptekin (2008) çalışmalarında Türkiye için vergi gelirleri; ekonomik büyüme, 1975-2006 / GSYİH döneminin dolaylı vergileri, GSYİH ve yıllık verilerden oluşan GSMH serileri arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Bu verilere dayanarak, VAR analiz tekniği kullanılmıştır. Ayrıca, eş bütünleşme testi bulgularına göre, temel vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki vardır. Granger nedensellik testi, yalnızca doğrudan vergiler ile yalnızca ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Temiz (2008) yaptığı araştırmasında, Türkiye ekonomisi için vergi gelirleri kısa ve uzun vadeli ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 1960-2006 dönemi için toplam vergi gelirleri, dolaylı ve doğrudan vergi gelirleri ve GSMH verileri kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadığını test etmek için genişletilmiş A. Dickey Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre doğrudan vergilerle ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki ve dolaylı vergiler ile büyüme arasında negatif bir ilişki vardır. Ayrıca, bu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Teste göre, GSMH büyüme oranı ile dolaylı vergiler arasında nedensellik ilişkisi yoktur ve doğrudan vergi gelirleri ile GSMH büyüme oranı arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Turan (2008) maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmasında, vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinden de bahsetmiş ve bu konudaki çalışmalarına değinmiştir. Bu çalışmanın sonuç bölümünde, ekonomik birimlerin çalışmasını, tasarrufunu, yatırım kanallarını ve kaynak tahsisini etkileme potansiyeline sahip olan vergilerin ekonomik büyümeye bazı etkileri olabileceği belirtilmiştir. Özellikle, vergilerin çarpıtılmasının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve bozulmayan vergilerin negatif olduğu belirtilmektedir.

Gül ve Kenar (2009) Türkiye’de ve Avrupa Birliği vergi gelirlerinin, ekonomik büyüme ile olan ilişkisini incelemiştir. Türkiye’de 1980-2008 dönemine ait

27 AB üye devletini ve yıllık veriler kullanılmıştır. Vergi gelirleri ve GSYİH değişkenleri kullanılarak yapılan çalışmada, panel veri yöntemi ile düzenlenen değişkenlere LLC ve IPS Panel birim kök testi ve Pedroni Panel eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, örnek ülkede vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Poulson ve Kaplan (2008) vergi politikasının Amerikan eyaletlerinde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini iç büyüme modelleri çerçevesinde araştırılan bu çalışmada, 1963-2004 dönemine ait zaman serileri verileri ile regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz, yüksek vergi oranlarının büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, gelir vergilerinin şehirlerdeki büyümeyi olumsuz yönde etkilediği tespitine varılmıştır. Çalışmaya katılan birçok şehir gelir vergisi getirir ve gelir vergisi getiren hükümetler, belirli vergi seviyelerini elde etmek için diğer vergi türlerini uygulayan hükümetlerden nispeten düşük bir büyüme oranına sahiptir. Ek olarak, yakınsama hipotezini destekleyen bulgular analizde bulunmuştur: Başlangıçta, kişi başına düşen geliri düşük şehirler daha yüksek bir büyüme oranına ulaşmıştır. Bu çalışma yakınsama ve ekonomik büyüme üzerindeki bölgesel etkilerin kontrol edilmesinin önemini vurgulamıştır. Bu faktörlerin kontrolünden sonra, vergi politikasının şehirlerdeki farklı büyüme oranları için önemli bir belirleyici olduğu gösterilmiştir.

Göçer vd., (2010) Türkiye'de 1924-2009 dönemine ait yıllık vergi gelir verilerinin kullanıldığı çalışmada, ekonomik büyüme ilişkilerini sınır test yaklaşımı ile incelemiştir. Bu çalışmada doğrudan ve dolaylı vergiler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Eş bütünleşme analizine göre, dolaylı ve doğrudan vergiler ile ekonomik büyüme arasında bir eş bütünleşme ilişkisi vardır. Böylece bu seri uzun vadede beraber hareket eder. Bu nedenle, bu seriler arasındaki regresyon analizleri istatistiksel olarak önemlidir. Uzun vadede hem dolaylı hem de dolaysız vergiler büyümeyi artırıcı ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yine uzun dönemde doğrudan vergiler, ekonomik büyümeyi dolaylı vergilerden daha fazla arttırmıştır. Kısa vadede, hata düzeltme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu çalışmanın sonucunda kısa vadeli sapmaların yüksek oranda ortadan kalktığı ve uzun dönemde, denge seviyesine yaklaştığı tespit edilmiştir.

Ünlükaplan ve Arısoy (2011) 1968-2006 dönemi için vergi karmasında çalışan Türkiye'nin ekonomisi (dolaylı vergi geliri / doğrudan vergi geliri) ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin dinamiklerini inceledikleri çalışmada, eş bütünleşme sonuçlarına göre vergi yükü ile vergi karması ve reel GSMH'deki büyüme arasındaki uzun vadeli ilişkisi doğrulanmıştır. Ekonomik büyüme ve vergi karması kısa vadede Granger nedenidir, ekonomik büyüme ve vergi karması vergi yükünün Granger nedenidir. Aynı zamanda, vergi yükü ve vergi karması ekonomik büyümenin Granger nedenidir. Etki-cevap analizinin sonuçlarına göre, vergi karışımındaki dış şokun büyüme eğiliminde bir artışa neden olduğu, vergi yükündeki dış şokun büyüme üzerinde sabit bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Analiz sonuçlarının bir başka katkısı, iç vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki nispi payındaki artışın ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olacağı çalışmanın sonucunda desteklenmiştir.

Ertuğrul ve Mangır (2012) yaptıkları çalışmada 1988-2011 yılları arasında Türkiye'yi araştırma örneği olarak kullanmıştır. Vergi yükü ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada sınır testi Peseran 2001 eş bütünleşme testi kullanılmış olup ARDL yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda büyüme ile vergi yükü arasında eş bütünleşme tespit edilmiş olmasına karşın ARDL verilerine göre uzun veya kısa dönemde negatif ilişki söz konusudur.

Erdoğan vd. (2013) yaptıkları çalışmada Türkiye'yi araştırma örneği olarak almıştır. 1990-2011 yılları arasındaki verileri kullanarak yapılan çalışmada eş bütünleşme ve hata düzeltme modelleri ile ekonomik büyüme ile vergileri arasındaki ilişki dönemler açısından incelemiştir. Araştırma bulgularına göre dolaylı vergiler ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde ilişki söz konusudur. Kısa dönemde dolaysız vergiler ekonomik büyüme de daha etkin iken uzun dönemde dolaylı vergiler daha etkindir.

Canavire-Bacarreza vd. (2013) yaptıkları çalışmada 19 Latin Amerika ülkesi, 81 gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin 1990-2009 yılları arasındaki verileri ile ekonomik büyümenin vergiler ile olan ilişkisini incelemiştir. VAR metodu ile Panel analizi uygulanmıştır. Edinilen bulgulara göre Latin Amerika ülkelerinde kişisel gelir

vergileri ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemiştir. Kurumlar Vergisi ise çoğu ülkede ekonomi üzerinde negatif etki göstermiştir.

Çelikay (2017) yaptığı çalışmada 1924-2014 yılları arasında Türkiye'nin kişisel vergi yükü ile kişi başı GSYİH değişkenlerini incelemiştir. ARDL sınır testi metodunu kullanan Çelikay; kısa dönemde anlamlı bir ilişki bulamamasına karşın uzun dönemde kişisel GSYİH da ki artış kişisel vergi yükünde artış oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Uzun dönemde pozitif ilişki saptanmıştır.

Geçmiş yıllarda yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi, tüm dünyada vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği ve milli gelir üzerine olan katkısının ne derecede olduğu ile ilgili çeşitli çalışmalar, literatüre geçmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, bazıları vergilerin ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği ve ekonomik büyüme ile milli gelirin doğru orantıda etkilendiği görüşünü savunmaktadırlar. Yapılan başka çalışmalarda ise, bu durumun tam tersi söz konusudur. Bunun en büyük sebebi ise, o ülkenin vergi sisteminin ekonomisine uyumlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bazı devletler sadece vergi ile beslenirler, bazıları ise yapıları yatırımlar sonucunda aldıkları vergiler ile beslenmektedir. Bu durumda, her türlü mal ve hizmetten vergi alan devletlerin ekonomik büyümesi hızlı gerçekleştiği gibi, milli gelire olan katkısı da bu oran neticesinde artış göstermesi beklenmektedir.

4.2. Ekonometrik Analiz Yöntemi ve Veri Seti

Teorik olarak vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi belirsizdir. Vergilerdeki artış ekonomik büyümeyi arttırabildiği gibi vergilerdeki artış ekonomik büyümeyi olumsuz da etkileyebilir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki dolaylı vergiler ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tespit etmektir. Çalışmaya kaynaklık eden ana çalışma Göçer, vd., (2010)'dır.

Çalışmaya temel oluşturan ekonometrik ilişki aşağıda sunulmuştur.

$$\Delta GSYİH_t = (\Delta DSIZVERGİLER_t, \Delta DLIVERGİLER_t) \quad (4.1)$$

Burada; GSYİH cari fiyatlarla gayrisafi yurtiçi hâsılayı, DLIVERGİLER cari fiyatlarla dolaylı vergi gelirlerini, DSIZVERGİLER ise cari fiyatlarla dolaysız vergi gelirlerini temsil etmektedir, Δ değişkenlerin yüzde değişimini ifade etmektedir.

Yüzde değişimi değerini bulmak için ilgili yılın değeri bir önceki yılın değerinden çıkarılmış ve bir önceki yıl değerine bölünerek hesaplanmıştır.

Çalışma 1925-2017 dönemini kapsamaktadır. Ele alınan dönemin ardından 1925-1983 alt dönemi ve 1984-2017 alt dönemi analizleri yapılmıştır. Çalışmada ele alınan döneme ve üç değişkene ait 93 veri kullanılmıştır. 1925-1983 alt dönemine ait 59 ve 1984-2017 alt dönemine ait 34 adet gözlem verisi kullanılmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergi oranları ile ilgili veriler Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinden (www.gib.gov.tr) temin edilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinden elde edilen dolaylı ve dolaysız vergi oranlarına göre dolaylı ve dolaysız vergiler yıllar itibariyle hesap edilmiştir. GSYİH verileri ise Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden (evds.tcmb.gov.tr) elde edilmiştir.

Çalışma 1925-2017 yıllarını kapsamaktadır. Ampirik analizin ilk aşamasında 1925-2017 yılları arasındaki veriler sınanacaktır. Ele alınan dönemin ardından bulunan sonuçların iki alt dönem içinde analizi yapılacaktır. Ele alınan dönem ve alt dönemlerde ulaşılan bulgular karşılaştırılacaktır.

4.2.1. Türkiye 1925-2017 Analizi

Çalışmanı ilk aşaması 1925-2017 yılları arasının analizini kapsamaktadır. Çalışmada değişkenlere ait 93 adet gözlem verisi kullanılmıştır.

Çalışmada ele alınan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.1’de sunulmuştur. Ele alınan dönemde GSYİH maksimum %106 artış gösterirken minimum %27 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde GSYİH ortalama %28 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler maksimum %254 artış gösterirken, minimum %38 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler ortalama %31 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergiler ise maksimum %123 artış gösterirken, minimum %41 azalış gerçekleşmiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergilerde ortalama %31 artış göstermiştir.

Tablo 4.1: Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler/Değişkenler	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
---------------------------	-------	--------------	-------------

Ortalama	0,28	0,31	0,31
Medyan	0,19	0,23	0,19
Standart Sapma	0,28	0,39	0,32
Minimum	-0,27	-0,38	-0,41
Maksimum	1,06	2,54	1,23
Eğiklik	0,80	2,22	0,84
Basıklık	3,26	12,59	3,40

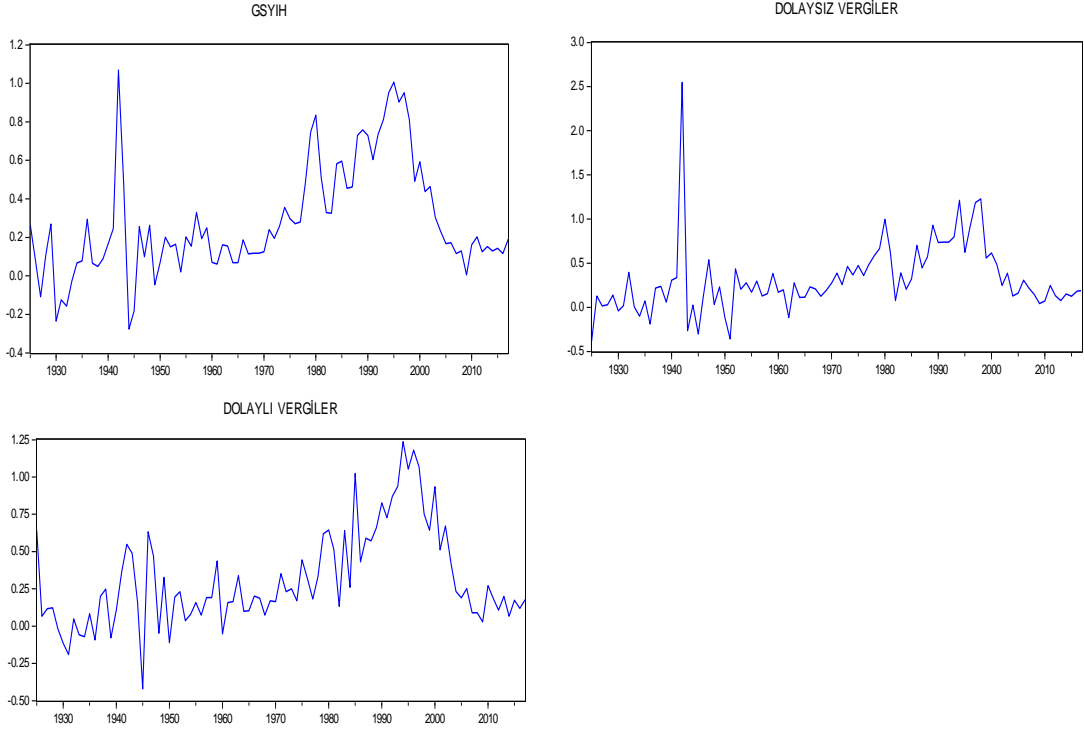
Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 4.2’de sunulmuştur. Korelasyon matrisi incelendiğinde dolaysız vergiler ve GSYİH arasında %75,60 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolaylı vergiler ve GSYİH arasında %84,10 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dolaylı ve dolaysız vergiler GSYİH ile arasında yüksek düzeyde bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Dolaylı veriler ile dolaysız vergiler arasında %64,50 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2: Korelasyon Matrisi

Korelasyon Matrisi	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
GSYİH	1,000	0,756	0,841
DSIZVERGİLER	0,756	1,000	0,645
DLIVERGİLER	0,841	0,645	1,000

Çalışmada kullanılan verilerin zaman serisi grafiği (bkz. Grafik 4.1) aşağıda gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan serilerin zaman içindeki seyri incelendiğinde 1927’den sonra artış gösteren GSYİH büyümesi en tepe noktasına 1942 yılında ulaşmıştır. GSYİH büyümesinde en dip nokta 1944 de görülmüştür. GSYİH büyümesi 1944’ten sonra 1995 yılında ikinci tepe noktasına ulaşmıştır. GSYİH büyümesi 2010 yılından sonra yatay bir seyir izlemiştir. Dolaysız vergilerdeki büyüme 1925’ten sonra en tepe noktaya 1942 yılında ulaşırken 1951 yılında ise en dip noktayı görmüştür. Dolaylı vergilerdeki büyüme 1925’ten sonra en dip noktayı 1945 yılında görmüştür. Dolaylı vergilerdeki büyüme 1945’ten sonra en tepe noktaya 1994 yılında ulaşmıştır.

Grafik 4.1: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1925-2017)

Bu çalışmada, Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Sınır testi yaklaşımında önce birim kök testine bakılacaktır.

ADF Birim Kök Testi

Zaman serisine dayalı ekonometrik çalışmalarda öncelikle, değişkenlere ait varyans, kovaryans ve ortalama değerleri incelenir. Bunun için zaman serilerinde kullanılan verilerin durağanlığı araştırılmalıdır. Durağan olmayan bir zaman serisinin varyansı, bulunduğu döneme göre değişmektedir, bu yüzden sadece ilgili zaman dilimini incelemeye olanaklı kılar. Dolayısıyla, diğer zaman dilimlerinde varsayımların yapılmasına izin vermeyecektir ve bu durum kurgusal regresyon olarak tanımlanır. Seriler durağanlık gösterdiğinde kurgusal regresyona sorunu olmayacaktır. Bu nedenle, durağan olmayan zaman serileri pratikte tahmin için uygun değildir (Gujarati ve Dawn, 2014, s. 741). Araştırmalarda kullanılan değişkenlere ilişkin zaman serilerinin durağan olup olmadıkları birim kök testi ile yapılır.

Bu çalışmada, çalışmada kullanılan değişkenlere ait serilerin durağanlık dereceleri genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller: ADF) birim kök testi ile araştırılmıştır. ADF Testi sonucunda, ADF istatistikleri prob değerleri ve MacKinnon kritik değerleriyle karşılaştırılmak yoluyla sıfır hipotezi ($H_0: \gamma = 0$), alternatif hipoteze karşı ($H_1: \gamma \neq 0$) test edilir. Bu işlem H_0 hipotezinin test edilmesiyle yapılır ve H_0 'ın reddedilememesi serinin birim kök içerdiğini, H_0 'ın reddedilmesi de bize serinin birim kök içermediğini yani durağanlaştığını gösterir.

ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4.3'te gösterilmiştir. Tablo 4.3'te sunulan ADF test istatistiği düzeyler cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-1,829958), sabit ve trendli modelde (-1,765312) ve hiçbir modelinde (-1,142443) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,505595), (-4,064453), (-2,591205) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,3639), sabit ve trendli modelde (0,7133) ve hiçbir modelinde (0,2290) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin tüm modellerde durağan olmadığına hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-2,297019), sabit ve trendli modelde (-1,907570) ve hiçbir modelinde (-1,180039) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,508326), (-4,068290), (-2,591205) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,1753), sabit ve trendli modelde (0,6420) ve hiçbir modelinde (0,159) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin tüm modellerde durağan olmadığına hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-4,230164), sabit ve trendli modelinde (-4,39850) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,508326), (-4,062040), değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0010), sabit ve trendli modelde (0,0037) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin sabit, sabit ve trendli modellerde durağan olduğuna hükmedilir. Dolayız vergilerin hiçbir modelinde DF istatistik değeri (-1,299919) ve %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-2,591205) değerinde mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri hiçbir modelinde (0,1776) 0,01 kritik

değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin hiçbir modelinde durağan olmadığına hükmedilir.

Tablo 4.3'te sunulan ADF test istatistiği birinci fark değerleri cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-8,658399), sabit ve trendli modelde (-8,648870) ve hiçbir modelinde (-8,708654) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,505595), (-4,064453), (-2,591205) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,000), sabit ve trendli modelde (0,000) ve hiçbir modelinde (0,000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin birinci fark değerinin tüm modelde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-3,78572), sabit ve trendli modelde (-3,891341) ve hiçbir modelinde (-3,736142) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,508326), (-4,068290), (-2,591205) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0054), sabit ve trendli modelde (0,0065) ve hiçbir modelinde (0,0030) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-8,475310), sabit ve trendli modelde (-8,476127) ve hiçbir modelinde (-8,520549) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,508326), (-4,062040), (-2,591205) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir.

Tablo 4.3: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Modeller	Düzy Değerleri			Birinci Fark Değerleri		
		t	p	MacKinnon %1 kritik değeri	t	p	MacKinnon %1 kritik değeri
GSYİH	Sabit	1,829958 (3)	0,3639	3,505595	-8,658399 (3)	0,0000	3,505595
	Sabit ve Trend	1,765312 (3)	0,7133	4,064453	-8,644870 (3)	0,0000	4,064453
	Hiçbiri	1,142443 (3)	0,2290	2,591204	-8,708654 (3)	0,0000	2,591204
DLIVERGİLER	Sabit	-2,297019 (6)	0,1753	-3,508326	-3,718572 (5)	0,0054	-3,508326
	Sabit ve Trend	-1,907570 (6)	0,6420	-4,068290	-3,891341 (5)	0,0065	-4,068290
	Hiçbiri	-1,180039 (6)	0,2159	-2,592129	-3,736142 (3)	0,0003	-2,592129
DSIZVERGİLER	Sabit	-4,230164 (1)	0,0010	-3,508326	-8,475310 (3)	0,0000	-3,508326
	Sabit ve Trend	-4,393850 (1)	0,0037	-4,062040	-8,476127 (3)	0,0000	-4,062040
	Hiçbiri	1,299919 (4)	0,1776	-2,591505	-8,525049 (3)	0,0000	-2,591505

Not: Parantez içindeki değerler; optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Gecikme sayısı ve Akaike değerinin en küçük olduğu ve durağanlığı sağlayan gecikme uzunluğu otomatik olarak belirlenmiştir.

Birim kök test sonuçlarına göre DSIZVERGİLER serisinin düzy değerinde sabit ve sabit-trendli modelleri için durağan olduğu, yani $I(0)$ olduğu, GSYİH ve DLIVERGİLER serilerinin ise üç model için de birinci farklarında durağan olduğu, yani $I(1)$ oldukları görölmektedir. Bu durum ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi ile eş bütünleşmenin var olup olmadığının araştırılmasının önünde bir engel olmadığına işaret etmektedir çünkü ARDL sınır test yaklaşımı değişkenlerden tümünün aynı durağanlık derecesine sahip olmasını gerektirmez.

Eş Bütünleşme Testi

Bir modelde eş bütünleşmenin var olup olmadığına yönelik testlerden bir tanesi Sınır Testi uygulanmasıdır. Çalışmamızda Sınır testi uygulaması ve eş

bütünleşmenin varlığı durumunda uzun ve kısa dönem katsayı tahminleri ARDL (Autogressive Distributed Lag) analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Sınır testi yaklaşımının uygulanması için önce kısıtlanmamış bir hata düzeltme modeli (unrestricted error correction model: UECM) kurulur ve bu model tahmin edilir. Bu modelin çalışmamıza uyarlanmış biçimi şu şekildedir:

$$\begin{aligned} \Delta GSYİH_t = & \rho_0 + \sum_{i=1}^m \rho_{1i} \Delta GSYİH_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{2i} \Delta DLİVERGİLER_{t-i} + \\ & \sum_{i=0}^m \rho_{3i} \Delta DSİZVERGİLER_{t-i} + \phi_1 GSYİH_{t-1} + \phi_2 DLİVERGİLER_{t-1} + \phi_3 DSİZVERGİLER_{t-1} + \\ & \varepsilon_t \end{aligned} \quad (4.2)$$

Yukarıdaki denklemde p modelin sabitini, m; optimum gecikme uzunluğunu, Δ fark operatörünü, ε_t hata terimini, diğer harf kısaltmalarıyla verilenler ise, değişken tanımındaki anlamları ifade etmektedir.

Öncelikle optimum gecikme uzunluğu belirlenmelidir. Bu çalışmada optimum gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (Akaike Information Criteria/ AIC) yardımıyla belirlenmiştir. Akaike bilgi kriterine göre en düşük değeri veren model uygun model olarak kabul edilir. Bununla birlikte, Kamas ve Joyce'ye (1993) göre, testin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için, optimum gecikme uzunluğundaki modelin hata terimleri arasında ardışık bağımlılığın da olmaması gerekir. Akaike kriterinin en küçük olduğu gecikme uzunluğunda ardışık bağımlılık (otokorelasyon) sorunu çıktığında, bir büyük Akaike değerinin olduğu gecikme uzunluğu, optimum gecikme uzunluğu olarak alınır.

Gecikme uzunluğuna ilişkin yapılan testin sonuçları Tablo 4.4'te verilmiştir. Tablo 4.4'te görüldüğü üzere, optimum gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Bu gecikme uzunluğunda Breusch-Goldfrey LM testi sonucuna göre hata terimleri arasında otokorelasyon da gözlenmemektedir.

Tablo 4.4: Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları

m	AIC	LM Testi
1	-1.413	0,47
2	-1.378	0,73
3	-1.332	0,87
4	-1.414*	0,76

Gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra, değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin test edilmesi sürecine geçilmiştir. Sınır testi yaklaşımında değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi sıfır ($H_0: \gamma_4 = \gamma_5 = \gamma_6 = 0$) hipotezinin test edilmesi yoluyla yapılmaktadır. Sıfır hipotezinin kabulü veya reddi F testi ile belirlenmektedir. Hesaplanan F istatistik değeri Pesaran vd.'deki (2001) tablo alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılır. Birinci durumda, eğer hesaplanan F istatistik değeri alt kritik değerden küçükse seriler arasında eş- bütünleşme ilişkisi olmadığına karar verilir. İkinci durumda, eğer hesaplanan F istatistik değeri alt ve üst kritik değer arasın da kalıyorsa kesin bir yorum yapılamamakta, yani kararsız kalınmaktadır. Bu durumda alternatif eş-bütünleşme yöntemleri denenmelidir. Son olarak, eğer hesaplanan F istatistik değeri tablo üst kritik değerini aşıyorsa, seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilmektedir.

Kısıtlanmamış hata düzeltme modeline ilişkin tahmin sonuçları Tablo 4.5'te gösterilmiştir. Kısıtlanmamış hata düzeltme modeli, optimum gecikme uzunluğu olarak bulunan 4 gecikme uzunluğu ile tahmin edilmiş ve F istatistiği hesaplanmıştır. H_0 hipotezini sınamak için, hesaplanan F istatistik değeri Pesaran vd.'den. (2001) alınan kritik değerlerle Tablo 4.5'te karşılaştırılmıştır.

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere iki bağımsız değişken için (k); F istatistik değeri 12,36495 olarak bulunmuştur. Elde edilen F istatistik değeri 12,36495 %1 anlamlılık düzeyinde üst sınır olan 5,3 kritik değerini aştığı tespit edilmiştir. Elde edilen F istatistik değeri Peresan vd. (2001) tarafından belirlenmiş üst sınır değerlerini aştığından dolayı GSYİH bağımlı değişkeni ile dolaylı ve dolaysız vergiler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilebilmektedir.

Tablo 4.5: Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları

		Kritik Değerler		
k	F Hesaplanan	Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
2	12,36495	%1	3,88	5,3
2	12,36495	%2,5	3,22	4,5
2	12,36495	%5	2,72	3,83
2	12,36495	%10	2,17	3,19
Tanısal Testler			İstatistik	p
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği			0,29952	0,7444
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk			4,62455	0,0999
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği			0,12788	0,7215
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği			1,58236	0,2121

Not: k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd'deki (2001:300) Tablo CI(iii)'den alınmıştır.

Modelin tanısal istatistikleri incelendiğinde modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,7444 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7444 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 4,62455 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,05$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,0999 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,05 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %5 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

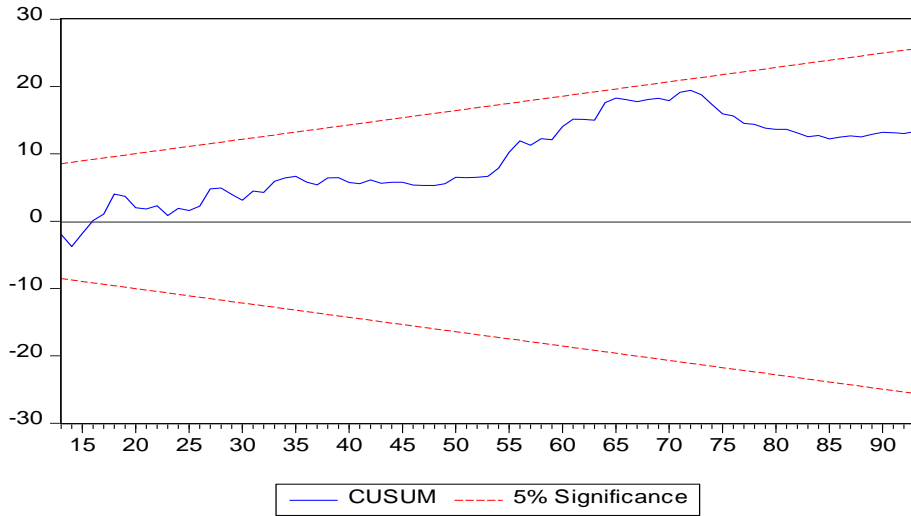
Tablo 4.5'te görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,12788 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0

reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7215 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere model kurulunun anlamlılığını sınyan Ramsey Reset test F istatistik değeri 1,58236 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,2121 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren CUSUM grafiği (bkz. Grafik 4.2) de %5 anlamlılık düzeyinde modele ait katsayıların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 4.2: UECM CUSUM Test Grafiği

Sonuç olarak, seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edildiği için, değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem katsayılarının tahmini amacıyla uygun ARDL modellerinin tahmin edilmesi sürecine geçilmiştir.

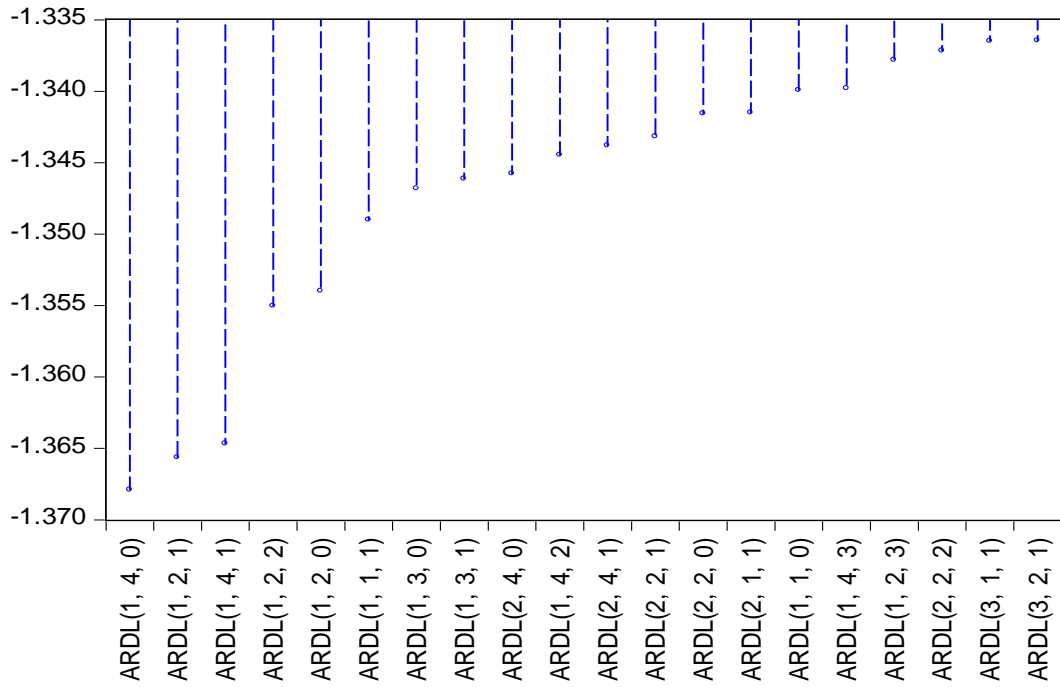
ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları Tahmini

4.3'teki modele göre uzun dönem ilişkinin test edileceği ARDL modeli şu şekilde oluşturulmuştur.

$$GSY\dot{I}H_t = \rho_0 + \sum_{i=1}^m \rho_{1i} GSY\dot{I}H_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{2i} DLIVERG\dot{I}LER_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{3i} DSIZVERG\dot{I}LER_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

Modelde yer alan gecikme uzunluğunun (m) tespitinde Akaike bilgi kriteri (AIC) kullanılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 4.3) verilmiştir.

Grafik 4.3: Uzun Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti
Akaike Information Criteria (top 20 models)

Tahmin sonuçlarına göre, uzun dönem ARDL modeli için en küçük AIC değerini veren, içsel bağıntısız modelin gecikme uzunluğu ARDL (1, 4, 0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.6'da uzun dönem ARDL (1, 4, 0) modelinin tahmin sonuçları ve Tablo 4.6'da tanısal istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 4.6: ARDL (1, 4, 0) Modeli Tahmin Sonuçları, Uzun Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	p
C	0.002273	0.114381	0,9092
GSYIH _{t-1}	0.121054	1.063184	0,2909
DLIVERGILER _t	0.335744	4.044931	0,0001
DSIZVERGILER _t	0.276303	4.966621	0,0000
DSIZVERGILER _{t-1}	0.208335	3.236775	0,0030
DSIZVERGILER _{t-2}	-0.025281	-0.367004	0,4655
DSIZVERGILER _{t-3}	0.016428	0.258477	0,0611
DSIZVERGILER _{t-4}	0.156683	2.534998	0,0001
Uzun Dönem Katsayıları			
DLIVERGILER	0,381985	4,827090	0,000
DSIZVERGILER	0,509006	5,395833	0,000
Tanısal Testler		İstatistik	p
R2		0,851911	-
Düzeltilmiş R2		0,839113	-
Standard Hata		0,116988	-
Hata Kareleri Toplamı		1,108581	-
F-İstatistiği		66,56969	0,0000
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği		0,29952	0,7420
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk		4,62455	0,0999
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği		0,12788	0,7215
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği		1,58266	0,2121

Uzun dönem ARDL (1, 4, 0) modelinin tanısal istatistikleri incelendiğinde uzun dönem modelinin R2 istatistik değeri 0,851911 ve düzeltilmiş R2 istatistik değeri -0,839113 olarak bulunmuştur. Standart hata değeri 0,116988 ve hata kareler toplamı 1,108581 olarak tespit edilmiştir. Modelin F istatistik değeri 66,56969 ve olasılık

değeri 0,000 olarak tespit edilmiştir. Modelin anlamlılık seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,7420 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7420 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

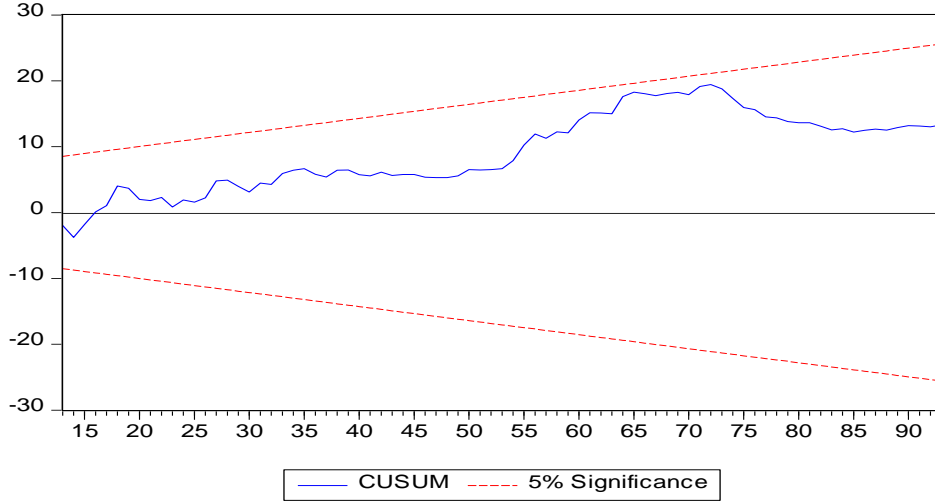
Tablo 4.6’da görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 4,62455 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,05$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,0999 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,05 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %5 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,12788 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7215 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınanan Ramsey Reset test F istatistik değeri 1,58236 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,2121 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren CUSUM grafiği (bkz. Grafik 4.4) de %5 anlamlılık düzeyinde modele ait katsayıların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 4.4: Uzun Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği

Tablo 4.6’da yer alan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, DLIVERGİLER ve DSIZVERGİLER değişkenlerinin katsayılarının pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, araştırma sonuçları Türkiye’de 1925-2017 yılları arasında dolaylı vergiler büyümesi ve GSYİH büyümesi, dolaysız vergiler büyümesi ve GSYİH büyümesi arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişkiye işaret etmektedir.

ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları Tahmini

4.4’teki modele göre kısa dönem ilişkinin test edileceği ARDL modeli şu şekilde oluşturulmuştur.

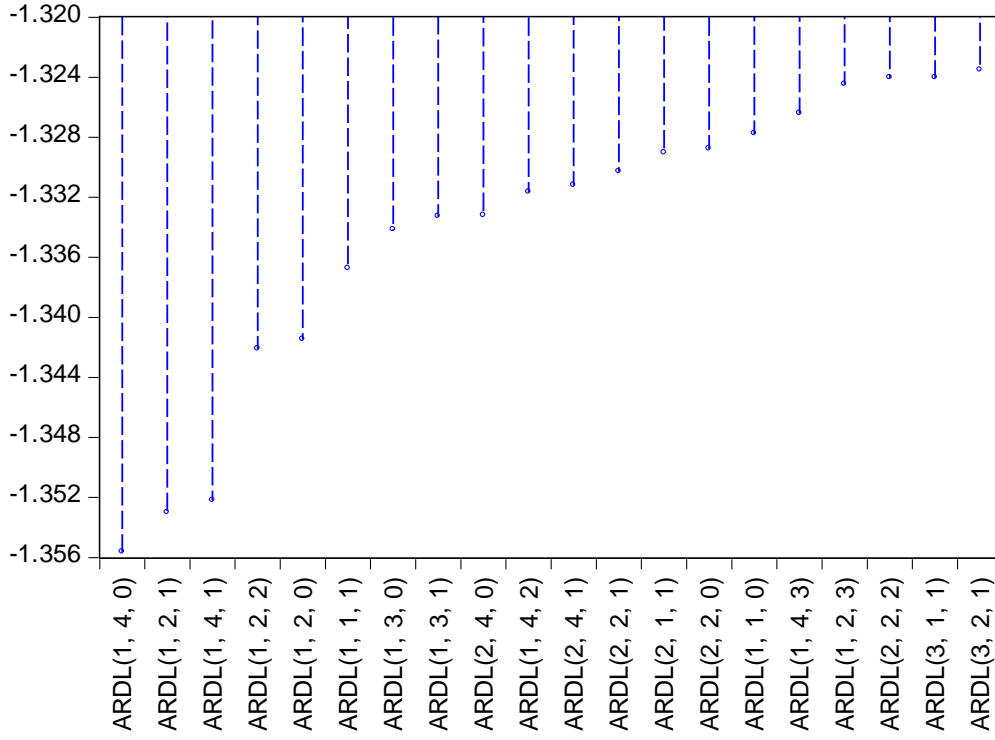
$$\Delta GSYİH_t = \rho_0 + \Delta ECT_{t-1} + \sum_{i=0}^m \rho_{1i} \Delta DLIVERGİLER_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{2i} \Delta DSIZVERGİLER_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.4)$$

Denklem 4.4’te ECT_{t-1} ifadesi hata düzeltme terimini temsil eder; hata terimi bulunurken uzun dönem ilişkisinde tespit edilen hata terimlerinin bir gecikmiş değerinin alınması gerekir. Bir gecikmeli ECT_{t-1} ifadesinin katsayısı; kısa vadedeki şokların ne kadarının, bir ileriki vadede denge durumuna yaklaşacağını belirtir. Hata terimini yorumlayabilmek için katsayısının negatif olması ve istatistiksel açıdan

anlamli olması gerekmektedir. Negatif değer kısa vadede, değişkenler arasında meydana gelen şoklar, uzun vadede denge değerine yanaşacağını; pozitif katsayı ise değişkenlerin uzun vadede dengeden ne kadar ayrılacağını niteler (Göçer, vd., 2010, s. 106).

Modelde yer alan gecikme uzunluğunun (m) tespitinde Akaike bilgi kriteri (AIC) kullanılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 4.5) verilmiştir.

Grafik 4.5: Kısa Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti
Akaike Information Criteria (top 20 models)

Tahmin sonuçlarına göre, uzun dönem ARDL modeli için en küçük AIC değerini veren, içsel bağıntısız modelin gecikme uzunluğu ARDL (1, 4, 0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.7’de kısa dönem ARDL (1, 4, 0) modelinin tahmin sonuçları ve tanimsal istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 4.7: ARDL (1, 4, 0) Modeli Tahmin Sonuçları Kısa Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	p
C	0.001545	0.076723	0,9390
Δ GSYİH _{t-1}	0.122395	1.068004	0,2887
Δ LİVERGİLER _t	0.334706	4.005913	0,0001
Δ SİZVERGİLER _t	0.277264	6.289366	0,0000
Δ SİZVERGİLER _{t-1}	0.162678	3.03831	0,0032
Δ SİZVERGİLER _{t-2}	-0.0092778	-2.130202	0,0362
Δ SİZVERGİLER _{t-3}	0.026167	0.732856	0,4658
Δ SİZVERGİLER _{t-4}	0.74904	1.901294	0,0609
EC _{t-1}	-0.918958	-7.525684	0,0000
Tanısal Testler		İstatistik	p
R ²		0,851860	-
Düzeltilmiş R ²		0,838898	-
Standard Hata		0,117655	-
Hata Kareleri Toplamı		1,107411	-
F-İstatistiği		65,71874	0,0000
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği		0,29952	0,7457
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk		4,475835	0,106680
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği		0,105979	0,7456
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği		1,256154	0,2128

Kısa dönem ARDL (1, 4, 0) modelinin tanısal istatistikleri incelendiğinde kısa dönem modelinin R² istatistik değeri 0,851860 ve düzeltilmiş R² istatistik değeri 838898 olarak bulunmuştur. Standart hata değeri 0,117655 ve hata kareler toplamı 1,107411 olarak tespit edilmiştir. Modelin F istatistik değeri 65,71874 ve olasılık değeri 0,000 olarak tespit edilmiştir. Modelin anlamlılık seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,7457 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7457 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

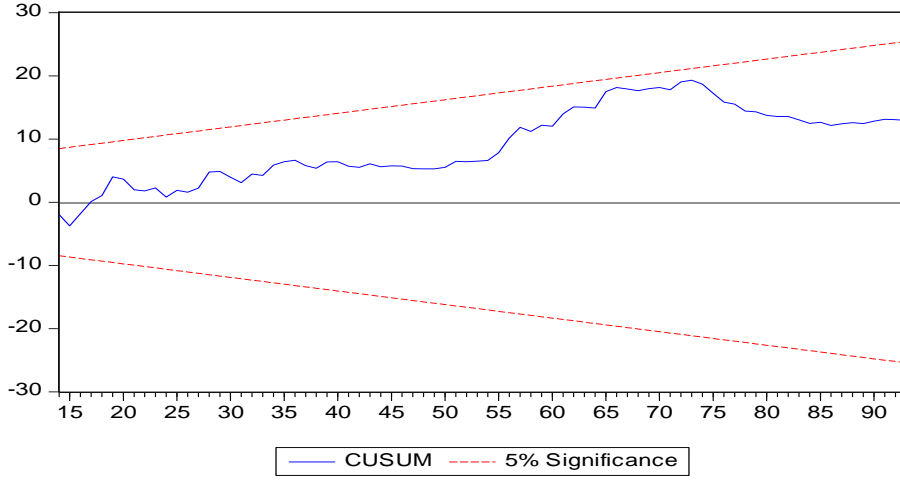
Tablo 4.7’de görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 4,475835 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,1066 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %10 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,105979 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7456 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınanan Ramsey Reset test F istatistik değeri 1,256154 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,2128 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren CUSUM grafiği (bkz. Grafik 4.6) de %5 anlamlılık düzeyinde modele ait katsayıların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 4.6: Kısa Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği

Kısa dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYİH ile ilişkisinin tespiti için öncelikle hata düzeltme mekanizmasına bakılması gerekir. Hata düzeltme modeli negatif ve anlamlı olması gerekmektedir. Tablo 4.7’de görüldüğü üzere hata düzeltme modelinin kat sayısı $-0,918958$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme modelinin çalıştığını ve kısa dönemli şokların sonrasında sistemin uzun dönem dengesinde oluşacak sapmaların hızlı bir şekilde giderildiğini göstermektedir. T istatistik değeri (-7.525684) ve olasılık değeri ($0,0000$) olarak bulunmuştur. Hata düzeltme modelinin %1 düzeyde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde oluşan sapmaların yaklaşık %91’lik kısmı bir sonraki dönemde düzelerek uzun dönem dengesine yaklaşmaktadır.

Tablo 4.7’de yer alan kısa dönem katsayıları incelendiğinde, dolaysız vergilerin büyümesi değişkenin katsayısının pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve dolaylı vergilerin büyümesi değişkeninin cari, bir, iki ve dört dönem gecikmeli değerlerinin katsayısının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar dolaylı vergilerin büyümesi ve dolaysız vergilerin büyümesinin GSYİH büyümesi ile aralarında kısa dönemde pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir.

Dolaylı vergilerin büyümesi ve dolaysız vergilerin büyümesinin GSYİH büyümesi ile aralarında kısa ve uzun dönemde pozitif bir ilişki bulunması, bu değişkenler aralarındaki nedensellik konusunda bir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle, arasındaki Granger nedensellik testi aşamasına geçilmiştir.

Granger Nedensellik Analizi

Granger (1969)'da çalışmasında nedensellik analizini; eğer Y'nin önceki X değerleri, önceki X değerlerinin kullanılmadığı durumdan daha olumlu bir sonuç gösterdiğinde kullanılırsa, X Y'nin Granger nedenidir olarak tanımlamıştır. Granger nedenselliği $X \Rightarrow Y$ olarak gösterilir. Granger nedensellik testinin amacı, nedenselliğin yönünü bulmaktır.

Granger nedensellik analizinde olasılık değerleri karşılaştırılarak sıfır hipotezi ($H_0: \gamma = 0$), alternatif hipoteze karşı ($H_1: \gamma \neq 0$) test edilir. Bu işlem H_0 hipotezinin test edilmesiyle yapılır ve H_0 Granger nedeni olmadığını ifade eder. H_0 'ın reddedilmesi de bize serinin Granger nedeni olduğu hükmedilir.

Tablo 4.8'de Granger nedensellik analizi sonuçları gösterilmiştir. Tablo 4.8'e göre dolaylı vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin F istatistik değeri 2,11993 ve olasılık değeri (0,0859) olarak bulunmuştur. Dolaylı vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin olasılık değeri (0,0859) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir ve dolaylı vergiler GSYH'nin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olduğu varılmıştır. GSYİH dolaylı vergilerin nedenselliğinin analizinde F istatistik değeri 14,23958 ve olasılık değeri (8,0628) olarak bulunmuştur. GSYİH dolaylı vergiler nedenselliğinin olasılık değeri (8,0628) %1 anlamlılık düzeyinde (0,01) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve GSYİH dolaylı vergilerin %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır.

Dolaysız vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin F istatistik değeri 1,66266 ve olasılık değeri (0,1668) olarak bulunmuştur. Dolaysız vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin olasılık değeri (0,1668) %1 anlamlılık düzeyinde (0,01) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve dolaysız vergiler GSYH'nin %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır. GSYH'nin dolaysız vergilere nedenselliğinin analizinde F istatistik değeri 5,50222 ve olasılık değeri (0,0006) olarak bulunmuştur. GSYİH'nin dolaysız vergilere nedenselliğinin olasılık değeri (0,0006) %1 anlamlılık düzeyinde (0,01) den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir ve GSYİH büyümesi dolaysız vergiler büyümesinin %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olduğuna varılmıştır. Dolaylı vergilerin dolaysız vergiler nedenselliğinin F

istatistik değeri 3,43264 ve olasılık değeri (0,0122) olarak bulunmuştur. Dolaylı vergilerin dolaysız vergilere nedenselliğinin olasılık değeri (0,0122) %1 anlamlılık düzeyinde (0,01) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve dolaylı vergiler dolaysız vergilerin %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere nedenselliğinin F istatistik değeri 4,85744 ve olasılık değeri (0,0015) olarak bulunmuştur. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere nedenselliğinin olasılık değeri (0,0015) %1 anlamlılık düzeyinde (0,01) den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir ve dolaysız vergiler dolaylı vergilerin %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olduğuna varılmıştır.

Tablo 4.8: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

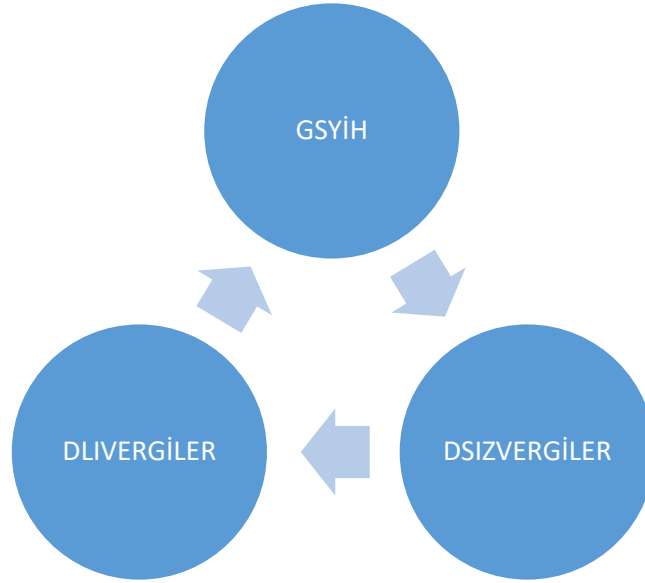
Nedensellik Testi	F İstatistik Değeri	p
DLIVERGİLER => GSYİH	2,11993	0,0859*
GSYİH => DLIVERGİLER	14,23958	8,0628
DSIZVERGİLER => GSYİH	1,66266	0,1668
GSYİH => DSIZVERGİLER	5,50222	0,0006***
DLIVERGİLER => DSIZVERGİLER	3,43264	0,0122**
DSIZVERGİLER => DLIVERGİLER	4,85744	0,0015***

Not: *, ** ve *** ifadesi sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 4.8’de yer alan Granger nedensellik analizi incelendiğinde dolaylı vergiler büyümesi ile GSYİH büyümesi arasında tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler büyümesi %10 anlamlılık düzeyinde GSYİH büyümesinin nedeniyken GSYİH büyümesi dolaylı vergiler büyümesinin nedeni değildir. Dolaylı vergiler büyümesi pozitif ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ve dolaylı vergiler büyümesi GSYİH büyümesini etkilemektedir. GSYİH büyümesi dolaylı vergiler büyümesini etkilememektedir. Dolaysız vergiler büyümesi ile GSYİH büyümesi arasında da tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaysız vergileri büyümesi %1 anlamlılık düzeyinde GSYİH büyümesinin nedeni değilken GSYİH büyümesi dolaysız vergiler büyümesinin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Dolaysız vergiler büyümesi GSYİH büyümesini etkilememektedir. GSYİH büyümesi pozitif ve

%1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ve GSYİH büyümesi dolaysız vergiler büyümesini etkilemektedir. Dolaylı vergiler büyümesi ile dolaysız vergiler büyümesi arasında %5 anlamlılık düzeyinde çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler büyümesi %5 anlamlılık düzeyinde dolaysız vergiler büyümesinin nedenidir ve dolaysız vergiler %5 anlamlılık düzeyinde dolaylı vergiler büyümesinin nedendir. Dolaylı vergiler büyümesi ile dolaysız vergiler büyümesi pozitif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolaylı vergiler büyümesi ve dolaysız vergiler büyümesini karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir.

Özetle Granger nedensellik analizi sonuçları 1925-2017 yılları arasında Türkiye’de dolaylı vergiler büyümesinin GSYİH büyümesini etkilediğini, GSYİH büyümesinin dolaysız vergiler büyümesini etkilediğini ve dolaysız vergiler büyümesinin dolaylı vergiler büyümesini etkilediğini göstermektedir.

Çalışmanın bundan sonrasında, çalışma döneminin (1925-2017) alt dönemleri arasında bir fark olup olmadığı analiz edilecektir. Bu alt dönemler 1925-1983 dönemi ve 1984-2017 dönemi olarak belirlenmiştir.

Türkiye ekonomisinde 1980’lerden itibaren uygulamaya konulan liberal politikalar çalışmada alt dönem ayrımlılarına istinaden analiz yapma fırsatı oluşturmuştur. Bu yıllarda tüm dünyada etkisini gösteren küreselleşme olgusu yapısal yenilikler doğurmuştur. Küreselleşme süreci bütün ülke ekonomilerini etkilemiştir.

Türkiye’de de ekonomik açıdan birtakım dönüşümler yaşanmıştır. 24 Ocak kararları ile yeni bir istikrar programı, dışa dönük bir sanayileşme ve liberal politikaların Türkiye ekonomisinde etkinlik göstermiştir. İhracat gelirlerinin artması ve sanayileşme olgusunun hızlanması ile gelişmişlik düzeyinin artırılması hedeflenmiştir. Çalışmada ayırım noktası olarak 1983 yılının seçilmesinin sebebi o dönem Türkiye’de iktidar değişikliği ile farklı bir politika sürecinin başlamış olmasıdır. Sıkı para politikası uygulamaları, özelleşen KİT’ler, kamu yatırım altyapısı değişikliği, döviz kuru rejiminin değişmesi, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın açılması gibi reformlar görülmüştür. Tüm bu değişikliklerin GSYİH üzerinde etkileri bulunmaktadır. GSYİH büyümesinin dolaylı vergiler büyümesi ve dolaysız vergiler büyümesi ile olan etkileşiminde değişiklikler olup olmadığı araştırmanın alt dönemlere ayrılmasını gerektirmiştir. Çalışmada bu aşamadan sonra, önce 1925-1983 dönemi ardından 1984-2017 dönemi incelenecektir.

4.2.2. Türkiye 1925-1983 Alt Dönem Analizi

Çalışma bu aşamada 1925-1983 yılları arası alt dönem olarak analizini kapsamaktadır. Çalışmada değişkenlere ait 59 adet gözlem verisi kullanılmıştır.

Çalışmaya temel oluşturan ekonometrik ilişki aşağıda (4.5) sunulmuştur.

$$\Delta GSYİH_t = (\Delta DSIZVERGİLER_t, \Delta DLIVERGİLER_t) \quad (4.5)$$

Çalışmada ele alınan 1925-1983 dönemde değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.9’da sunulmuştur. Ele alınan dönemde GSYİH maksimum %106 artış gösterirken minimum %27 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde GSYİH ortalama %18 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler maksimum %254 artış gösterirken, minimum %38 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler ortalama %23 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergiler ise maksimum %64 artış gösterirken, minimum %41 azalış gerçekleşmiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergilerde ortalama %19 artış göstermiştir.

Tablo 4.9: 1925-1983 Alt Dönem Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler/Değişkenler	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
Ortalama	0,18	0,23	0,19
Medyan	0,16	0,19	0,17
Standart Sapma	0,23	0,39	0,22
Minimum	-0,27	-0,38	-0,41
Maksimum	1,06	2,54	0,64
Eğiklik	1,24	3,34	0,18
Basıklık	6,39	20,68	3,08

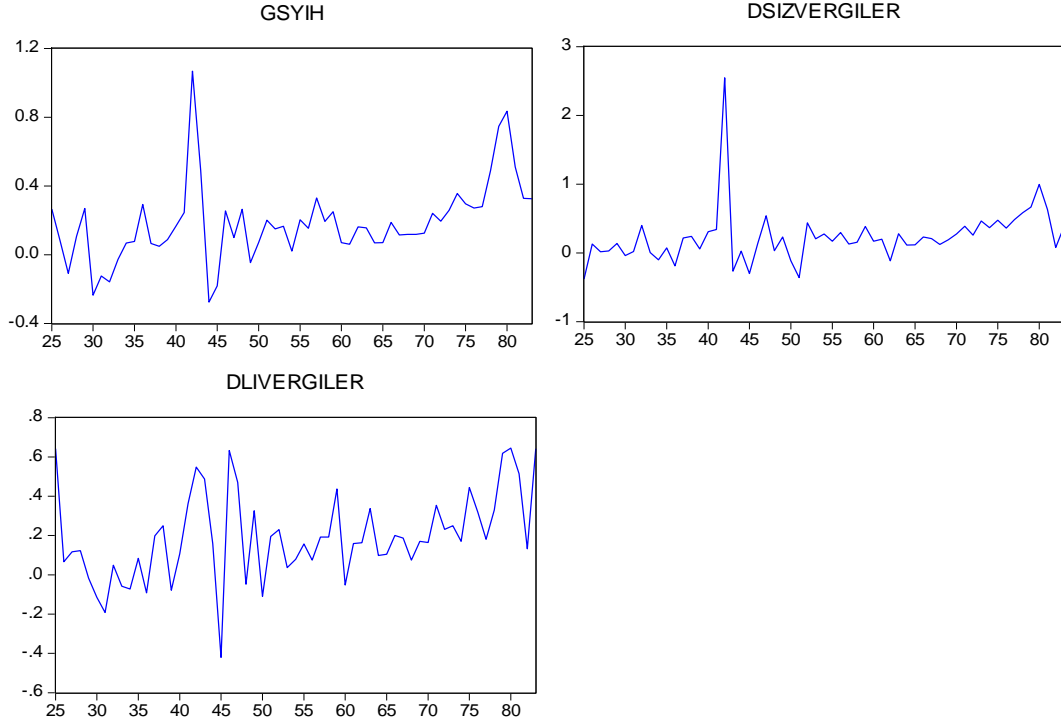
Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 4.10'da sunulmuştur. Korelasyon matrisi incelendiğinde dolaysız vergiler ve GSYİH arasında %65,80 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolaylı vergiler ve GSYİH arasında %64,90 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dolaylı ve dolaysız vergiler GSYİH ile arasında orta düzey bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Dolaylı veriler ile dolaysız vergiler arasında %47,58 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.10: 1925-1983 Alt Dönemi Korelasyon Matrisi

Korelasyon Matrisi	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
GSYİH	1,000	0,658	0,649
DSIZVERGİLER	0,658	1,000	0,475
DLIVERGİLER	0,649	0,475	1,000

Çalışmada kullanılan verilerin zaman serisi grafiği (bkz. Grafik 4.7) aşağıda gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan serilerin zaman içindeki seyri incelendiğinde 1925'ten sonra artış gösteren GSYİH büyümesi en tepe noktasına 1942 yılında ulaşmıştır. GSYİH büyümesi 1944'den sonraki tepe noktasına 1980'de ulaşmıştır. Dolaysız vergilerdeki büyüme 1925'ten sonra en tepe noktaya 1942 yılında ulaşırken 1951 yılında ise en dip noktayı görmüştür. Dolaysız vergiler tepe noktası ve dip noktalarının olduğu dönemler dışında yatay bir seyir göstermiştir. Dolaylı vergilerdeki büyüme 1925'ten sonra en dip noktayı 1944 yılında görmüştür. Dolaylı vergilerdeki büyüme en tepe noktaya 1980 yılında ulaşmıştır.

Grafik 4.7: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1925-1983)

Bu çalışmada, Türkiye’de 1925-1983 yıllarında dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında ilişkiyi ortaya koymak için ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Sınır testi yaklaşımında önce birim kök testine bakılacaktır.

1925-1983 Alt Dönemi ADF Birim Kök Testi

1925-1983 dönemi arası değişkenlerin birim kök testleri ADF birim kök testi ile sınanmıştır.

ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4.11’de gösterilmiştir. Tablo 4.11’de sunulan ADF test istatistiği düzeyler cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-4,317272), sabit ve trendli modelde (-5,334703) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,550396), (-4,127338), değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000), 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin sabit, sabit ve trendli modellerde durağan olduğuna hükmedilir. GSYİH serisinin hiçbir modelinde DF istatistik değeri (-1,067887) ve %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-2,607686)

değerinde mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri hiçbir modelinde (0,2548) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin hiçbir modelinde durağan olmadığına hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-0,693402) ve hiçbir modelinde (0,313658) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,557472), (-2,608490) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,8395), hiçbir modelinde (0,7727) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin sabit ve hiçbir modellerinde durağan olmadığına hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin sabit ve trendli modelinde DF istatistik değeri (-7,476289) ve %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-4,124265) değerinde mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri hiçbir modelinde (0,000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin sabit ve trendli modelinde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-7,128491), sabit ve trendli modelinde (-7,566347) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,548208), (-4,124265) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) 0,01 kritik değerinden mutlak olarak küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin sabit, sabit ve trendli modellerde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri hiçbir modelinde (-1,034480) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-2,608490) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de hiçbir modelinde (0,2675) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin hiçbir modelinde durağan olmadığına hükmedilir.

Tablo 4.11’de sunulan ADF test istatistiği birinci fark değerleri cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-6,020834), sabit ve trendli modelde (-5,930954) ve hiçbir modelinde (-5,911302) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,560019), (-4,140858), (-2,609314) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin birinci fark

değerin tüm modelde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-7,734416), sabit ve trendli modelde (-7,810027) ve hiçbir modelinde (-7,708512) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,557472), (-4,137279), (-2,608490) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-7,345772), sabit ve trendli modelde (-7,268694) ve hiçbir modelinde (-7,388396) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,557472), (-4,137279), (-2,608490) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir.

Tablo 4.11: 1925-1983 Alt Dönemi Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Modeller	Düzye Değerleri			Birinci Fark Değerleri		
		t	p	MacKinnon %1 kritik değeri	t	p	MacKinnon %1 kritik değeri
GSYİH	Sabit	-4,317272 (1)	0,0010	-3,550396	-6,020834 (4)	0,0000	-3,560019
	Sabit ve Trend	-5,334703 (1)	0,0003	-4,127338	-5,654877 (4)	0,0000	-5,930954
	Hiçbiri	-1,067887 (3)	0,2548	-2,607686	-5,911302 (4)	0,0000	-2,609324
DLIVERGİLER	Sabit	-0,693402 (3)	0,8395	-3,557472	-7,734416 (3)	0,0000	-3,557472
	Sabit ve Trend	-7,476289 (0)	0,0000	-4,137279	-7,810027 (3)	0,0000	-4,137279
	Hiçbiri	0,313658 (4)	0,7727	-2,608490	-7,708512 (3)	0,0000	-2,608490
DSIZVERGİLER	Sabit	-7,128491 (0)	0,0000	-3,548208	-7,345772 (3)	0,0000	-3,557472
	Sabit ve Trend	-7,566347 (0)	0,0000	-4,124265	-7,268694 (3)	0,0000	-4,137279
	Hiçbiri	-0,260849 (4)	0,2675	-2,608490	-7,388396 (3)	0,0000	-2,608490

Not: Parantez içindeki değerler; optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Gecikme sayısı ve Akaike değerinin en küçük olduğu ve durağanlığı sağlayan gecikme uzunluğu otomatik olarak belirlenmiştir

Birim kök test sonuçlarına göre GSYİH, düzey seviyede sabit, sabit ve trendli modellerde durağan olduğu görülmektedir. GSYİH serisi düzey seviyede hiçbir modelinde düzey seviyede durağan değildir. DLİVERGİLER düzey seviyede, sabit ve hiçbir modelinde durağan olmadığı görülmektedir. DLİVERGİLER serisi düzey seviyede sabit ve trendli modelde durağan olduğu görülmektedir. DSİZVERGİLER düzey seviyede, sabit, sabit ve trendli modellerde durağan olduğu görülmüştür. DSİZVERGİLER düzey seviyede hiçbir modelinde durağan olmadığı görülmüştür. GSYİH, DLİVERGİLER ve DSİZVERGİLER serilerinin üç model için de birinci farklarında durağan olduğu, yani I(1) oldukları görülmektedir. Bu durum ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi ile eş bütünleşmenin var olup olmadığının araştırılmasının önünde bir engel olmadığına işaret etmektedir çünkü ARDL sınır test yaklaşımı değişkenlerden tümünün aynı durağanlık derecesine sahip olmasını gerektirmez.

1925-1983 Alt Dönemi Eş Bütünleşme Testi

Çalışmada 1925-1983 alt dönemine ait değişkenlerin birim kök sorunu I(1) de ortadan kalktığı, durağanlığın tespit edilmesinin ardından eş bütünleşme testi aşamasına geçilmiştir. Eş bütünleşme testi olan ARDL sınır testi modelini uygulayabilmek için öncelikle değişkenlerin uygun değer gecikme uzunluğunun belirlenme aşamasına geçilmiştir.

Gecikme uzunluğuna ilişkin yapılan testin sonuçları Tablo 4.12'de verilmiştir. Tablo 4.12'de görüldüğü üzere, uygun değer gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Bu gecikme uzunluğunda Breusch-Goldfrey LM testi sonucuna göre hata terimleri arasında otokorelasyon da gözlenmemektedir.

Tablo 4.12: 1925-1983 Alt Dönemi Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları

m	AIC	LM Testi
1	-1,010144*	0,30
2	-0,818992	0,35
3	-0,738706	0,25
4	-0,952102	0,12

1925-1983 alt döneminde tablo 4.13'te görüldüğü üzere iki bağımsız değişken için (k); F istatistik değeri 9,186024 olarak bulunmuştur. Elde edilen F istatistik değeri 9,186024 %1 anlamlılık düzeyinde üst sınır olan 6,36 kritik değerini aştığı tespit edilmiştir. Elde edilen F istatistik değeri Peresan vd. (2001) tarafından belirlenmiş üst sınır değerlerini aştığından dolayı GSYİH bağımlı değişkeni ile dolaylı ve dolaysız vergiler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilebilmektedir.

Tablo 4.13: 1925-1983 Alt Dönemi Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları

		Kritik Değerler		
k	F Hesaplanan	Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır	Ust Sınır
2	9,186024	% 1	5,15	6,36
2	9,186024	% 2,5	4,41	5,52
2	9,186024	% 5	3,79	4,85
2	9,186024	% 10	3,17	4,14
Tanısal Testler			İstatistik	p
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği			1,086654	0,3029
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk			1,994649	0,3688
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği			0,589188	0,4462
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği			1,475691	0,2400

Not: k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd'deki(2001:300) Tablo CI(iii)'den alınmıştır.

1925-1983 alt döneminde modelin tanısal istatistikleri incelendiğinde modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,3029 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,3029 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.13'te görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 0,3688 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa

H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,3688 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %10 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.13'te görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,589188 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,4462 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.13'te görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınavan Ramsey Reset test F istatistik değeri 1,475691 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,2400 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, 1925-1983 alt döneminde seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edildiği için, değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem katsayılarının tahmini amacıyla uygun ARDL modellerinin tahmin edilmesi sürecine geçilmiştir. 1925-1983 alt döneminde dolaylı vergiler büyümesi ve dolaysız vergiler büyümesi, GSYİH büyümesi ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

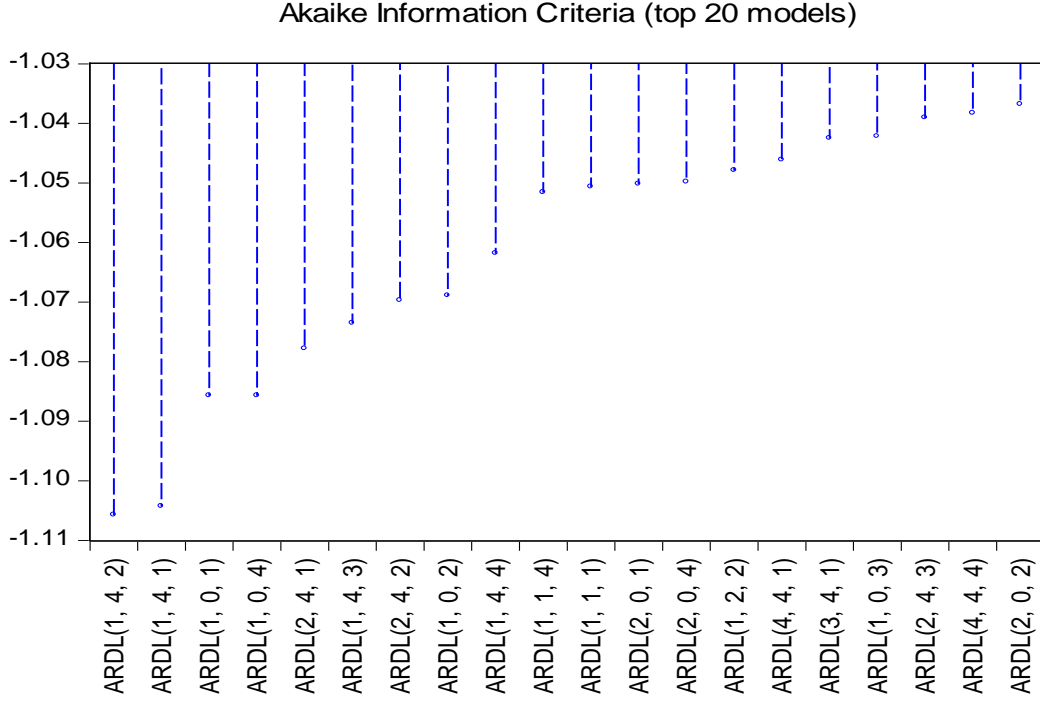
1925-1983 Alt Dönem ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları Tahmini

4.6'daki modele göre uzun dönem ilişkinin test edileceği ARDL modeli şu şekilde oluşturulmuştur.

$$GSYİH_t = \rho_0 + \sum_{i=1}^m \rho_{1i} GSYİH_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{2i} DLİVERGİLER_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{3i} DSİZVERGİLER_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.6)$$

Modelde yer alan gecikme uzunluğunun (m) tespitinde Akaike bilgi kriteri (AIC) kullanılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 4.8) verilmiştir.

Grafik 4.8: 1925-1983 Alt Dönem Uzun Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti

Tahmin sonuçlarına göre, uzun dönem ARDL modeli için en küçük AIC değerini veren, içsel bağıntısız modelin gecikme uzunluğu ARDL (1, 4, 2) olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.14’de uzun dönem ARDL (1, 4, 2) modelinin tahmin sonuçları ve tanısal istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 4.14: 1925-1983 Alt Dönem ARDL (1, 4, 2) Modeli Tahmin Sonuçları, Uzun Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	p
C	-0,012466	-0,404827	0,6875
GSYIH _{t-1}	0.109903	0,625702	0,5347
DLIVERGILER _t	0.256464	1,854871	0,0702
DLIVERGILER _{t-1}	-0,064975	-0,488338	0,6277
DLIVERGILER _{t-2}	0,138485	1,290628	0,2034
DLIVERGILER _{t-3}	-0,099763	-1,068877	0,2908
DLIVERGILER _{t-4}	0,228749	2,360068	0,0227
DSIZVERGILER _t	0,295067	5,058219	0,0000
DSIZVERGILER _{t-1}	0.183679	2,604733	0,00124
DSIZVERGILER _{t-2}	-0,083358	-1,316768	0,1946
Uzun Dönem Katsayıları			
DLIVERGILER	0,515629	2,263840	0,0285
DSIZVERGILER	0,444209	3,003870	0,0043
Tanısal Testler		İstatistik	p
R2		0,752950	-
Düzeltilmiş R2		0,703540	-
Standard Hata		0,128313	-
Hata Kareleri Toplamı		0,740894	-
F-İstatistiği		15,23882	0,0000
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği		1,086654	0,3029
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk		1,994649	0,3688
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği		0,589188	0,4462
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği		1,913664	0,1420

Uzun dönem ARDL (1, 4, 2) modelinin tanısal istatistikleri incelendiğinde uzun dönem modelinin R2 istatistik değeri 0,752950 ve düzeltilmiş R2 istatistik değeri 0,703540 olarak bulunmuştur. Standart hata değeri 0,128313 ve hata kareler toplamı 0,740894 olarak tespit edilmiştir. Modelin F istatistik değeri 15,23882 ve olasılık değeri 0,000 olarak tespit edilmiştir. Modelin anlamlılık seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.14’de görüldüğü üzere modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,3029 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,3029

sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

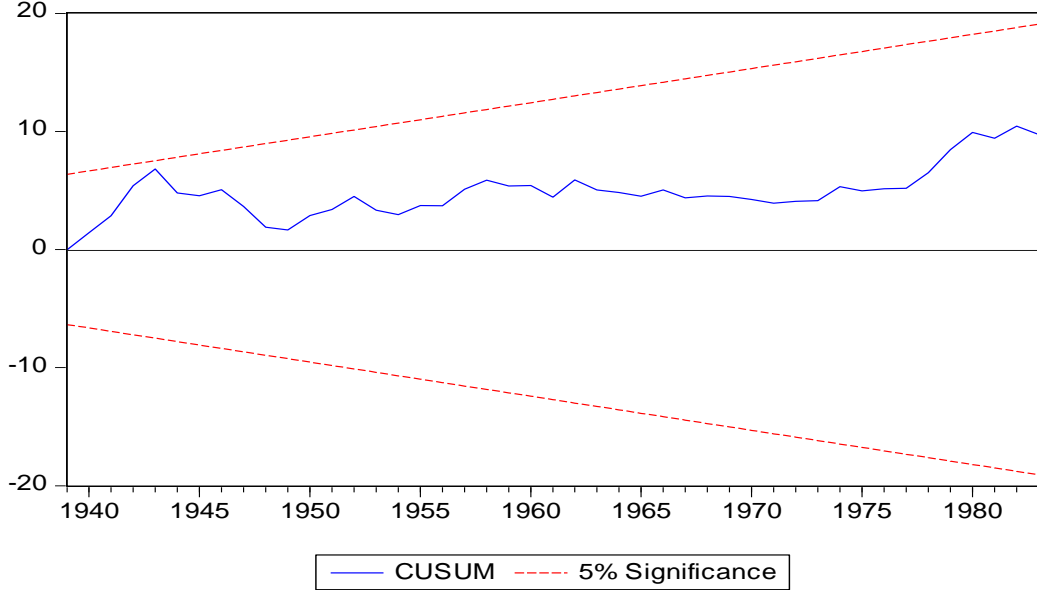
Tablo 4.14’de görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 1,994649 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,05$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,3688 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,05 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %5 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.14’de görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,589188 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,4462 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.14’de görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınavan Ramsey Reset test F istatistik değeri 1,913664 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,1420 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren CUSUM grafiği (bkz. Grafik 4.9) de %5 anlamlılık düzeyinde modele ait katsayıların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 4.9: 1925-1983 Alt Dönem Uzun Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği

Tablo 4.14’de yer alan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, DLIVERGİLER ve DSIZVERGİLER değişkenlerinin katsayılarının pozitif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, araştırma sonuçları Türkiye’de 1925-1983 yılları arasında dolaylı vergiler büyümesi ve GSYİH büyümesi, dolaysız vergiler büyümesi ve GSYİH büyümesi arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişkiye işaret etmektedir.

1925-1983 Alt Dönem ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları Tahmini

4.7’deki modele göre kısa dönem ilişkinin test edileceği ARDL modeli şu şekilde oluşturulmuştur.

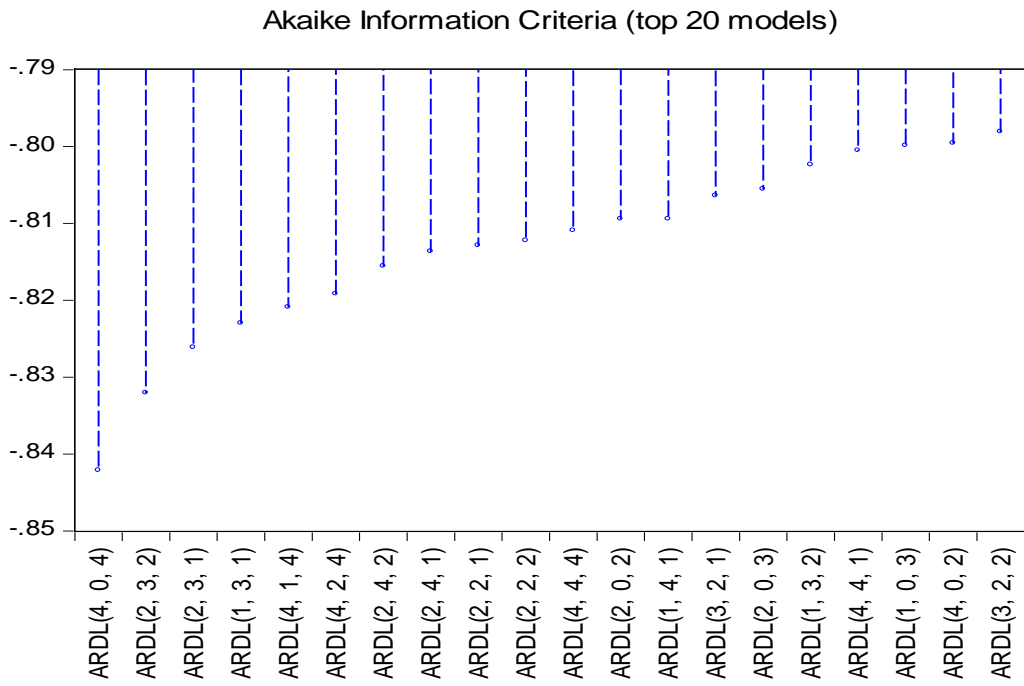
$$\Delta GSYİH_t = \rho_0 + \Delta EC_{t-1} + \sum_{i=0}^m \rho_{1i} \Delta DLIVERGİLER_{t-i} + \sum_{i=0}^m \rho_{2i} \Delta DSIZVERGİLER_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.7)$$

Denklem 4.7’de EC_{t-1} ifadesi hata düzeltme terimini temsil eder; hata terimi bulunurken uzun dönem ilişkisinde tespit edilen hata terimlerinin bir gecikmiş değerinin alınması gerekir. Bir gecikmeli EC_{t-1} ifadesinin katsayısı; kısa vadedeki şokların ne kadarının, bir ileriki vadede denge durumuna yakınlaşacağını belirtir. Hata terimini yorumlayabilmek için katsayısının negatif olması ve istatistiksel açıdan anlamlı olması gerekmektedir. Negatif değer kısa vadede, değişkenler arasında

meydana gelen şoklar, uzun vadede denge değerine yanaşacağını; pozitif katsayı ise değişkenlerin uzun vadede dengeden ne kadar ayrılacağını niteler (Göçer, vd., 2010, s. 106).

Modelde yer alan gecikme uzunluğunun (m) tespitinde Akaike bilgi kriteri (AIC) kullanılmıştır. Sonuçlar aşağıda (bkz. Grafik 4.10) verilmiştir.

Grafik 4.10: 1925-1983 Alt Dönemi Kısa Dönem ARDL Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Tespiti

Tahmin sonuçlarına göre, uzun dönem ARDL modeli için en küçük AIC değerini veren, içsel bağıntısız modelin gecikme uzunluğu ARDL (4, 0, 4) olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.15'te kısa dönem ARDL (4, 0, 4) modelinin tahmin sonuçları ve tanısal istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 4.15: 1925-1983 Alt Dönem ARDL (4, 0, 4) Modeli Tahmin Sonuçları, Kısa Dönem Katsayıları ve Tanısal İstatistikler

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	p
C	0.004334	-6,119605	0,0000
Δ GSYIH _{t-1}	0,925505	2,826315	0,0071
Δ GSYIH _{t-2}	0,529540	2,422580	0,0197
Δ GSYIH _{t-3}	0,262379	2,232379	0,0309
Δ DLIVERGILER _t	0,150128	2,339555	0,0240
Δ DSIZVERGILER _t	0.310381	8,863173	0,0000
Δ DSIZVERGILER _{t-1}	-0,394035	-2,485203	0,0169
Δ DSIZVERGILER _{t-2}	-0.238272	-2.121478	0,0397
Δ DSIZVERGILER _{t-3}	-0,144795	-2,622838	0,0114
EC _{t-1}	-0.890007	-5,364971	0,0000
Tanısal Testler		İstatistik	p
R2		0,682484	-
Düzeltilmiş R2		0,608643	-
Standard Hata		0,145175	-
Hata Kareleri Toplamı		0,906264	-
F-İstatistiği		9,242617	0,0000
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği		0,299329	0,7429
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk		2,127135	0,4236
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği		0,275139	0,6022
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği		0,0086	0,9931

Kısa dönem ARDL (4, 0, 4) modelinin tanısal istatistikleri incelendiğinde kısa dönem modelinin R2 istatistik değeri 0,682484 ve düzeltilmiş R2 istatistik değeri 0,608643 olarak bulunmuştur. Standart hata değeri 0,145175 ve hata kareler toplamı 0,906264 olarak tespit edilmiştir. Modelin F istatistik değeri 9,242617 ve olasılık değeri 0,000 olarak tespit edilmiştir. Modelin anlamlılık seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.15'te görüldüğü üzere modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,7429 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,7429 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

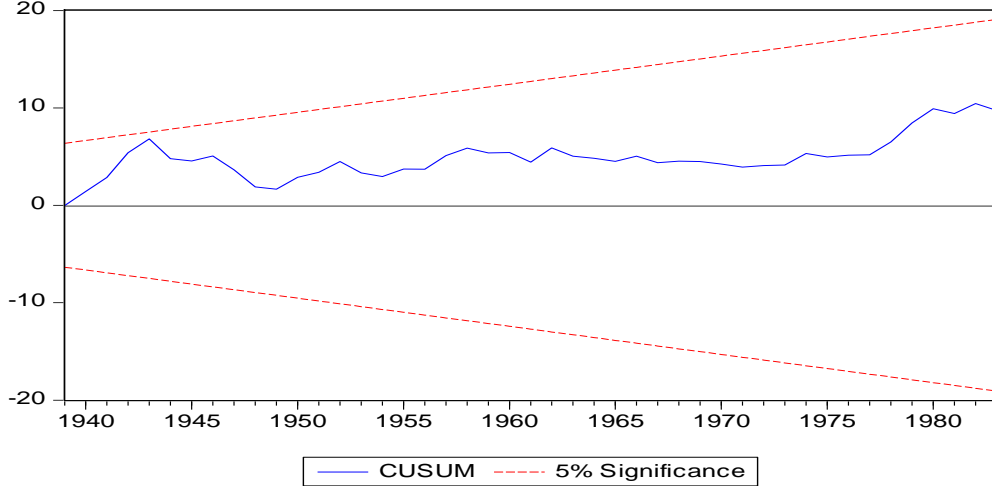
Tablo 4.15'te görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 2,177135 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,4236 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %10 değerinde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.15'te görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,275139 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,6022 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.15'te görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınanan Ramsey Reset test F istatistik değeri 0,0086 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değeri sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,9931 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren CUSUM grafiği (bkz. Grafik 4.11) de %5 anlamlılık düzeyinde modele ait katsayıların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 4.11: 1925-1983 Alt Dönem Kısa Dönem Analizi Model Doğruluğu Kontrol Grafiği

Kısa dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYİH ile ilişkisinin tespiti için öncelikle hata düzeltme mekanizmasına bakılması gerekir. Hata düzeltme modeli negatif ve anlamlı olması gerekmektedir. Tablo 4.15’te görüldüğü üzere hata düzeltme modelinin kat sayısı $-0,890007$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme modelinin çalıştığını ve kısa dönemli şokların sonrasında sistemin uzun dönem dengesinde oluşacak sapmaların hızlı bir şekilde giderildiğini göstermektedir. T istatistik değeri $(-5,364971)$ ve olasılık değeri $(0,0000)$ olarak bulunmuştur. Hata düzeltme modelinin %1 düzeyde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde oluşan sapmaların yaklaşık %89’lık kısmı bir sonraki dönemde düzelerek uzun dönem dengesine yaklaşmaktadır.

Tablo 4.15’te yer alan kısa dönem katsayıları incelendiğinde, dolaysız vergilerin büyümesi değişkeninin birinci, ikinci ve üçüncü gecikmeli dönemlerinde katsayıların negatif ve istatistiksel olarak %5 düzeyde anlamlı bulunmuştur. Dolaysız vergilerin büyümesi değişkeninin cari dönemde katsayısının pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı, dolaylı vergilerin büyümesi değişkeninin cari dönem değerinin %5 düzeyinde katsayısının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar dolaylı vergilerin büyümesi ve dolaysız vergilerin büyümesinin GSYİH büyümesi ile aralarında kısa dönemde pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir.

1925-1983 Alt Dönemi Granger Nedensellik Analizi

Dolaylı vergilerin büyümesi ve dolaysız vergilerin büyümesinin GSYİH büyümesi ile aralarında kısa ve uzun dönemde pozitif bir ilişki bulunması, bu değişkenler aralarındaki nedensellik konusunda bir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle, arasındaki Granger nedensellik testi aşamasına geçilmiştir.

Granger (1969)'da çalışmasında nedensellik analizini; eğer Y'nin önceki X değerleri, önceki X değerlerinin kullanılmadığı durumdan daha olumlu bir sonuç gösterdiğinde kullanılırsa, X Y'nin Granger nedenidir olarak tanımlamıştır. Granger nedenselliği $X \Rightarrow Y$ olarak gösterilir. Granger nedensellik testinin amacı, nedenselliğin yönünü bulmaktır.

Granger nedensellik analizinde olasılık değerleri karşılaştırılarak sıfır hipotezi ($H_0: \gamma = 0$), alternatif hipoteze karşı ($H_1: \gamma \neq 0$) test edilir. Bu işlem H_0 hipotezinin test edilmesiyle yapılır ve H_0 Granger nedeni olmadığını ifade eder. H_0 'ın reddedilmesi de bize serinin Granger nedeni olduğu hükmedilir.

Tablo 4.16'da Granger nedensellik analizi sonuçları gösterilmiştir. Tablo 4.16 göre dolaylı vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin F istatistik değeri 0,24803 ve olasılık değeri (0,6205) olarak bulunmuştur. Dolaylı vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin olasılık değeri (0,6205) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve dolaylı vergiler GSYH'nin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığı sonucuna varılmıştır. GSYİH dolaylı vergilerin nedenselliği analizinde F istatistik değeri 28,7014 ve olasılık değeri (2,1062) olarak bulunmuştur. GSYİH dolaylı vergiler nedenselliğinin olasılık değeri (2,1062) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve GSYİH dolaylı vergilerin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır.

Dolaysız vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin F istatistik değeri 2,15123 ve olasılık değeri (0,1668) olarak bulunmuştur. Dolaysız vergilerin GSYİH'a nedenselliğinin olasılık değeri (0,1482) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve dolaysız vergiler GSYH'nin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır. GSYİH dolaysız vergilerin nedenselliği analizinde F istatistik değeri 5,37611 ve olasılık değeri (0,0242) olarak

bulunmuştur. GSYİH dolaysız vergiler nedenselliğinin olasılık değeri (0,0242) %5 anlamlılık düzeyinde (0,05) den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir ve GSYİH dolaysız vergilerin %5 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olduğuna varılmıştır. Dolaylı vergilerin dolaysız vergiler nedenselliğinin F istatistik değeri 2,40592 ve olasılık değeri (0,1266) olarak bulunmuştur. Dolaylı vergilerin dolaysız vergilere nedenselliğinin olasılık değeri (0,1266) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez ve dolaylı vergiler dolaysız vergilerin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olmadığına varılmıştır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere nedenselliğinin F istatistik değeri 3,85331 ve olasılık değeri (0,0547) olarak bulunmuştur. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere nedenselliğinin olasılık değeri (0,0547) %10 anlamlılık düzeyinde (0,10) den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir ve dolaysız vergiler dolaylı vergilerin %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni olduğuna varılmıştır.

Tablo 4.16: 1925-1983 Alt Dönem Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Nedensellik Tesi	F istatistik Değeri	p
DLIVERGİLER => GSYİH	0,24803	0,6205
GSYİH => DLIVERGİLER	28,7014	2,1062
DSIZVERGİLER => GSYİH	2,15123	0,1482
GSYİH => DSIZVERGİLER	5,37611	0,0242**
DLIVERGİLER => DSIZVERGİLER	2,40592	0,1266
DSIZVERGİLER => DLIVERGİLER	3,85331	0,0547*

Not: *, ** ve*** ifadesi sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedeni bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 4.16’da yer alan Granger nedensellik analizi incelendiğinde, 1925-2017 döneminin aksine, dolaylı vergiler büyümesi ile GSYİH büyümesi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmamıştır. GSYİH büyümesi ile dolaysız vergiler büyümesi arasında tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. GSYİH büyümesi %5 anlamlılık düzeyinde dolaysız vergiler büyümesinin nedeniken dolaysız vergiler büyümesi GSYİH büyümesinin nedeni değildir. Dolaylı vergiler büyümesi ile dolaysız vergiler büyümesi arasında %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler büyümesi %10 anlamlılık düzeyinde dolaysız vergiler büyümesinin nedeni değilken, dolaysız vergiler büyümesi %10 anlamlılık düzeyinde

dolaylı vergiler büyümesinin nedenidir. Dolaysız vergiler büyümesi ile dolaylı vergiler büyümesi pozitif ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Özetle Granger nedensellik analizi sonuçları 1925-1983 yılları arasında Türkiye’de GSYİH büyümesinin dolaysız vergiler büyümesini etkilediğini ve dolaysız vergiler büyümesinin de dolaylı vergiler büyümesini etkilediğini göstermektedir.

4.2.3. Türkiye 1984-2017 Alt Dönem Analizi

Çalışmanı bu aşamadan sonrası 1984-2017 yılları arası alt dönem olarak analizini kapsamaktadır. Çalışmada değişkenlere ait 34 adet gözlem verisi kullanılmıştır.

Çalışmaya temel oluşturan ekonometrik ilişki aşağıda (4.8) sunulmuştur.

$$\Delta GSYİH_t = (\Delta DSIZVERGİLER_t, \Delta DLIVERGİLER_t) \quad (4.8)$$

Çalışmada ele alınan 1984-2017 dönemde değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4,17’de sunulmuştur. Ele alınan dönemde GSYİH maksimum %100 artış gösterirken minimum %0 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde GSYİH ortalama %45 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler maksimum %122 artış gösterirken, minimum %4 azalış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaysız vergiler ortalama %46 artış göstermiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergiler ise maksimum %123 artış gösterirken, minimum %27 azalış gerçekleşmiştir. Ele alınan dönemde dolaylı vergilerde ortalama %51 artış göstermiştir.

Tablo 4.17: 1984- 2017 Alt Dönemi Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler/Değişkenler	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
Ortalama	0,45	0,46	0,51
Medyan	0,49	0,35	0,47
Standart Sapma	0,30	0,35	0,36
Minimum	0,00	0,04	0,27
Maksimum	1,00	1,22	1,23
Eğiklik	0,28	0,73	0,37
Basıklık	1,71	2,46	1,82

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 4.18’de sunulmuştur. Korelasyon matrisi incelendiğinde dolaysız vergiler ve GSYİH

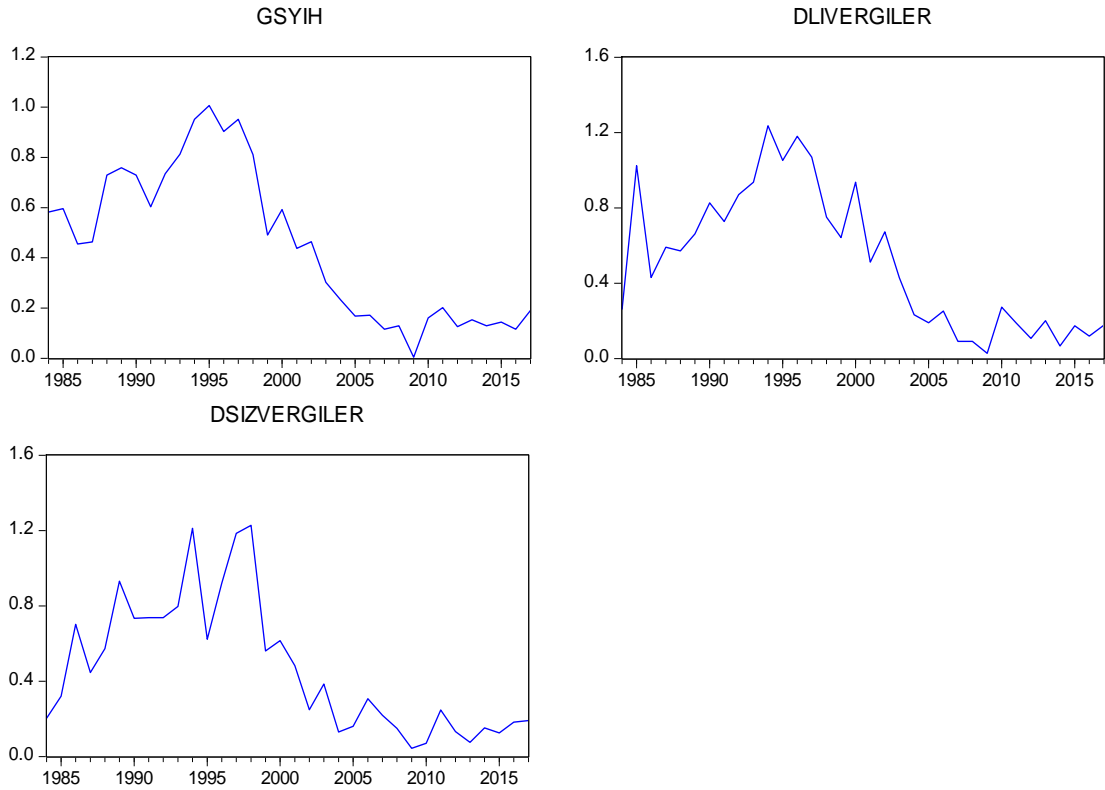
arasında %88,10 düzeyinde bir ilişki olduğu görünmektedir. Dolaylı vergiler ve GSYİH arasında %92,80 düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dolaylı ve dolaysız vergiler GSYİH ile arasında oldukça yüksek düzeyde bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Dolaylı veriler ile dolaysız vergiler arasında %82,40 düzeyinde bir ilişki olduğu görünmektedir. Dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasında oldukça yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.18: 1984-2017 Alt Dönemi Korelasyon Matrisi

Korelasyon Matrisi	GSYİH	DSIZVERGİLER	DLIVERGİLER
GSYİH	1,000	0,881	0,928
DSIZVERGİLER	0,881	1,000	0,824
DLIVERGİLER	0,928	0,824	1,000

Çalışmada kullanılan verilerin zaman serisi grafiği aşağıda (bkz. Grafik 4.12) gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan serilerin zaman içindeki seyri incelendiğinde 1984'ten sonra artış gösteren GSYİH büyümesi en tepe noktasına 1995 yılında ulaşmıştır. GSYİH büyümesinde en dip nokta 2009 da görülmüştür. GSYİH büyümesi 2010 yılından sonra yatay bir seyir izlemiştir. Dolaysız vergilerdeki büyüme 1984'ten sonra en tepe noktaya 1998 yılında ulaşırken 2009 yılında ise en dip noktayı görmüştür. Dolaylı vergilerdeki büyüme 1984'ten sonra en dip noktayı 2009 yılında görmüştür. Dolaylı vergilerdeki büyüme 1984'ten sonra en tepe noktaya 1994 yılında ulaşmıştır.

Grafik 4.12: Çalışmada Kullanılan Serilerin Zaman İçindeki Seyri (1984-2017)

Bu çalışmada, Türkiye’de 1984-2017 yıllarında dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında ilişkiyi ortaya koymak için ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Sınır testi yaklaşımında önce birim kök testine bakılacaktır.

1984-2017 Alt Dönemi ADF Birim Kök Testi

1984-2017 dönemi arası değişkenlerin birim kök testleri ADF birim kök testi ile sınanmıştır.

ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4.19’da gösterilmiştir. Tablo 4.19’da sunulan ADF test istatistiği düzeyler cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-0,914399), sabit ve trendli modelde (-1,865847) ve hiçbiri modelinde (-1,012264) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,646342), (-4,2622735), (-2,636901) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,7710), sabit ve trendli modelde (0,6943) ve hiçbiri modelinde (0,2734) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilemez ve serinin tüm modellerde durağan olmadığına hükmedilir.

Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-0,706151), sabit ve trendli modelde (-3,814886) ve hiçbir modelinde (-1,209185) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,653730), (-4,356068), (-2,639210) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,8312), sabit ve trendli modelde (0,0320) ve hiçbir modelinde (0,3344) 0,01 kritik değerinden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin tüm modellerde durağan olmadığına hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-1,971304), sabit ve trendli modelinde (-3,280756) ve hiçbir modelinde (-0,862869) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,646342), (-4,262735), ve (-0,2632910) değerinden mutlak olarak küçük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,2974), sabit ve trendli modelde (0,0871) ve hiçbir modelinde (0,3344) 0,01 kritik değerinden mutlak olarak büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin sabit, sabit ve trendli ve hiçbir modellerde durağan olmadığına hükmedilir.

Tablo 4.19’da sunulan ADF test istatistiği birinci fark değerleri cinsinden incelendiğinde, GSYİH serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-5,738177), sabit ve trendli modelde (-5,654877) ve hiçbir modelinde (-5,757280) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,653730), (-4,273277), (-2,653910) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0003) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin birinci fark değerinin tüm modelde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaylı vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-11,93741), sabit ve trendli modelde (-11,67575) ve hiçbir modelinde (-11,93379) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,653730), (-4,273277), (-2,639210) değerinden mutlak olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir. Dolaysız vergiler serisinin DF istatistik değeri sabit modelde (-6,235427), sabit ve trendli modelde (-6,165404) ve hiçbir modelinde (-7,641560) %1 anlamlılık düzeyinde Mac-Kinnon kritik değeri olan (-3,661661), (-4,284580), (-2,632910) değerinden mutlak

olarak büyük ve DF istatistiğinin prob değeri de sabit modelde (0,0000), sabit ve trendli modelde (0,0000) ve hiçbir modelinde (0,0000) 0,01 kritik değerinden küçük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilir ve serinin tüm modellerde durağan olduğuna hükmedilir.

Tablo 4.19: 1984-2017 Alt Dönemi Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Modeller	Düzye Değerleri			Birinci Fark Değerleri		
		t	p	MacKinnon %1 kritik değeri	t	p	MacKinnon %1 kritik değeri
GSYİH	Sabit	-0,914399 (0)	0,7710	-3,646342	-5,738177 (0)	0,0000	-3,653730
	Sabit ve Trend	-1,865847 (0)	0,6493	-4,262735	-5,654877 (0)	0,0003	-4,273277
	Hiçbiri	-1,012264 (0)	0,2734	-2,636901	-5,757280 (0)	0,0000	-2,653910
DLIVERGİLER	Sabit	-0,706151 (1)	0,8312	-3,653730	-11,93741 (0)	0,0000	-3,653730
	Sabit ve Trend	-3,814886 (7)	0,0320	-4,356068	-11,67575 (0)	0,0000	-4,273277
	Hiçbiri	-1,209185 (1)	0,2027	-2,639210	-11,93379 (0)	0,0000	-2,639210
DSIZVERGİLER	Sabit	-1,971304 (0)	0,2974	-3,646342	-6,235427 (1)	0,0000	-3,661661
	Sabit ve Trend	-3,280756 (0)	0,0871	-4,262735	-6,165404 (1)	0,0000	-4,284580
	Hiçbiri	-0,862869 (1)	0,3344	-2,632910	-7,641560 (0)	0,0000	-2,632910

Not: Parantez içindeki değerler; optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Gecikme sayısı ve Akaike değerinin en küçük olduğu ve durağanlığı sağlayan gecikme uzunluğu otomatik olarak belirlenmiştir.

Birim kök test sonuçlarına göre GSYİH, DLIVERGİLER ve DSIZVERGİLER serilerin düzey değerinde üç modelde %1 anlamlılık düzey seviyede durağan olmadığına, GSYİH, DLIVERGİLER ve DSIZVERGİLER serilerinin üç model için de birinci farklarında durağan olduğu %1 anlamlılıkta, yani I(1) oldukları görülmektedir. Bu durum ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi ile eş bütünleşmenin var olup olmadığının araştırılmasının önünde bir engel olmadığına işaret etmektedir çünkü ARDL sınır test yaklaşımı değişkenlerden tümünün aynı durağanlık derecesine sahip olmasını gerektirmez.

1984-2017 Alt Dönemi Eş Bütünleşme Testi

Çalışmada 1984-2017 alt dönemine ait değişkenlerin birim kök sorunu I(1) de ortadan kalktığı, durağanlığın tespit edilmesinin ardında eş bütünleşme testi aşamasına geçilmiştir. Eş bütünleşme testi olan ARDL sınır testi modelini uygulayabilmek için öncelikle değişkenlerin optimum gecikme uzunluğunun belirlenme aşamasına geçilmiştir.

Gecikme uzunluğuna ilişkin yapılan testin sonuçları Tablo 4.20’de verilmiştir. Tablo 4.20’de görüldüğü üzere, optimum gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Bu gecikme uzunluğunda Breusch-Goldfrey LM testi sonucuna göre hata terimleri arasında otokorelasyon da gözlenmemektedir.

Tablo 4.20: 1984-2017 Alt Dönemi Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Seçimi Testi Sonuçları

m	AIC	LM Testi
1	-3,694130	0,82
2	-3,770255	0,86
3	-4,185391	0,95
4	-4,227529*	0,98

1984-2017 alt döneminde tablo 4.21’de görüldüğü üzere iki bağımsız değişken için (k); F istatistik değeri 2,525112 olarak bulunmuştur. Elde edilen F istatistik değeri 2,525112 %10 anlamlılık düzeyinde üst sınır olan 4,14 kritik değerini aşmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen F istatistik değeri Peresan vd. (2001) tarafından belirlenmiş üst sınır değerlerini aşmadığından dolayı GSYİH bağımlı değişkeni ile dolaylı ve dolaysız vergiler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olmadığı söz edilebilmektedir.

Tablo 4.21: 1984-2017 Alt Dönemi Sınır Testi Sonuçları ve Tanısal Test Sonuçları

		Kritik Değerler		
k	F Hesaplanan	Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır	Ust Sınır
2	2,525112	% 1	5,15	6,36
2	2,525112	%2,5	4,41	5,52
2	2,525112	%5	3,79	4,85
2	2,525112	%10	3,17	4,14
Tanısal Testler			İstatistik	p
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi F-İstatistiği			0,14566	0,86245
Jarque-Bera Test İstatistiği – Normal Dağılıma Uygunluk			0,24301	0,88344
ARCH Değişen Varyans Testi F-İstatistiği			0,19256	0,6642
Ramsey Reset Testi F-İstatistiği			0,73654	0,4649

Not: k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd'deki(2001:300) Tablo CI(iii)'den alınmıştır.

1984-2017 alt döneminde Modelin tanısal istatistikleri incelendiğinde modelin otokorelasyonu LM testi F istatistik değerinin p değeri 0,86245 olarak bulunmuştur. Breusch-Godfrey LM Testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve otokorelasyon tespit edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,86245 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.21'de görüldüğü üzere modelin normal dağılım değeri Jarque-Bera normal dağılım değeri istatistik değeri 0,24301 bulunmuştur. Jarque-Bera normal dağılım testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve normal dağılmadığından söz edilir. Elde edilen Jarque-Bera istatistik değerinin p olasılık değeri 0,8834 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve modelin %10 degerde normal dağıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.21'de görüldüğü üzere modelin değişen varyans değeri ARCH değişen varyans F istatistik değeri 0,19256 bulunmuştur. ARCH değişen varyans testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0

reddedilemez ve değişen varyans olduğu söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,6642 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve değişen varyans sorunu olmadığına varılmıştır.

Tablo 4.21’de görüldüğü üzere model kurulumun anlamlılığını sınavan Ramsey Reset test F istatistik değeri 0,73654 bulunmuştur. Ramsey Reset testi sonucunda p olasılık değer sıfır hipotezi ($H_0: p < 0,10$) değerini aşamıyorsa H_0 reddedilemez ve model kurulumunda hata olduğundan söz edilir. Elde edilen F istatistik değerinin p olasılık değeri 0,4649 sıfır hipotezindeki p olasılık değeri 0,10 değerini aştığından H_0 hipotezi reddedilmiştir ve model kurulumunda hata olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, 1984-2017 alt döneminde seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmediği için, değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem katsayılarının tahmini amacıyla uygun ARDL modellerinin tahmin edilmesi sürecine geçilmemiştir. 1984-2017 alt döneminde dolaylı vergiler büyümesi ve dolaysız vergiler büyümesi, GSYİH büyümesi ile ilişkili değildir sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Türkiye’de devletin en önemli gelir kaynağı olan vergiler, ekonomide birçok potansiyel etkiye sahiptir. Bu yüzden, vergilendirme kapsamında ekonomik büyümenin makro ve mikro düzeyde gerçekleşebilmesi için birçok faktör bulunmaktadır. Literatürde yer alan bilgilere göre; vergi gelirlerindeki değişiklikler ile bireylerin ve şirketlerin yatırım davranışlarını değiştirmesi, ekonomik büyümeyi etkileyeceği ve ülkelerin milli gelirlerin yönünü etkilediği bilinmektedir.

Çalışmada 1925 yılından 2017 yılına kadar olan dolaylı ve dolaysız vergilerin gayrisafi yurtiçi hasılaya etkisi, 1925-2017 temel dönem ve 1925-1983 ile 1984-2017 iki alt dönem halinde incelenmiş ve bulunan sonuçlara analiz kısmında yer verilmiştir. Araştırmada bütün değişkenler cari değerler üzerinden alınmıştır. Değişkenler bir önceki yıla göre yüzde değişim olacak şekilde hesaplanmıştır. Kurulan modelin ardından değişkenlerin birim kök içerip içermediği incelenmiştir. Değişkenlerin birim kök incelemesinde ADF birim kök testi kullanılmıştır. Eş bütünleşme sınavasında, ARDL sınır testi kullanılarak incelenmiştir. Değişkenlerin birbirleri ile nedensellik bağı içerip içermediği Granger nedensellik testi ile sınanmıştır.

Çalışmada 1925-2017 yılları ele alınan dönemde Türkiye’de GSYİH ile dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. 1925- 2017 yılları ele alınan dönemde, kısa dönemde oluşan sapmalar %91 düzeyinde, bir sonraki dönemde dengeye yaklaştığı tespit edilmiştir. 1925-2017 ele alınan dönemde dolaylı vergilerdeki artış GSYİH’deki artışın nedeni olarak görülmüştür. GSYİH’deki artış dolaysız vergilerdeki artışın nedeni ve dolaysız vergilerdeki artışta dolaylı vergilerdeki artışın neden olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada 1925-1983 yılları alt döneminde Türkiye’de GSYİH ile dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. 1925-1983 yılları ele alınan dönemde, kısa dönemde oluşan sapmalar %89 oranında bir sonraki dönemde dengeye yaklaştığı tespit edilmiştir. 1925-1983 alt döneminde GSYİH’deki artışın, dolaysız vergilerdeki artışın nedeni olduğu tespit edilmiştir. Dolaysız vergilerdeki artışın ise dolaylı vergilerdeki artışın nedeni olduğu

tespit edilmiştir. Ele alınan dönemin aksine 1925-1983 alt döneminde dolaylı vergilerdeki artış ile GSYİH'deki artış arasında bir nedensellik saptanamamıştır.

Çalışmanın 1984-2017 alt döneminde, 1925-2017 temel dönemi ve 1925-1983 alt döneminden farklı bir sonuç oluşmuştur. Çalışmada 1984-2017 yılları alt döneminde bir eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. 1984-2017 alt dönemi için eş bütünleşme durumu olmadığından dolayı herhangi bir nedensellik durumundan bahsedilememektedir.

Çalışmada 1925-1983 alt döneminde GSYİH büyümesinde, dolaylı vergilerin katsayısı (0,51) ve dolaysız vergilerin katsayısı (0,44) istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. 1925-1983 alt döneminde dolaylı vergiler GSYİH büyümesinde, dolaysız vergilere istinaden daha yüksek getiri sağladığı tespit edilmiştir. Çalışmanın 1925-2017 temel ele alınan döneminde ise GSYİH büyümesinde, dolaysız vergilerin katsayısı (0,50) ve dolaylı vergilerin katsayısı (0,38) istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. 1925-2017 ele alınan dönemde dolaysız vergiler GSYİH büyümesinde, dolaylı vergilere istinaden daha yüksek getiri sağladığı tespit edilmiştir.

Uzun dönem analizinde, dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisinin de büyümeyi arttırıcı yönde ve istatistikî olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür. Çalışmanın 1925-2017 ele alınan uzun dönem analizi, GSYİH'deki büyümeyi, dolaysız vergilerin dolaylı vergilerden daha fazla arttırdığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda; maliye politikası araçlarından vergi politikasının önemi ortaya çıkmıştır. Vergi politikası hedefe uygun kullanıldığında; GSYİH üzerinde önemli potansiyel göstermektedir. Türkiye'de günümüze yaklaştıkça dolaylı vergiler, dolaysız vergilere nazaran daha yüksek seviyeye gelmiştir. Bu durum gelir adaletsizliğinin önemli etkenlerinden biridir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de dolaylı vergilerin azaltılıp, dolaysız vergilerin orantılı biçimde arttırılmasının, vergi adaletinin sağlanmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ş. (2008). Türkiye’de vergi gelirleri, vergi yapısı ve iktisadi büyüme ilişkisi: 1968-2006. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(68): 91-113.
- Adalısoy, Ö. (2007). Türkiye’de dolaylı vergilerin gelişimi ve makroekonomik etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- Akan, Y., Arslan, İ. ve Kaynak, S. (2008). Türkiye’de ekonomik istikrarı sağlamada maliye politikası uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma: 1980-2006). *Sosyoekonomi*, 7: 101-117.
- Akdoğan, A. (2003). *Türk vergi sistemi ve uygulaması*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktan, C. (1998). Düz ve düşük oranlı vergiler ile ekonomik büyüme ilişkisi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 203: 41-45.
- Anastassiou, T. ve Dritsaki, C. (2005). Tax revenues and economic growth: an empirical investigation for greece using causality analysis. *Journal of Social Sciences*, 1(2): 99-104.
- Arslan, C. (2011). Vergilemede amaç, vergileme ilkeleri ve Türk vergi mevzuatı. *Vergi Dünyası*, 363: 24-25.
- Arslan, U. (2017). Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Hindistan’da kurulan Türk devletlerinde kanunname ve zevâbitler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26: 7-22.
- Atılğan, H. (2004). *Vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye’deki durumunun analizi*. Ankara: T.C Maliye Bakanlığı.
- Avcı, N. (1988). *Bütçe ve para politikalarının makroekonomik etkileri*. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ekim, Ankara.
- Ayan, E. (2006). Türk vergi sistemi ve vergi sistemimizin etkinlik açısından değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. İstanbul.
- Bilici, N. (2004). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bilici, N. (2016). *Türk vergi sistemi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Boratav, K. (1965). *Kamu maliyesi ve gelir dağılımı*. Ankara: Sevinç Matbaası.

- Bulut, M. (2009). *Yatırım ikliminin geliştirilmesinde yatırım vergi politikalarının rolü: Türkiye örneği*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Bulutoğlu, K. (1976). *Türk vergi sistemi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Büyülçulcu, U. (2006). Kurumlar vergisinin şirketlerdeki vergi yükü üzerine bir değerlendirme; Isparta örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta
- Canavire-Bacarreza, G., Jorge Martinez, V., ve Violeta, V. (2013). Taxation and economic growth in Latin America. *IDB Working Paper Series*, 431: 1-49.
- Chairman, S. J. (1997). *Taxes and long-term economic growth*. A Joint Economic Committee Report, February: 1-13. <https://www.jec.senate.gov/public/cache/files/decbe755-89d8-4871-9799-a1ccf7661200/taxes-and-long-term-economic-growth---feb-1997.pdf> (Erişim Tarihi: 24.10.2019).
- Clemens, J. (2008). *The impact and cost of taxation in canada: the case for flat tax reform*. The Fraser Institute, February: 1-208 <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/impact-and-cost-of-taxation-in-canada-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2019).
- Çapar, M. (2004). Özel tüketim vergisi ve Türkiye uygulaması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Çelikay, F. (2017). Milli gelirin vergi yükü üzerindeki etkileri: ARDL sınır testi yaklaşımı ile Türkiye üzerine bir inceleme (1924-2014). *Sosyoekonomi*, 25(32): 170-190.
- Çetinkaya, A. ve Türk, E. (2014). Tasarruf ve yatırımların ekonomik büyümeye etkisi Türkiye örneği 1975-2012. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(2): 45-60.
- Çetinkaya, Ö., Gümüş, E., ve Edizdoğan, N. (2007). *Kamu maliyesi*. İstanbul: Ekin Yayınevi.
- Çoban, R. (2008, Haziran). Türk vergi sisteminde kurumlar vergisinin vergi hasılatına etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

- Çoban, S. (2019). Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Türkiye analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- Deloitte. (2019). Verginet.net, <https://www.verginet.net/dtt/1/Veraset-ve-Intikal-Vergisi-Tarifesi.aspx> (Erişim Tarihi: 03.12.2019).
- Demir, İ. (2013). *Türkiye’de vergi yükü*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Demirli, Y. ve Güran, M. C. (2009). Gelir vergisi sisteminin alternatifleri ve değerlendirilmesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2): 161-192.
- Demircan, S. E. (2003). Vergilendirmenin ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21: 97-116.
- Dikmen, O. (1973). *Maliye dersleri, giriş ve genel vergi teorisi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Dönmez, R. (2009a). *Türk vergi sistemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Dönmez, R. (2009b). *Emlak vergisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web- Ofset Tesisleri.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 150: 79-89.
- Easterly, W. ve Rebelo, S. (1993). Fiscal policy and economic growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3): 417-458.
- Eckstein, O. (1979). *Public finance (fourth edition)*. New Jersey: Prentice-Hall, INC.
- Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2010). *Vergilerin ekonomik analizi*. Bursa: Dora Yayınları.
- Edizdoğan, N., Bilge, S., Ferhatoğlu, E., ve Özker, N. (2007). *Türk vergi sistemi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2016). *Ekonomi politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, A. ve Tüğen, K. (1993). *Kamu maliyesine giriş*. İzmir: Takav Matbaası.
- Engen, E. M. ve Skinner, J. (1996). *Taxation and Economic Growth*,. NBER Working Paper No 5826.
- Erdem, M., Şenyüz D. ve Tatlıoğlu İ. (2013). *Kamu maliyesi*. Bursa Ekin Yayınevi.

- Erdoğan, E. (2012). Vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği (1998-2011 Dönemi). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Erdoğan, E., Topçu, M. ve Bahar, O. (2013). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine eş bütünleşme ve nedensellik analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(576): 99-109.
- Ertekin, Ş. (2006). 1980 sonrası dönemde Türkiye’de siyasal istikrar-vergilendirme ilişkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Ferretti, G. ve Roubini, N. (1995). Growth effects of income and consumption taxes: positive and normative analysis. *NBER Working Paper Series*, 5317: 1-40.
- Gale, G. (2001). Slemrod, rethinking the estate and gift tax: overview. *NBER Working Paper Series*, 8205: 1-3.
- Gerçek, A. (2005). Türk vergi hukukunda vergi sorumlusu, sorumluluk halleri ve türlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(3): 157-193.
- Gerçek, A. ve Bakar, F. (2017). Vergilemede kanunilik ilkesi açısından anayasanın 73/4. maddesi ile bakanlar kuruluna yetki verilmesinin değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 2(1): 7-26.
- GİB. (2019). <https://www.gib.gov.tr/yaritim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/gelir-vergisi-tarifesi-2019> (Erişim Tarihi: 12.12.2019).
- GİB. (2019). https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_2.xls.html (Erişim Tarihi: 15.11.2019).
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. ve Dam, M. (2010). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki: sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28: 97-110.
- Gönül, M. (2008). Veraset ve intikal vergisinde istisnalar ile tarifenin oransal yapı açısından değerlendirilmesi ve analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Gujarati, D.N. ve Porter, D.C. (2012). *Temel ekonometri*. (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen). İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Gül, E. ve Kenar, B. (2009). *AB Ülkeleri ve Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisi: 1980-2008*. Birinci Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül, Isparta.
- Güneş, M. (2017). Veraset ve intikal vergisinde revizyon gerekliliği. *International Journal of Public Finance*, 2(1): 124-158.
- Herakman, A. (2009). *Türk vergi sistemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.
- HMB (2020). <https://www.hmb.gov.tr/kamu-mali-yonetim-ve-donusum-genel-mudurlugu-istatistikler> (Erişim Tarihi: 18.04.2020).
- Işık, A., Yıldız, H., Gürdal, T., Altun, N., Karaca, N., Aygen, F. ve Peran, T. (2005). *Kamu maliyesi*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Kaneti, S. (1989). *Vergi hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kaşıkcı, M. (2007). *Türk hukukunda vergi kaçakçılığı suçları*, İstanbul: Ethemler Yayıncılık.
- Kayan, A. (2000). Verginin tarihsel gelişimi ve sebep olduğu bazı önemli olaylar. *Maliye Dergisi*, 135: 80-87.
- Kıldış, Y. (2006). Türk vergi hukukunda vergiyi doğuran olay. *Yaklaşım Dergisi*, 33: 48-49.
- Kılıçaslan, H., ve Yavan, S. (2017). Türkiye’de vergi yükünün değerlendirilmesi: OECD ülkeleri ile karşılaştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2): 33-51.
- Kırbaş, S. (2012). *Vergi hukuku*. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- King, R.G. ve Rebelo, S. (1990). Public policy and economic growth: Developing neoclassical implications, *Journal of Political Economy*, 98(5): 126-150.
- Laffer, A. (2004). The Laffer Curve: past, present and future. *The Heritage Foundation*, 1765: 1-16.
- Lee, Y. ve Gordon, R. (2005). Tax structure and economic growth. *Journal of Public Economics*, 89: 1027-1043.

- Mangır, F., ve Ertuğrul, H.M. (2012). Vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi:1988-2011 Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 162: 256-265.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye’de vergi ve ekonomik büyüme ilişkisi: VAR analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi*, 155: 159-175.
- Muter, N. (1997). *Vergi teorisi*. İzmir: Ajans Birmat Reklam & Reprodüksiyon.
- Myles, G. (2000). Taxation and economic growth. *Fiscal Studies*, 21(1): 141-168.
- Nemli, A. (1996). *Kamu maliyesine giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Oktar, S. (2018). *Vergi hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2004). *Vergi hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öner, E. (2018). *Türk vergi sistemi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özpehriz, N. (2011) Maliye politikası üzerinde doğuran demokrasi etkisi, *Vergi dünyası*, 356: 51-61.
- Padovano, F. ve Galli, E. (2001). Tax rates and economic growth. *Economic Inquiry*, 39(1): 44-57.
- Paksoy, S. ve Bakan, S. (2010). Türkiye’de uygulanan vergi politikaları ve ekonomik büyüme üzerine etkileri: (1980 sonrası). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32): 150-170.
- Pehlivan, O. (2006). *Kamu maliyesi*. Trabzon: Derya kitabevi
- Pehlivan, O. (2008). *Kamu maliyesi*. Trabzon: Derya kitabevi
- Pehlivan, O. (2012). *Kamu maliyesi*. Trabzon: Murathan yayınevi
- Pekşen, F. (2018). Vergi denetiminin vergi politikası açısından önemi ve Türkiye’de vergi denetim sistemi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- Poulson, B. ve Kaplan, J. (2008). State income taxes and economic growth. *Cato Journal*, 28(1): 28-53.
- Roubini, N. ve Milesi-Feretti G. M. (1994). *Taxation and Endogenous Growth in Open Economies*. NBER Working Paper No 4881.
- Roubini, N. ve Milesi-Feretti G. M., (1995). *Growth Effect of Income and Consumption Taxes: Positive and Normative Analyses*. NBER Working Paper No 5317.
- Saban, N. (2009). *Vergi hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Sağbaşı, İ. ve Şen, H. (2015). *Vergi teorisi ve politikası*. Ankara: Kalkan Offset Matbaa.
- Sandalcı, U. ve Yıldız, F. (2016). Vergilerin özel tüketim harcamaları üzerindeki etkisine yönelik bir uygulama: OECD ülkeleri örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7): 1916-1932.
- Saraç, Ö. (2010). Vergi harcamaları ve İktisadi Etkileri. *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık, 159: 272.
- Saraçoğlu, F. (2006). Katma değer vergisinde oransal yapı ve vergi oranlarında yapılan değişikliklerin tüketim ve tasarruflar üzerindeki etkileri. *Sayıştay Dergisi*, 17(62): 67-82.
- Sarı, B. (2016). Türkiye'de tarım kesiminde vergi uyumu, vergi bilinci ve tarım kesiminin vergilendirilmesi: Malatya merkez ilçe örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.
- Sayar, N. (1975). *Kamu maliyesi I-II*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Selen, U. (2011). *Türkiye'de vergi kapasitesinin kullanımı ve vergi yükü üzerine bir değerlendirme; vergi ve vergi politikası üzerine inceleme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Stiglitz, J. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi*. (Çev. Ömer Faruk Batırel). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.
- Sugözü, H. (2010). Kayıt dışı ekonomiyi önlemede vergi politikaları (1980-2004 Türkiye örneği). *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19): 171-193.
- Şafak, H. ve Yurtsever, H. (2015). Servet vergilerinden veraset ve intikal vergisi üzerine değerlendirmeler. *Ege Akademik Bakış*, 15(1): 27-37.
- Şener, A. (1990). *Tanzimat dönemi Osmanlı vergi sistemi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Şener, O. (1998). *Kamu ekonomisi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Şentürk, H. (2017). Vergilemede fayda ilkesine ilişkin geleneksel ve modern yorumların karşılaştırmalı analizi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(11): 1-16.
- Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2006). *Türkiye'de büyümenin ekonomi politikası (1980 sonrası Türkiye ekonomisi üzerine bir inceleme)*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Taşkın, Y. (2010). *Vergi psikolojisi ve vergiye karşı mükellef tepkileri*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. 2010, İstanbul.
- Taylar, Y. (2010). Vergi teorisi açısından özel tüketim vergileri ve Türk özel tüketim vergisi uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Seri: 435-467.
- Tekbaş, A. ve Dökmen, G. (2007). Türkiye’de vergi yükünün bölgesel dağılımı. *Maliye Dergisi*, 153: 194-215.
- Temiz, D. (2008). *Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1960- 2006 Dönemi*. 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat, İzmir.
- Terzi, H. ve Oltulular, S. (2006). Harcama-vergi geliri hipotezi: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2): 1-18.
- Tezcan, N. ve Yılmaz, F. (2007). *Vergi hasılatı ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkisi: Ekonometrik bir inceleme*. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs, Malatya.
- Tosuner, M. ve Arıkan, Z. (2013). *Türk vergi sistemi*. İzmir: Kanyılmaz Matbaa.
- Turan, T. (2008). Maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: bir literatür incelemesi. *Sayıştay Dergisi*, 19(69): 17-35.
- Turhan, S. (1998). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tüğen, K. ve Eker, A. (1995). *Kamu maliyesine giriş*. Ankara: Tolga Matbaa.
- Türk, İ. (1981). Cumhuriyet döneminde vergi sistemimizin gelişmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 36(1): 336-358.
- Uluatam, Ö. (1999). *Kamu maliyesi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2013). Yerel yönetimlerin finansman sorunlarının çözümünde motorlu taşıtlar vergisi önerisi. *Sosyoekonomi*, 19(19): 87-116.
- Ünlükaplan, İ. ve Arısoy, İ. (2011). Vergi yükü ve yapısı ile iktisadi büyüme arasındaki dinamik etkileşimler üzerine uygulamalı bir analiz. *METU Studies in Development*, 1(38): 71-100
- Ünsal, M. (2009). *Makro iktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Vedder, R. (2001). Taxes and economic growth. *Taxpayers Network Inc*, 1-28.

- Yamak, Y. (2011). Katma değer vergisinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yanpar, A. (2007). Gelişmekte olan ülkelerde büyüme yönelimli vergi politikası. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yılmaz, G. (2006). Türkiye’de gelir vergisi tarifesinde meydana gelen değişikliklerin vergilendirmede adalet ilkesi bakımından değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1: 239-268.
- Zee, H. ve Tanzi, V. (1998). Taxation and the household saving rate: evidence from OECD countries. International monetary fund. *IMF Working Paper*, 98/36: 1-16.